A HETVENÖTÉVES SZENT-ISTVÁN-TÁRSULAT

ÖSSZEÁLLITOTTA
ERDŐSI KÁROLY
VEZÉRIGAZGATÓ

SZENT-ISTVÁN-TÁRSULAT
AZ APOSTOLI SZENTSZÉK KÖNYVKIADÓJA
1923

STEPHANEUM NYOMDA ÉS KÖNYVKIADÓ R.T.
Budapest, VIII. Szentkirályi-utca 28.

TARTALOM

BEVEZETÉS

ELSŐ RÉSZ
A SZENT-ISTVÁN-TÁRSULAT TÖRTÉNETE

ALAKULÁS. FOGARASY MIHÁLY
1841–1853

A NAGY VÁLLALKOZÁSOK KORA
1854–1868

IPOLYI ÉS UTÓDAI
1869–1889

ZICHY NÁNDOR GRÓF ÉS VEZÉRKARA

HÁZVÉTEL ÉS NYOMDAALAPÍTÁS
1889–1898

TERJESZKEDÉS; A RÉSZVÉNYTÁRSASÁGOK
1899–1905

MŰKÖDÉS A VILÁGHÁBORÚIG
1906–1913

A TÁRSULAT A VILÁGHÁBORÚ ÉS A KOMMUNIZMUS ALATT
(1914–1919)

A SZENT-ISTVÁN-TÁRSULAT A VILÁGHÁBORÚ UTÁN

A SZENT-ISTVÁN-TÁRSULAT MA

MÁSODIK RÉSZ
A SZENT-ISTVÁN-TÁRSULAT IRODALMI MUNKÁSSÁGA

I.
TAGILLETMÉNYEK

II.
HITBUZGALMI KIADVÁNYOK ÉS IMAKÖNYVEK

III.
TUDOMÁNYOS IRODALOM ÉS ISMERETTERJESZTŐ MŰVEK

IV.
NÉPIES IRODALOM

V.
IFJÚSÁGI ÉS SZÉPIRODALOM

VI.
A SZENT-ISTVÁN-TÁRSULAT TANKÖNYVEI.

KÖNYVKIADÓK ÉS A SZENT-ISTVÁN-TÁRSULAT

A SZENT-ISTVÁN-TÁRSULAT IRODALMI TERMELÉSÉT
FELTÜNTETŐ ÖSSZEHASONLITÓ TÁBLÁZATOK

BEVEZETÉS

A SZENT-ISTVÁN-TÁRSULAT igazgató-választmánya[1] nekem juttatta azt a megtisztelő megbizást, hogy a Társulat 75 éves fennállása emlékére állítsam össze annak történetét. A megbizatás úgy szól, hogy az első ötven év történetét *Notter* Antal dr. 1904-ben megjelent munkája alapján[2] tömörítsem s az utolsó negyedszázad történetével terjedelmesebben foglalkozzam.

Notter Antal dr. munkája annyira kimerítő, tartalmas s a rendelkezésre álló források lelkiismeretes felhasználásán alapul, hogy új adatokat az ott közölteken kivül nem is tudtam volna felhozni s nagy önmegtagadásomba került a mindig szinesen, elevenen előadott gazdag anyag leegyszerüsítése. A szives olvasónak, ki e korról bővebbet akar tudni, nem tudom eléggé melegen ajánlani Notter Antal dr. könyvét.

Az utolsó negyedszázad történetét szintén rövidebben adtam, mint ahogyan a rendelkezésemre álló források bősége kívánta volna. Tettem ezt nemcsak azért, mert a mai nehéz viszonyok között kötelesség a terjedelemmel való takarékosság; de azért is, hogy az így felszabadult lapokon a Szent-István-Társulat irodalmi munkásságát nem kritikailag, de bibliografiailag ismertethessem. E feladat nem volt könnyű, mert az első évtizedek kiadványainak – főkép a tankönyveknek – nagy része már feltalálhatatlan s így leginkább a közgyűlési jelentések és évkönyvek nem mindig világos, néha egymásnak is ellentmondó adataira támaszkodhattam csak. Hiszem azonban, hogy még így is értékes s a maga nemében úttörő munkát végeztem, mert irodalmi intézmények igazi jelentőségét kiadványai alkotják s élete valójában e munkákban él igazán.

Budapest, 1923. máj. 1-jén.

Erdősi Károly.

[1] 1922. febr. 15-én tartott igazgatóválasztmányi ülés határozata.

[2] A *Szent-István-Társulat története.* Ötvenedik rendes közgyülése alkalmából irta dr. *Notter* Antal, a Szent-István-Társulat titkára.

ELSŐ RÉSZ

A SZENT-ISTVÁN-TÁRSULAT TÖRTÉNETE

ALAKULÁS. FOGARASY MIHÁLY
1841–1853

A NAGY megújulásnak, 1848-nak éve a Szent-István-Társulat születési éve is. *Fogarasy* Mihály, a Társulat megalapítója, a legrégibb jegyzőkönyvnek homlokára sajátkezűleg írta «*A jó és olcsó könyvkiadó társulat 1848-ban, május első napján nyilvános müködését megkezdette*».

Valóságban azonban nem a mindent megujítani akaró lázas forradalmi szellem ötletszerű eredménye ez az alakulás. Elmélyedésben és imádságban töltött hosszú évek alapvető munkája előzi meg, mely egy nagykoncepciójú főpapot arra vezet, hogy nagy körültekintéssel a szunnyadó katholikus erőket is beállítsa a kultura szolgálatába.

Fogarasy Mihály, nagyváradi kanonok, tisztán láthatta a negyvenes évek irodalmának ezt a szomorú egyoldalúságát, mert már 1842-ben feltámadt lelkében egy jó könyveket terjesztő társulat alapításának szükségessége. Mint ő később a *Religio és nevelés*-ben is említi,[3] karácsony éjszakáján, a nagyváradi székesegyházban, a karácsonyi szent zsolozsma éneklése közben ölt testet e gondolat s érzi, hogy megteremtésére ő van kiválasztva. A következő évben káptalana követeként ő ment fel a pozsonyi országgyűlésre, ott fel is használja az időt, hogy az ország püspökeivel tervét megismertesse, de ez az év nem volt még a kivitelre alkalmas. Az egyháziakat akkor a vegyes házasságok kérdése, az egész közvéleményt pedig az úrbérrendezés s a közjogi kérdések foglalkoztatták.

1844-ben azonban megjelent felhivása «*egy nevelési, épületes és felvilágosító könyvek terjesztésére alakítandó társulat szervezéséről*», s a *Religio és nevelés* december 1-i számában már nemcsak a tervezet fontosságáról, de annak kiviteli lehetőségéről is széleskörű ismertetést ad.

Ennek a cikknek minden részletre kiterjedő alaposság a s megható bensősége mutatja, mennyire együttélt Fogarasy e tervével. Mindenekelőtt hangsúlyozza, hogy 1) a *nép* számára akar Társulatot alakítani s annak *lelki üdüléséről* gondoskodni jámbor s oktató olvasmányok közrebocsátása által, 2) az ifjúság *nevelését* irányítani, 3) a hit titkait megismertetni s így megszerettetni, «mert a kath. religiótól csak az lehet idegen, aki azt nem ismeri». «Szükségesek azért olyan munkák, melyekben a dogmák egybefüggése, az egyház isteni szerkezete, a kultura nagyszerűsége kifejtessék, az egyházi történetek tárháza megnyittassék.»

Ime tehát az *egyetemes*, az igazi katholikus programm ki van mondva már az első életnyilvánulás alkalmából. A nép, az ifjúság, az értelmiség egyformán meg fogják találni a megalakítandó Társulatban igazi vezérüket s barátukat. «Népnevelési, épületes és felvilágositó könyvek kiadását» mondja később a Társulat céljának s hogy annak egyetemességét még jobban kiterjessze, célul tüzi ki azt is, hogy «legtöbbször magyar nyelven, de a szükséghez képest más hazai nyelveken is» fognak a Társulat kiadványai megjelenni.

A keret megalapozása után rátér a kiviteli lehetőség kérdésére is. A Társulat tagjait a szellemi termékeket előállító *dolgozó* és azok kiadását lehetővé tevő *pártoló* tagokra osztja fel. Nemes altruizmusát meghatóan bizonyítja ama kikötése, hogy «a könyvek ára, főkép az épületeseké s a népnevelésieké *a kerülési árnál legalább egyharmadával olcsóbbnak kell lennie*».

A megalkotandó Társulat szervezetét teljesen hierarchikusnak gondolja s védszentje a bold. Szűz, protektora a hercegprímás, fő pártfogói pedig a püspökök, «kiknek jóváhagyásától függ nemcsak a társulati szabályzat megállapítása, de az évenkinti működési terv jóváhagyása is». Az egylet élén az igazgató főelnök áll s négy vidéki igazgató, kik egyben a *sikeres terjesztés* előmozdítói is volnának.

[3] Religio 1844. dec. 1.

Feltünő csak az, bár az akkori viszonyokban elégséges magyarázatát leli, hogy Fogarasy megindítandó Társulatát 1844-ben még egyházi jellegűnek tervezi, mintegy segédeszközül a papság lelkipásztori munkásságához s ki is mondja: «a Társulat egyházi lévén, az episkopátussal szorosabb összeköttetésben legyen» s tagjait is csak a klerusból rekrutálandóknak tartja.

Fogarasy lelkes terve eleinte csak a pusztában kiáltónak szava volt s újabb két évnek kellett eltelnie, míg a terv a megvalósuláshoz közelebb juthatott. Alkalmat erre Fogarasynak a pesti tankerület s hittudományi kar igazgatójává való kineveztetése adott, ki így lakását Pestre tehette át s itt úgy ebben, mint a következő 1847. évben folytonos tanácskozások folytak már a megalakítandó «*jó és olcsó könyvkiadó társulat*»-ról.

Beköszöntött 1848 s a rohamos átalakulások ez éve megérlelte a kivitelt. 1847. jún. 4-én tartottak ugyan már alakuló közgyűlést, de az akkor még fennálló cenzura szabályzata szerint a jóvá nem hagyott egyesületek alapszabályait nem volt szabad kinyomatni s így nyilvános működést sem folytathattak. Első fecskeként egyedül a *Keresztény naptár*-t adhatták ki s az el is fogyott 5000 példányban azonnal.

Az 1848. ápr. 11-iki törvények szentesítése meghozta a sajtószabadságot is s így az alapszabályok ügye a helytartótanács hatásköréből a független, felelős magyar miniszteriumra szállt, melynek első ténye volt azok helybenhagyása.

E helybenhagyás alapján kezdette meg 1848. május elsején működését a «jó és olcsó könyvkiadó társulat» *s június ötödikén első közgyűlését is* megtarthatta már.

De nemcsak a nyilvános működés megkezdését siettette s tette lehetővé a negyvennyolcas idők szelleme: üdvös hatását még másban is éreztette. Bár az elfogadott alapszabályok majdnem teljesen az 1844-i tervezet szellemében készültek, újításként jelenik meg *a világiak részvételének hangsúlyozása.* Maga Fogarasy hangsúlyozza közgyűlési megnyitó beszédében: «Buzgón kívánjuk, hogy a Társulathoz katholikus *világiak* is ... csatlakozzanak; ... s ha baj vagy vész fenyegetné meg az egyházat, nem *a papság gyönge serege védené ezt meg, hanem a hívek buzgósága*».

Fogarasy e megváltozott állásfoglalásának legékesebben szóló bizonyítéka volt, hogy a Társulat elnöki székébe *Károlyi* István gróf, a nagynevű kath. főúr került s *Fogarasy* az alelnök-igazgatói állást tartotta fenn maga számára.

Az ünnepélyes közgyűlés lezajlása után végre megkezdhette a Társulat rendszeres működését. Fogarasynak szive-vágya a nép-kultura intenziv művelése lehetett és sietett is *Szabó* Imrével, a későbbi szombathelyi püspökkel füzetet iratni *Tanácsadó a falusi nép számára* cím alatt, mely az új törvényekkel ismertette meg. Ugyancsak Szabó Imre szerkesztésével már júniusban megjelent a *Katholikus Néplap*, ez a sok áldást terjesztő hetilap, mely hosszú évtizedeken át a katholikus magyar népnek egyedüli szellemi tápláléka volt.

A kezdeményezést az egész katholikus világ örömmel fogadta s a legjobb nevek ajánlották fel közreműködésüket. Elsősorban ott látjuk *Mayer* Istvánt – a későbbi országos nevü István bácsit –, *Zalka* Jánost, akkor még Pest-belvárosi segédlelkészt és *Sujánszky* Antal józsefvárosi káplánt. Ők segédkeztek a Kath. Néplap és a Keresztény Naptár szerkesztésében s a *dolgozó tagok* táborában ők voltak a szív és lélek.

Az egykori írások alapján látjuk, minő nagyszabású volt az a programm, amelyeknek már a legközelebbi években meg kellett volna valósulnia. Imádságoskönyv *Nogáll* János lelkiigazgatótól, egyháztörténet, az egyházi szertartások magyarázata, bibliai történet elemi iskolák számára, melynek kézirata *Róder* Alajos tagtárstól már készen is van; azután a művelt közönség számára tudományos munkákat tartalmazó sorozat; a munkatársak között már ott találkozunk a későbbi nagy nevekkel: *Hoványi* Ferenc, *Danielik* János, *Somogyi* Károllyal; tervbe

vannak véve továbbá népiskolai tankönyvsorozatok, ifjúsági iratok – fájdalom, azonban mindez egyelőre csak a tervezésig jutott el.

Még augusztus 31-én tart a Társulat egy újabb közgyűlést, melyben a társulati elnök mellé állandó másodelnöknek *Cziráky* János grófot választják meg s az igazgatói jelentésből megtudjuk, hogy a *Keresztény Naptár* második évfolyama is megjelent már, mégpedig 30.000 példányban; de azután a történelmi események rohanó sodra szétszórja a zsenge Társulat összetartó erőit.

Az 1848. év második felében még megjelenik a Katholikus Néplap; kiadnak egy kis, a tudományt népszerűsítő füzetet, *Hirscher* János *javaslatát a positiv kereszténység sikeres ápolásáról,* de a december hó 11-én tartott választmányi ülés után megszakad a Társulat irodalmi működése, Fogarasy Mihály a következő év októberében hivhatja csak újból egybe a választmányi ülést s ennek jegyzőkönyve felett ott olvassuk sajátkezű jelentését:

«1849. év. Belháború. A társulati ügykezelés félbeszakad. A Katholikus Néplapot Zalka János februártól fogva májusig szerkesztette. Azután októberig semmi sem történt».

Mennyi szomorúságról, mennyi összetört reményről beszél e néhány sor. Pedig a kezdet mily biztató volt! Fogarasy csak azt remélte, hogy az első év forgalma eléri a kétezer forintot, *s a bevétel felülhaladta a tizenkétezer* forintot, sőt az évi számadás 4846 frt vagyontöbbletet is mutathatott ki!

A biztató siker minden jegyében megindult kezdeményezés elé a sötét, bizonytalan jövő meredt.

***

Fogarasy Mihály azonban nem csüggedt. Ahová nézett, mindenütt sötétséget látott; gyászolt a haza, romokban hevert kis társulata s idegen hatalom bizalmatlankodása akasztott meg minden újabb magyar kezdeményezést, – de Fogarasy lelkében még mindig az a karácsonyi világosság fényeskedhetett s ennek melegénél kezdette a szétdúlt kis fészket újjáépíteni.

Először rendbe kellett hoznia a Társulat pénzügyeit. A szabadságharc alatt nemcsak működése szünetelt, de vagyona is elértéktelenedett, később a magyar Kossuth-bankó megsemmisitésével pedig nagy része el is veszett. Fogarasy úgy látszik páratlan lehetett a segédeszközök feltalálásában, az adakozók szivének megkörnyékezésében is, mert 1850. június 18-án tartott választmányi ülésen arról számol be, hogy a Társulat még mindig 5000 frt-tal rendelkezik, ide nem számítva künnlevőségeit.

A pénzügyi nehézségek megszüntével teljesen a Társulat felvirágoztatására fektetett most minden súlyt. Látszatra három csendes, de munkában s irodalmi eseményekben annál gazdagabb esztendő következik. Külső története e három esztendőnek alig van. Nem is lehetett, de veszedelmes is lett volna azokban a szomorú időkben a nagy nyilvánosság előtt sokat szerepelni, a bizalmatlan hatalmak előtt a Társulat azonnal gyanússá vált volna. Már az is nagy kegy volt, hogy megengedték a magyar nyelven való működést s a Társulatnak soha el nem évülő kulturérdeme, hogy Magyarország egyik legsötétebb korszakában otthont tudott nyujtani magyar tudósoknak, magyar íróknak. Erről a korszakról mondotta Ipolyi Arnold az 1872. évi közgyűlésen:

«Lapja egy napon az egyetlen magyar lap volt. Gyűlésein, mint a nemzeti s irodalmi közélet majdnem egyedüli manifesztációi helyén, találkoztak szellemi bajnokaink. Míg azok egy időben korszakias, epochális eseményekké lettek nemzeti irodalmi életünkben, melyeken épen úgy elsőrendű államférfiaink, valamint íróink, egy *Deák, Lonovics, Eötvös, Toldy* stb. megjelentek. Társulatunk munkálkodásában pedig az ország első tudósai s publicistái nagyobbára már résztvettek, kik könyveket írtak és értekezéseket dolgoztak publikációi számára».

E korszak kimagasló eseménye az 1852. aug. 2-án tartott közgyűlés, mert az itt elhatározott alapszabály-változtatás keretében kapta meg a Társulat mostani nevét. Az eddigi «Jó és olcsó Könyvkiadó Társulat» működési terét e közgyűlés szélesebb alapokra fektette, kimondván, hogy nemcsak olcsó könyveket terjeszt, de egyáltalán mindent, ami katholikus irodalom, felkarol s egyben új nevet is vett fel: *Szent István Társulata* lett, miből utóbb a «Szent-István-Társulat» elnevezés keletkezett.

Közben folyt a csendes, de alapos magvetés: részint megbeszélések s tervezgetések képében a választmányban s bizottsági ülésekben, részint a megvalósított munkaprogramm alapján a megjelent kiadványokban. Ha e korszak kiadványait egymásmellé tesszük, el kell csodálkoznunk, hogy a nehéz idők s mostoha körülmények ellenére mit tudott a Társulat produkálni. Már 1849 végén s 1850-ben a naptárral s a néplappal (utóbbi évben három nyelven: magyarul, németül és tótul) 20 kiadvány lát napvilágot. Megkezdi a sort *Pázmány* Péter halhatatlan imádságoskönyve; két imafüzet; *Nogáll* Kalauza; két tudományos munka; két népies irat; két hittankönyv és egy nyelvtan.

Ilyen kialakultan a világra lépő munkásság nem lehetett ötletszerű kapkodás eredménye, de céltudatos munkabeosztást tételez fel. S tényleg úgy is volt. A Társulatnak voltak külön bizottságai, s kimondottan tudjuk, hogy külön bizottsága volt a tankönyvek megiratására; ismét más, mely a ponyvairodalom ellen volt hivatva a küzdelmet fölvenni; az előbb említett tudományos sorozatban *Korkérdések* gyűjtő-címe alatt hitvédő iratokat terveztek; külön szerkesztőbizottsága volt a néplapok s egy később megjelenendő szépirodalmi folyóirat, a *Családi Lapok* számára, s Fogarasy nagy koncepcióját legszebben bizonyítja, hogy külön hármas bizottságot szervezett arra a célra, hogy a Társulat kiadványai egyszerre magyar, német és tót nyelven jelenjenek meg.

Ennek a nagy intenzivitásnak már a következő években fényes eredményei mutatkoztak. Ha nem is tudott egyazon szaporasággal a nemzetiségi téren munkákat megjelentetni – nem is lehetett, hiszen óriási tőkebefektetésre lett volna szükség s a Társulat tisztán csak az adakozók fillérjeiből tartotta fenn magát –, magyarnyelvű kiadványai annál számosabbak, s ami fő, mind tartalmasak. 1851–52 és 53-ban új kiadványainak száma *negyvenhetet* tesz ki, s ami az életképességnek legbeszédesebb jele, van már 17 *ismételt* kiadása is! A lapok száma eggyel szaporodik: megjelennek a *Családi Lapok*. Az imakönyvek száma 9, a hitbuzgalmiaké 6 s közöttük a hires Goffine és Segur bizalmas feleletei, melyek azóta is diadallal dacolnak a mulandósággal; 6 tudományos munka, számra nézve talán csekély, de tartalomra és terjedelemre annál értékesebb. A népies munkák száma csak néggyel szaporodik (kis népiratok) s ez eléggé vita tárgya is a választmányi üléseken, hol a többség a csekély kelendőség miatt azok beszüntetése, Mayer István és Szabó Imre pedig a vállalat továbbfolytatása mellett van. Örvendetesen nő azonban a tankönyvek száma, amely immár 12, s azok közül 8 az ismételt kiadás. Végül megjelenik az ifjúsági iratok sorozatának első füzete és a szépirodalom terén az első kiadvány: *Manzoni* világhírű munkájának, a Jegyesek-nek első magyar fordítása.

Ezeket az adatokat ily kimerítően azért soroltam fel e helyen is, mert mindennél jobban jellemzik a Fogarasy-féle korszakot, mely 1853-ban Fogarasynak Nagyváradra történt visszatérésével véget ért. Fogarasy valóban nemcsak alapítója volt, de az az éltető szelleme a Társulatnak, akinek intenciói még ma is élnek s valahányszor válságokon ment a Társulat keresztül, a kivezető utat mindig a nagy, Fogarasytól megalapozott egyetemes programmhoz való visszatérés adta meg. Az első válságon is különben ő vezette diadallal át a Társulatot. A szabadságharc leveretését követő nagy lelki eltompultságból csak a katholikus jelszóhoz való rendületlen ragaszkodás jelenthetett jogot az élethez s így a feltámadáshoz is. De a katholikus irány szivós hangoztatása nemcsak jelszó volt nála, életet jelentett minden vonalon, az irodalmi termelés minden ágában is. És nemcsak ahhoz volt érzése, hogy az Egyház talaján mindenkinek megadja a magáét, kiváló áttekintőképességgel tudta a legjobb erőket is céljai

elérésére kiválasztani. A katholikus irodalmi és tudományos közélet későbbi jeleseit és vezéreit: Szabó Imrét, Mayer Istvánt, Zalka Jánost, Sujánszky Antalt, Danielik Jánost, Somogyi Károlyt, Toldy Ferencet, Hoványit, ő tömöríti a Társulat köré s így ő neveli az első katholikus irói gárdát. Emellett gazdasági tekintetben is igazi vezető és teremtő erő volt. Ahogyan a Társulat pénzügyi egyensúlyát helyre tudta állítani, oly sikerei voltak a tagok létszámának emelésében is. Vezére, atyja és éltető lelke volt a Szent-István-Társulatnak, s míg az fenn fog állani, kell, hogy emlékét a hálás kegyelet vegye körül.

A NAGY VÁLLALKOZÁSOK KORA
1854–1868

FOGARASY eltávozta után *Danielik* János egri kanonok került a Társulat alelnöki székébe s vele új korszak kezdődik, melyet joggal nevezhetünk a nagy vállalkozások korának. Danielik-nek sasröptű szelleme, amint hiressé tette nevét az egyházi ékesszólás terén, úgy óhajtotta a Szent-István-Társulatot is oly magas piedesztálra állítani, ahol nemcsak a hazai, de a külföldi hasonló vállalatok között is az első sorban állhasson. Nagy ambicióját elősegítették munkatársai is; elnök még mindig a lángoló lelkű *Károlyi* István gróf volt, igazgatónak a már eddig is sok érdemeket szerzett s páratlan munkabirású *Somogyi* Károlyt választották melléje, titkárul pedig a nagy *Szabóky* Adolf piaristát nyerte meg, ki később a magyar iparfejlesztés terén is annyi elévülhetetlen érdemet szerzett.

Ilyen értékes vezérkar a már amúgyis népszerű s anyagilag is megizmosodott Társulat talaján állva valóban hivatott volt arra, hogy nagyokat teremtsen. Danielik evvel a hatalmas erkölcsi tőkével nem is akart kevesebbet elérni, mint hogy Társulatát s így közvetve nemzetét is a hatalmas nyugat-európai kulturába kapcsolja be s így érthető is, hogy a Társulatot megteremtő, első alapvető szándék, a nép számára jó és olcsó könyveket adni ki, meglehetősen háttérbeszorult.

Legkedvesebb gondolata volt a nagy, *katholikus Encyclopaedia* megteremtése. Szédítő méretű vállalkozás, ha meggondoljuk, hogy magyar nyelven ily irányú munka akkor még nem jelent meg, s valóban emelkedett kulturambicióra vall: egyetemes ismereteket a katholikus világfelfogás alapján közölni. Nem kisebb nagyságok, mint *Pauler* Tivadar, *Toldy* Ferenc, *Török* János állottak mellé segítő társul, de a nehézségek – ami természetszerű is ily gigászi méretű vállalkozásnál – oly nagyok voltak, hogy csak 1859-ben kerülhet ki az első kötet sajtó alól.

Előbb indulhatott meg két másik, hasonlóképen nagyméretű vállalkozás: a *Szentek élete* és *Cantu* Caesar világtörténetének kiadása. Mind a kettő a művelt közönség érdekeit tartotta szem előtt. A *Szentek életé*-nek első szerkesztője *Zalka* János volt s amit nyujtott, tudományos szempontból is teljesen elsőrangú munka. *Cantu* Caesar pedig akkor már világirodalmi nagyság volt s a 15 kötetre terjedő tartalmas munka kiadása olyan nagyszabású vállalkozás, mely még a közelmult békeidőben, a magyar könyvkiadás aranykorában is elismerést válthatott volna ki.

E három nagyszabású vállalkozáshoz méltó negyediknek járult a *Tárkányi-féle* teljes ó- és újszövetségi Szentírásnak kiadása. Itt ugyan segítséget nyert a Társulat *Bartakovits* János egri érsek bőkezűségéből, ki a tulajdonjogot az egri érseki hatóságnak tartván fenn, a kiadói jogot a Szent-István-Társulatnak adta s egyben a nyomtatás költségeire is tetemes segítséget biztosított. Az anyagi lehetőségnek biztosítása, nemkülönben a kiadói jogok tisztázása hosszú időt vett igénybe s a Szentírás első része csak 1863-ban jelenhetett meg.

E felsorolt munkák csak tájékoztató részletek e korszak irodalmi termeléséből, melynek nagy koncepcióját kiegészíti az is, hogy a középiskolai tankönyvek mellé a főiskolai tankönyvek sorozatos kiadását is tervbevetették. Igy megjelentetik *Kovács* József latin Theologia Moralisát, *Fuxhoffer* Monasteriologiáját stb.

Ez utóbbi két kiadvány is bizonyitja, hogy Danielik a művelt közönség bevonása mellett főkép a papság lelki igényeinek kielégítésére gondolt. E célból 1855-ben *az egyházi szónoklat* fellendítése érdekében a *Pázmány-füzetek* sorozatos kiadását indítja meg. 1859-ben pedig a Társulat kiadásába megy át a magyar kath. klérus eddigi egyedüli s évtizedeken át nagy érdemeket szerző szakközlönye, a *Religio* is.

Már csak egy lépés választja el a Társulatot egy katholikus napilap kiadásától is, s erre vonatkozólag az egyik közgyűlésen indítványt is tesznek, de Károlyi Sándor és Danielik azonnal belátták, hogy a napi politikába vallásos és irodalmi célokat szolgáló társulat csak saját kárával elegyedhetik. Ez álláspontjukat csak megerősítette a Religio átvétele is, melynek egyik politikai tartalmú cikke (Somogyi támadása az akkor keletkezett *Idők tanuja* napilap ellen) majdnem válságot idézett elő a vezetőség körében is. A válságot szerencsére Sczitovszky hercegprimás közbeléptével békésen intézték el s a Társulat inkább megvált a Religio további kiadásától. Egy, a hercegprimáshoz intézett feliratban ki is jelentette akkor, *hogy a napi politikába soha, semmi szín alatt bele nem fog avatkozni*, s ez álláspontjáról máig sem tért le, bizonyára nem kárára.

Danielik azonban tudta, hogy bármily nagyszabásúvá változik is a Társulat munkássága, bizonytalan és kétséges a jövő, ha nem tud maradandó létalapot teremteni számára. Ezért a *társulati ház* és a *társulati nyomda* ügyét szintén a megvalósítandó feladatok közé tűzi ki s elhatározó lépést – ha, különösen a nyomdára nézve nem is szerencsét – tett is mind a két irányban. A társulati ház céljaira már 1858-ban nagyszabású gyüjtési mozgalmat szervezett meg, mely egyelőre 1861-ig közel kilencezer forint adományt eredményezett. Sajnos, ez még korántsem volt elegendő s a Társulat egyelőre még mindig Danielik Lipót-utcai lakásában tartotta hivatalos helyiségét, hová Czukor-utcai első otthonából költözött át.

A *saját nyomda* terve eredetileg már Fogarasy agyában született meg, küldöttséget is vezetett ez ügyben még 1852-ben Albrecht főherceghez, de akkoriban a helytartótanács ezt nem engedélyezte. Danielik szintén látta a nyomda szükségességét, nagy vállalkozásai azonban oly befektetéssel jártak, hogy a nyomdavétel már akkoriban is jelentős költségeinek fedezésére még csak gondolni sem lehetett s így két kézzel ragadta meg az alkalmat, mely *az egri lyceumi nyomda* bérbevehetőségével kínálkozott. A nyomdát – bár Pesttől, az irodalmi központtól való távolsága már eleve nehézségeket jelentett – az 1859 novemberben tartott közgyűlés határozata alapján bérbe is vette a Társulat s 1863-ig ily címen használta is. Ha saját nyomdája még nem is, de bérelt nyomdája már volt a Társulatnak.

Nyomdát foglalkoztatni s azt állandó munkával ellátni, egyike a legnehezebb feladatoknak, de Danielik lángelméje itt is megtalálta a kivezető utat, bár ezúttal a történelmi fejlemények is segítségére siettek. Az 1860-ban megjelent októberi diploma szordino-hangja a Társulat számára azt a nagy előnyt biztosította, hogy tankönyvek s főkép a katholikus népiskolai hittankönyvek korlátlan kiadása lehetővé vált. Eddig ily irányú könyveket – közöttük a regensburgi kátét – inkább csak tűrve adhatott ki a Társulat s a bécsi központi kiadóvállalat (Schulbücher-Verlag) intézte a tankönyvek kiadását. Az októberi diploma könnyítései révén a pesti egyetemi nyomda is visszanyerte Mária Terézia által nyert azon kiváltságát, hogy újból iskolakönyveket adhat ki.

Danielik sastekintete azonnal átlátta, hogy itt a kedvező alkalom a Szent-István-Társulatot a katholikus tanintézetek iskolakönyvei számára oly kiadóvá tenni, mint aminő az egyetemi nyomda a hazai egyéb tanintézetek számára s felterjesztéssel élt a hercegprimáshoz, hogy az 1860-i esztergomi tartományi zsinaton elfogadott Deharbe-káték kiadói jogát ruházza a Szent-István-Társulatra. Joggal hivatkozott arra is, hogy egyházmegyéje (az egri) a Róder-féle bibliát, az egri kátét s az evangéliumos könyvet már eddig is az egri nyomdában készíttette, ezeket a pécsi s rozsnyói egyházmegyékben használják is, s az egyetemi nyomda ezek előállítása ellen nem tiltakozván, ezáltal elismertetett a kath. egyház autonom joga a tankönyvkiadás terén.

Danielik érvelése győzött, s a hercegprimás 1861. márc. 19-iki leiratában értesítette a Társulatot, hogy a Deharbe-féle káték kiadási jogát végleg arra ruházza át. Ez átruházást megerősítette Deharbe jézustársasági atyával s a bécsi iskolai tankönyvkiadó bizottsággal kötött

szerződés *s ettől fogva* – s ez is legfőkép Danielik érdeme – *a Szent-István Társulat korlátlan és jogszerű kiadója a hazai népiskolai hittankönyveknek.*

De Danielik alkotó ereje s óriási ambiciója még itt sem állott meg. A művelt közönség, a papság, az iskola már a Társulat kezeiben voltak, ő többre vágyakozott: az egész társadalom bekapcsolására s az irott szó teréről a cselekedeti apostolság terére is át akart térni s itt is vezető szerepet szánt a Társulatnak.

Akkoriban kezdett sok szó esni a bukoviniai s a csángó magyarok mostoha sorsáról s egy küldöttség a mostoha sorsban élő testvérek részéről épen a Szent-István-Társulatot kereste föl. Nagyszabású társadalmi mozgalom megindításáról volt szó, mely hivatott arra, hogy a magyar társadalom minden rétegének érdeklődését fölébressze s Danielik itt is azonnal fölértette, hogy a Társulatnak mérhetetlen erkölcsi tőkét jelent, ha e nagyszerű mozgalmat nemcsak felkarolja, de irányítja is.

Ugy is történt. Károlyi István grófban, a Társulat elnökében e célt minden tekintetben megértő támogatóra akadt s kettejük érdemének tudható be, hogy a Szent-István-Társulat megalakíthatta a *Szent-László-Társulatot,* mely a világháború kitöréséig a bukovinai magyarok áldásos támasza volt.

Ennyi fáradozás és hatalmas erőkifejtés nem maradhatott eredmények nélkül. Legékesszólóbban bizonyítja ezt a tagok számában történt emelkedés. 1851-ben 1800 tagja van a Társulatnak s 1861-ben e szám már 8564-re emelkedett.

A Szent-István-Társulat tehát népszerű és elterjedt, de épen nagy népszerűsége indítja meg azt a lavinát, mely később szinte elsodorja s második válságába kergeti. A tagok létszámával együtt nő a tagdíjhátralék is, s mert akkoriban a kiadványok nagyrésze mint tagilletmény került forgalomba, lassanként föllép a *deficit* s nincs elég fedezet új kiadásokra. A közgyűlések évről-évre megismétlődően hoznak újabb s újabb rendelkezéseket a késedelmes tagdíjak behajtására, de pénz viszont kell az újabb munkálkodásra s így lassan hozzá kell nyúlni az alapítványi tőkékhez is.

Másik baj volt, hogy épen a nagyvállalkozások megjelenési ideje nagyon is hosszú életű volt. Az *Encyclopaedia* 18 év alatt jelent meg, a *Szentek élete* sorozatos kiadása pedig 19 évig tartott. Közben több tag elhalt s az ujonnan belépő tagok viszont csak töredékeket kaphattak. Ez a tény nem volt alkalmas, hogy a tagok számát szaporítsa s az érdeklődés a Társulat iránt kezdett ellanyhulni.

A vidéki nyomda is inkább tehertételnek, mint emelő erőnek bizonyult. Nagyon nehéz feladat volt a kiadványokat a központban szerkeszteni, vidéken előállíttatni s ismét a központban terjeszteni s raktárt tartani. A vállalkozások nagyobbodásával az ellenőrzésnek is nagyobbnak kellett volna lennie, viszont a kettős ellenőrzés majdnem lehetetlen feladatokat rótt a Társulatra. Mindezekhez még Danielik 1860 óta Egerben lakott s csak időnkint jött Pestre, lassankint csak irányító szerepet folytatott s a kisebb érdeklődéssel tagadhatatlanul egybe volt kapcsolva a magasröptű szellemek gyakori árnyoldala: naivitása a gazdasági ügyek vezetésében.

A panaszokat lassan az ellentétek s ezeket a támadások váltották fel s főkép az egri lyceumi nyomda ügyeiben a vezetőség között is különbözetek voltak már. 1863-ban az egri nyomdával kötött s még több évre érvényes szerződést is föl kellett bontani már, de a válságot ez sem szüntette meg. Megmaradt a deficit, a hosszúlejáratú tagilletmények nehézkes megjelenéséből eredő bonyodalmak, az elkedvetlenedés minden vonalon s Danielik János 1863-ban letette alelnöki mandátumát.

Utóda *Somogyi* Károly lett, az eddigi igazgató, akkor pozsonyi kanonok, ki már igazgatói állásában is eléggé nyiltan birálta Danielik vagyonkezelési politikáját. Noha Danielik nagy egyénisége és kiválóságai iránt a legmélyebb tisztelettel viseltetett, Somogyi azonban, még Fogarasy tanítványa s munkatársai között az elsők egyike volt s így ő maga is inkább a Fogarasy-féle egyetemes programm megvalósításán küzdött. *Somogyival* majdnem egyidőben,1864-ben kerül *Füssy* Tamás bencés szerzetes az igazgatói székbe, hogy közel negyedszázadon – 24 éven át – viselje ennek a tisztségnek külsőleg sokszor láthatatlan, de a valóságban annál súlyosabb terheit.

Somogyi Károly ötéves s utóda, *Pollák* János pécsi kanonok kétéves alelnöki működése nagyrészt a szükséges belső reformok megteremtésével telik el. Ezek nemcsak gazdaságiak voltak s a taglétszámot ellenőrizték és az ügynöki szervezet életképesebbé tételét célozták, de ki kellett terjedniök az irodalompolitikára is. A tagilletmények kérdése egyre nagyobb gondokat okozott, mert az új tagok az Encyclopaediát mind kevesebb készséggel vállalták, végre is abban kellett megállapodni, hogy az Encyclopaedia rövidebb terjedelemben fog megjelenni s az ujonnan belépő tagok a régi négy kötetet teljesen ingyen kapják. Sajnos, a bajokat ez csak részben szüntette meg s egy ideig az Encyclopaedia megjelentetése egészen szünetelt is.

Somogyi alelnöksége Danielikével szemben irányváltozást is jelentett, amennyiben a Társulat visszatért a Fogarasy-féle egységes programmhoz s újból zászlajára írja a népkultúra felkarolását. Ekkor jelennek meg először népiratok (egyelőre azonban csak két füzet) s néhány kitünő népies imakönyv.

Az új kiadványok számában apadás áll be, de annál szorgalmasabban jelennek meg az ismételt kiadások s ezek anyagi haszna – az erélyes ellenőrzési reformokkal egyetemben – lehetővé tették, hogy Somogyi az 1867. évi közgyűlésen már a pénzügyi bajok megszűntéről számolhatott be. Nemcsak a deficit szűnt meg, de az alapítványi s hagyatéki tőkék is lassankint visszatérültek. Utóda, *Pollák* János pécsi kanonok alatt az Encyclopaedia is megindult újból s a társulati ház megszerzésére is megkezdik ismét a gyüjtést.

1868 új lendületet ad a Társulatnak. Eötvös József báró népoktatási törvénye a felekezeti iskolák tankönyvellátó közegéül kimondottan az illetékes egyházi hatóságokat ismerte el s így a katholikus püspöki karnak gondoskodnia kellett megfelelő színvonalon álló tankönyvek megiratásáról. E feladat végrehajtásával maga a hercegprimás, *Simor* János, a legünnepélyesebb formában bízta meg a Szent-István-Társulatot. Az 1869 május 11-én tartott közgyűlésen az elnöki megnyitó beszédben[4] indítványt tett, hogy a Társulat adja ki a katholikus népiskolák tankönyveit s egyben fel is hívta a választmányt, hogy a tankönyvek megírását előkészítő bizottságot nevezzen ki.

A közgyűlés hálával fogadta az indítványt, a bizottság a legközelebbi választmányi ülésen meg is alakult s a bizottság határozatait *Ipolyi* Arnold már mint alelnök hajtotta végre.

[4] *Simor* János közgyűlési beszédei – épen úgy, mint a jelenben Csernoch János megnyitó beszédei – mindig eseményszámba mentek. A Társulat hálából Simor aranymiséje alkalmából ki is adta külön kötetben e beszédeket.

IPOLYI ÉS UTÓDAI
1869–1889

IPOLYI Arnoldot, akkor egri kanonokot, az 1869. május 11-én tartott közgyűlés közfelkiáltással választotta meg a Társulat alelnökének. Rövid, három évre terjedő alelnökösködése célkitüzés s e célok megvalósítása tekintetében valósággal korszakalkotó s nem túlzás azt állítani, hogy a Szent-István-Társulat tudományos munkálkodásának alapjait ő vetette meg.

Ipolyit a nagy elhatározások s az elhatározások kivitelében az erős kéz jellemezte. Legelső fellépte már az 1869. és 70-i választmányi üléseken határozott állásfoglalás volt *a társulati ház* megszerzése mellett. Az akkor folyó vatikáni zsinat a püspöki kart Rómában tartotta, közgyűlést tehát nem lehetett tartani; Ipolyi azonban nagy céljai elérésére a közbeeső időt annál eredményesebben használta fel.

A társulati ház céljaira együtt volt már 37.000 frt. Ez az összeg házvételre még nem volt elegendő, de Ipolyi, bízva a Társulat életképességében, nem félt az adósságcsinálástól sem. Kedvező alkalomként kinálkozott *Horváth* Mihály püspök ajánlata, ki Lövész-utcai (ma Királyi Pál-utca) házát ajánlotta eladásra 50.000 frt.-ért, melyen azonban 24.000 frt. jelzálogteher volt.

Másik előkészítő tevékenysége a népiskolai tankönyvek kiadására vonatkozott. Az ABC megiratása után pályázatot tűzött ki olvasókönyvekre is s Cziráky János gróf nemes áldozatkészséggel segítette céljában, adománya által lehetővé tévén, hogy a pályadíj ugyanolyan nagy legyen, mint a kormány által az elemi népiskolák számára irandó tankönyvek pályadíja. Az elnökség tehát teljes tudatában volt annak, hogy a Társulatnak nemcsak a helyzet előnyeit szabad kihasználnia, de e keretek között a lehető legjobbat kell nyujtania.

Az 1871. márc. 19-én tartott közgyűlés nemcsak határozattá emelte a házvételi intézkedéseket, de alkalmat adott Ipolyinak, hogy nagy programmját – mely körülbelül azóta is sarkalatos tengelye a Társulat irodalmi működésének – kifejthesse s ahhoz a közgyülés jóváhagyását megnyerje.

E programm mindenekelőtt szolidaritást vállal az alapvető irányzattal s hangsúlyozza, hogy a Társulatnak egyaránt ki kell elégítenie a nép, a művelt közönség s az ifjúság, s így a katholikus iskolák igényeit. A népies irodalom szükségességét elismerve, de az addigi nehézségekkel is számolva, kijelenti, hogy e kérdést egyelőre még tanulmányozza, de annál határozottabb és kialakultabb programmot ad a művelt közönség igényeinek kielégítésére. Javaslata nemcsak általánosságban mozog, de kész előterjesztése van, a *Házi könyvtár,* melynek első kötetei már szedésre készen állanak. E könyvtársorozatban – mely tagilletménynek készül, évi kb. 60 íven, 4–10 ívig terjedő kötetekben – fel akarja karolni a történelmet, föld- és néprajz, közhasznú természettani ismereteket, erkölcsi és neveléstani értekezéseket, a tudomány általános népszerűsítését s végül a szépirodalmat is.

Ez a «*Házi könyvtár*» keletkezésének története s az adott programm alapján az első öt kötet már 1871-ben megjelent s 1887-ig 55 kötetre – egész kis könyvtárra – terjedt az ott komprimált tudomány-népszerűsítő irodalmi anyag.

Ipolyi azonban a tudomány népszerűsítése mellett a szorosan tudományos működést is a társulati programm szerves részévé óhajtotta tenni. Már 1871-ben céloz erre, de az 1872. évi közgyűlésen konkrét formában is előterjesztést tesz «*Magyar régibb egyházi írók munkái gyűjteményeinek*» kiadására. A később – 1888-ban – megalakítandó *Tudományos és Irodalmi Osztály* első nyomai ezek s e kezdeményezésre el is készül *Veresmarty* Mihály apát önéletrajzának és iratainak kiadása, mely azonban a nehéz anyagi viszonyok miatt csak részben

jelenhetik meg önállóan s két kötete a Házi könyvtárba kerül. Tervbe vette a középkori egyházi törvények s irodalmi emlékek, majd az ellenreformáció íróinak sorozatos kiadását, az ezt előkészítő szakbizottságot is megválasztották, de a terv – részint a nagy költség s talán nem utolsó ok gyanánt, Ipolyi korai távozása miatt is – csak terv maradt, amiből töredékeket valósított meg a későbbi Tudományos és Irodalmi Osztály.

Ipolyi dülőre juttatta a házvétel ügyét is. Sőt nemcsak megszerezték a Királyi Pál-utcai házat, de arra még egy emeletet is csináltattak. 1871. jan. 17-e óta saját háza volt tehát már a Társulatnak, sikeresen működő kiadóhivatallal, csak az önálló nyomda hiányzott még a nagyszabású irodalmi működés teljességéből. Erre azonban – mivel az összes alapítványi tőkéket a házvétel emésztette fel, a forgótőke pedig a kiadványokban feküdt – Ipolyi egyelőre nem gondolhatott s így meg kellett elégednie azzal, hogy az *Athenaeummal* egy – a viszonyokhoz mért – kedvező szerződést kötött, amely szerint az előállítási költségeket oly arányban kellett fedezni, amint az a tankönyvek eladásából befolyt.

Fájdalom, Ipolyit nem sokáig tarthatta a Társulat magáénak. Besztercebányai püspöknek neveztetvén ki, 1871-ben lemondott a társulati alelnökségről s utóda *Tárkányi* Béla egri kanonok lett.

***

Tárkányi Béla hosszú – 1872-től 1886-ig tartó – alelnöksége alatt csendes, de annál izzóbb munka folyik, melynek gerincét az Ipolyi-féle programm végrehajtása teszi, főkép két sarkalatos irányban: a Házi könyvtár sorozatos kiadása által a tudomány népszerűsítése körül, s a népiskolai tankönyvek fokozatos kibővítése révén a katholikus tanügy terén. Az előbbi útján valóban sikerül megnyerni a művelt katholikusok érdeklődését, kik mint a Társulat rendes tagjai, most már rendületlenül kitartanak. Tankönyvkiadói tevékenysége pedig a katholikus népiskolákat biztosítja számára s ez egyúttal az anyagi boldogulás forrásait is lehetővé teszi. Tárkányinak óriási érdeme, hogy nyugodt, csendes, látszólag feltünés nélküli működés keretében *az egyensúlyozott erők állapotát* teremtette meg, annak működése, mint a lassan fejlődő gyökérszálak, egyre jobban és jobban átszövi a kath. értelmiség és a nép termőföldjét s minden előföltételt előkészitett, hogy a Szent-István-Társulat alkalmas időben a magyar kulturmunka egyik integrális, erkölcsi és anyagi tőkében hatalmas intézményévé váljék.

Míg ez időszak alatt egyrészt új erők kapcsolódnak be a Társulat irodalmi életébe – feltűnik *Fraknói* Vilmos, szerkeszti az Encyclopaediát, megírja *Magyarország történetét* – addig a régi nagyok egymás után távoznak az élők sorából. Ez idő alatt többet temet a Társulat, mint amennyi öröm jut osztályrészeül. 1881 különösen gyászos év. Meghalt a nagy alapító, *Fogarasy* Mihály, s néhány hónappal utána *Károlyi* István gróf, ki harminchárom éven át volt lelkes vezetője s egyben mecenása a Társulatnak; örömében, bajában, válságaiban hűségesen kivette részét. Ragaszkodása a Társulathoz olyan nagy volt, hogy a nyolcvanadik életévén túl, minden más hivatásáról lemondva, csak a Társulat elnökségét tartotta meg.

Utódául 1882-ben *Mailáth* Györgyöt, a vaskezű, óriási tekintélyű országbirót választották meg, de az öröm a sok reménnyel kecsegtető választás felett még el sem csillapodott, már megrázta az országot a megrendítő katasztrófa: Mailáth gróf életét alkalmazottainak gyilkos keze oltotta ki. A Társulat még el sem siratta nagy halottját, már jött az új csapás: meghalt Károlyi István jobbkeze, hosszú éveken át hűséges elnöktársa: Cziráky János gróf s vele a régi gárda utolsó tagja szállt a sírba.

Ezekben az években a Társulat közgyűlései valósággal gyászünnepélyek, mindeniken el kell parentálnia egy vagy több jó emberét. Az 1885-ös közgyűlésen szintén búcsuztató hangzik, Tárkányi távozik vissza Egerbe, hogy egy év mulva ő is jobb hazában vegye el fáradozásai

jutalmát. Ugyanebben az évben hal meg Ipolyi Arnold is – akkor már nagyváradi püspök – majd nemsokára (l887-ben) távozik *Füssy* Tamás, akinek 24 éven át szerénységénél csak munkabirása volt nagyobb. Ha szerepelni kellett, szívesen engedte át a teret, de a munkában nemcsak mint igazgató, de ha kellett tudósként a Házi könyvtár írói vagy hírlapíróként a Társulat összes folyóiratainak szerkesztője gyanánt elsősorban vette ki részét.

Az új idők sorozatát két nagy név nyitja meg. 1884-ben a közgyűlés *Apponyi* Albert grófot s *Károlyi* Sándor grófot választja meg elnököknek s 1886-ban *Steiner* Fülöp – akkor központi szemináriumi rektor – veszi át az alelnökséget. Már akkor mind a három országos nevű tekintély s hivatottak arra, hogy vállvetett erővel a virágzás eddig nem látott fokára emeljék a Társulatot. Mindannyian érzik, hogy a szellemi mozgalmak terén új áramlatok vannak, hogy a katholikus irodalmi erőkifejtésnek egyenrangú tényezőnek kell lennie a világi energiákkal s érzik, hogy e tekintetben vezető szerep vár a katholikusokra. E három óriási munkaerő azonban külön-külön sokkal erősebb volt – Apponyi politikus és haladó, Károlyi agrár és szocialista, Steiner orthodox katholikus, de azért harcias utolsó csepp véréig –, semhogy a sikeres együttműködés legfőbb követelménye, a teljes harmónia kapcsolhatta volna össze őket s azért közös munkásságuk csak néhány átmeneti évre szorítkozott. Azonban e korszak is maradandó gyümölcsöket hozott. Egyik a *népiratok* sorozatos kiadása, melyek első füzetei – főkép *Steiner* Fülöp buzgólkodására – 1886-ban indulnak meg, másik a *Katholikus Szemle*, melynek megteremtése elsősorban s főkép *Károlyi* Sándor nevéhez fűződik.

Apponyi Albert és *Károlyi* Sándor 1888-ban lemondanak az elnöki székről, de a közgyűlés bizalma rátalál a gondviselésszerű vezérre, ki huszonkét éven át bölcs tapintattal és hallatlan perspektivával irányítja a Társulat hajóját. Szűk és túlzsúfolt otthonából palotába vezeti; e palotában megteremti a félszázad óta táplált vakmerő álmot: nyomdával látja el, az irodalmi élet minden terén vezérszerepre segíti, bekapcsolja a gazdasági élet eleven forgatagába...

E férfiú *Zichy* Nándor gróf, kit az 1889. évi közgyűlés választott meg a Társulat elnökévé.

ZICHY NÁNDOR GRÓF ÉS VEZÉRKARA

ZICHY Nándor elnökségével kezdődik a Szent-István-Társulat második félszázada. Az első félszázad minden esetre erős alapokra fektette ezt az Egyház talajából kinőtt s minden működési ágával az Egyház érdekeit szolgáló intézményt, de nem teremtette még meg azokat a kapcsokat, melyekkel a nemzetnek nemcsak kulturális, de gazdasági életébe is szervesen bekapcsolódott volna. Minden erőkifejtése és széleskörű tevékenysége ellenére bizonyos tekintetben izolált maradt s nem tudta, de nem is akarta felvenni a versenyt hasonló irányú vállalatok konkurrenciájával. Szinte azt mondhatnók, a «splendid isolation» jegyében megelégedett azzal, hogy a katholikus érdekeket a maga kis apparátusával hűségesen kiszolgálta s ennek ellenszolgáltatásaként élvezte az illetékes körök jóindulatát és támogatását.

A kilencvenes évek elején, a rohamos, bár külsőséges, sőt sok tekintetben ártó és veszedelmes kulturális fellendülés idejében, ez az izoláltság nemcsak lehetetlenné tette a versenyképességet, de egyenesen ki is szolgáltatta a Társulatot a konkurrenciának. Könyveinek előállításában, sőt terjesztésében is nem-katholikus vállalatoktól függött, sem nyomdája, sem nyilvános elárusító szervei nem voltak s az egyházmegyénként megszervezett bizományosok intézménye – mivel ezek nem kereskedők, de más hivatáskörnek élő magánosok voltak – inkább kárára, mint hasznára vált a Társulatnak.

A gazdasági életbe való bekapcsolódás tehát életkérdéssé vált s előbb-utóbb meg kellett történnie, ha a szabad verseny akkori öldöklő rohamában nem akar a Társulat alul maradni. Zichy Nándor nagy koncepciójára vall egyrészt az a *tény*, hogy e bekapcsolódás valósággá lett, másrészt a *mód*, ahogyan e bekapcsolódás megtörtént.

Zichy Nándorról ma már történelmileg megállapított tény, hogy nagyszabású vezér volt, vezére nemcsak a katholikus politikának, de a katholikus társadalmi mozgalmaknak is. A jó hadvezér kiválósága pedig nemcsak abban áll, hogy a csatasorban megállja helyét, de főkép abban a kiválasztásban, amivel *vezérkarát* összegyüjti.

Főképen ebben volt nagy Zichy Nándor. Tudta, kit kell terveinek megnyerni, s akik megértették intencióit, azokat nemcsak nem akadályozta, de sőt buzdította, hogy erőkifejtésük teljességét szenteljék a jó ügynek. Munkatársai sorába nem volt könnyű bejutni, bizalmát nem könnyen előlegezte, de aki azután azt megnyerte, azt hagyta szabadon dolgozni. Legtöbbször minden fontos pozició betöltésénél az ő előleges jóváhagyása volt a döntő tényező s egyszer történt csak, hogy óhaja ellenére esett meg egy választás (az 1898-ik igazgatóválasztás), de akkor is lovagiasan meghajolt a közbizalom előtt s midőn látta, hogy az új igazgató az ő útjain halad, leghűségesebb segítőtársává lett.

Ezért, ha Zichy Nándor működését a maga teljességében óhajtjuk értékelni, lehetetlen, hogy seregszemlét ne tartsunk azok felett, akiket maga mellé munkatársakúl választott ki s akiket hivatottnak tartott arra, hogy messzemenő terveit megvalósítsák.

Munkatársai sorába elsősorban a politikai és társadalmi arénán vele együtt működö fegyvertársát, Eszterházy Miklós Móric grófot óhajtotta megnyerni. 1893-han meg is választották második elnöknek, sajnos, betegsége miatt azonban korán vissza kellett a nyilvánosságtól vonulnia, de magányában még ma is Zichy Nándor élő lelkiismereteként tart összeköttetést a Társulattal, s annak vezetői nem egyszer hálával köszönték már meg bölcs tanácsait.

Az alelnökök közül *Steiner* Fülöp, a későbbi székesfehérvári püspök csak rövid ideig működött vele, de *Kisfaludy* A. Béla, a poéta lelkű egyetemi tanár tizenhárom éven keresztül osztotta meg vele a vezetés súlyos gondjait. Az alkotások legnehezebb éveiben volt munkatársa és pedig nem könnyű természetű, tetszés szerint hajlítható munkatársa. Kisfaludy erős és

önálló egyéniség s emellett végtelenül érzékeny természet volt, de a legteljesebb harmonia uralkodott a két vezető között. Amíg az irodalmi programm kialakításában teljesen szabad keze volt az alelnöknek, addig a házépítés és nyomdaalapítás gondjaiban hűségesen osztoztak s kölcsönösen gyámolították egymást. Haláláig, mely 1903-ban történt, hűséggel szolgálta a Társulatot s hogy mennyire összeforrott azzal, utolsó szavai is tanusítják. «Nyugodtan halok meg – mondta az akkori igazgatónak – mert tudom, hogy jó irányban vittük előre a társulatot.»

Zichy Nándornak az elárvult alelnöki szék betöltésénél ismét alkalma nyilt kimutatni, hogy akkor már elaggott – 73 éves – kora dacára mennyire megérti a kor hivó szavát. A huszadik század a szociális kérdés jegyében született meg s ő a szociális kérdés úttörő, magyar vezérférfiát, *Giesswein* Sándort kívánta az alelnöki székbe ültetni. Zichy Nándor haláláig együtt működött Giessweinnal s bár később a politikában útjaik szétváltak, a kulturális munka terén soha diszharmonia nem volt közöttük; az alelnök megteremtette és kiépíthette a népies pártoló-tagsági intézményt, a nyomdát munkásvédelmi intézményekkel szerelhette fel s együtt buzgólkodtak azon, hogy a Társulat organizmusát a modern gazdasági kereteknek megfelelően alakítsák át. E sorok írója sohasem felejti el, hogy midőn a politikai ellentét legnagyobb volt közöttük, az 1910. évi közgyűlésen, Zichy Nándor könnyek között köszönte meg Giesswein Sándornak azt a buzgólkodását, mellyel a Társulati ház dísztermében kápolnát rendezett be, Zichy Nándor el tudta felejteni a fájó ellentéteket is, ha érdemeket dicsérhetett és ismerhetett el.

Zichy Nándor szeretetének és nagyrabecsülésének különös kiválasztottja volt s az ő távolba látó tekintete bizonyára már a jövendő tevékeny és erőskezű alelnökét látta *Mihályfi* Ákosban, aki 1891-ben még szerény cistercita szerzetes, de már úgy ő, mint Kisfaludy alelnök nélkülözhetetlen munkaerőnek tartják. Megbízzák őt a Katholikus Szemle szerkesztői tisztjével s Zichy Nándor, az elnök, munkatársává válik, és pedig a legpontosabb munkatárssá, ki hosszú éveken át írja «Időszaki szemle» cím alatt feltünést keltő havi összefoglaló értesítéseit. E kezdettől fogva szinte testvériesnek nevezhető ez a bensőséges viszony, mely a Társulat érdekében őket együtt tartja. Kölcsönösen egymás munkatársaivá válnak. Amint a Katholikus Szemle nem készül Zichy Nándor nélkül, úgy a Társulat irányításában nem történik döntő esemény Mihályfi bevonása nélkül. Ott van minden szűkebb bizottságban: a házépítés, a nyomdaszerzés, az alapszabálymódosítás, a részvénytársasági szervezet megalakulásánál, egyszóval Mihályfi súlyos szava nélkül az utolsó 25 évben nem történhetik semmi a Társulatban. Súlyos szava pedig nem csak akkor érvényesül, mikor cselekvőleg kell hatni, de épen olyan erős a kritika alkalmazásánál, s meg nem alkuvó karakter, ha mindjárt a legmagasabb helyről jövő véleménnyel szemben kell állást foglalni. De senki sem értékelte jobban, mint Zichy Nándor, hogy akár helyeslő, akár bíráló álláspontja mindig önzetlenül a Társulat érdekeit keresi s a jó ügy érdekében vívott szellemi tornák sokszor végződnek az igénytelen szerzetes, később a tudós egyetemi tanár győzelmével. De aki az eredménynek legjobban örült, mindig Zichy Nándor volt; és senki sem ismerte el szívesebben, mint ő, hogy nemcsak a vezérek, de a közremunkálkodók is hivatottak irányító hatásokat gyakorolni.

Hasonló lovagias eljárás jellemezte Zichy Nándort a Társulat igazgatóival szemben tanusított eljárásában. A tudós *Kiss* János dr., aki főleg a Társulat tudományos munkásságának s az ifjúsági irodalom felkarolásának volt hathatós szószólója, legerősebb támaszát benne találta s hasonló bizalomnak örvendett közvetlen utódja, *Kaposy* József is. Ez elismerés és bizalom annál jobban jellemzi Zichy Nándort, mert az igazgató-választáskor egyenesen Kaposy ellen foglalt állást. De, amidőn meggyőződött róla, hogy Kaposy, ha nem is politikai fegyvertársa, de nagy irodalmi tudását és tettrekészségét teljesen a Társulat szolgálatába bocsátja s főkép a középiskolai tankönyvek kiadása s a katholikus írók tömörítése által tényleg létező hiányokat igyekszik kiküszöbölni: lelkesedéssel mozdította elő az igazgató terveinek érvényesülését.

Később is, midőn Kaposynak az Egyházból való kiválása fájdalmas visszhangot váltott ki katholikus körökben – mely azonban épületes visszatérése és jámbor halála által Isten kegyelméből expiálódott – Zichy Nándor ajkáról soha mást, mint elismerést Kaposyval szemben, nem lehetett hallani.

E sorok írója, Kaposy közvetlen utóda, tudna legtöbbet beszélni arról, minő atyai szeretet vezette Zichy Nándort mindazokkal szemben, akik a Társulat vezetésében irányító szerepet vittek. Sohasem fogja elfelejteni, hogy midőn abban a megtiszteltetésben részesült, hogy maga Zichy Nándor hívta meg erre a megtisztelő s oly felelősségteljes állásra, a katholikusok ősz vezére – akkor már közel járt a nyolcvanadik életévéhez –, csak egy kikötést tett. «Kedves fiam – mondotta – csak egyet kötök ki. Fiatal papok, különösen akik vezető szerephez jutnak, szeretnek minden társadalmi, irodalmi és politikai mozgalomban szerepet kérni s mindenütt szóvivők lenni. Tőled azonban azt az egyet kívánom, hogy semmi más ne légy, csak a Szent-István-Társulat igazgatója. Minden más állásodat, tisztségedet, ambiciódat ott kell hagynod, csak a Társulat érdekeit szolgálnod!» Szent örökséggé vált e parancsolat e sorok írójára nézve s nem kívánja, hogy más érdeme legyen, csak a hűséges és kizárólagos szolgálat érdeme.

Eddig csak az egyháziakkal foglalkoztunk, de Zichy Nándor hűséges utóda volt az alapító elnökigazgatónak, Fogarasy Mihálynak *a világi erők* bevonása terén is. Tudta, hogy siker és harmonikus eredmény egyháziak és világiak együttműködése nélkül nem állhat elő. Nagy súlyt fektetett arra, hogy a tisztviselői karban is súlyos nevű világiak foglaljanak helyet, úgy a tudós történetíró, *Hammer* Nándor, kinek szembetegsége miatt oly korán kellett megválnia a titkári állástól, s utóda *Notter* Antal dr., a kiváló egyházjogász, de figyelme kiterjedt arra is, hogy a választmány ne csak a közéletben szereplő híres egyéniségekkel, de elsőrangú szakerőkkel bővüljön ki. Midőn *Simonyi-Semadam* Sándort, akkor képviselőt s a későbbi miniszterelnököt a Társulatba meghívta, és *Simon* Ignácot, a Földhitelintézet volt igazgatóját pénzügyi és könyvelési szakértőnek megszerezte, már a Társulat mostani nagy keretei lebegtek szemei előtt. *Balogh* Sándor dr., *Gabler* Lajos Pál, *Zboray* Miklós, báró *Barkóczy* Sándor, *Szebeny* Antal nemcsak neveket jelentettek számára, de szakerők bekapcsolódását is, kiket mind egy célra irányított: a Társulat termőföldjének minél mélyebb felszántására.

Zichy Nándor nemcsak nagy ember volt, de szive-lelke utolsó izéig krisztusi férfiú. Követője Annak, ki «midőn szerette övéit, mindvégig szerette őket». Midőn hanyatló testi ereje felmondta a szolgálatot s 80. évén túl nem birt már járni sem s így kedves Társulatába sem mehetett, lelke még mindig azzal együtt élt. És e nagy lélek szívesen elszakadt a világtól, de nem tudott elszakadni az ő Szent-István-Társulatától. Legutolsó hivatalos tevékenysége az a levél, melyet az 1911. április 6-iki választmányi üléshez intézett, amely azonban nem búcsúzás, de kérelem. Azt kérte benne, hogy adják mellé elnöktársul legkedvesebb rokonát, testi-lelki hívét: *Mailáth* György grófot s akkor nyugodt lesz, hogy a Társulatban az ő szelleme fog tovább élni. Akik közelről ismerik Mailáth György grófot, kiben tudásánál és műveltségénél csak önzetlensége nagyobb: tudják, hogy egyedül a haldokló vezér utolsó óhaja birta ez áldozat elvállalására, de Zichy Nándor kérelme rá nézve is szent parancs volt. «Fénylő és tiszta az a hagyaték, amely reám szállott – mondotta az 1912. közgyűlésen, az elnöki szék elfoglalásakor – s a Gondviselés legnagyobb jutalmának fogom tekinteni, ha egykor azt mondhatják rólam, hogy jó úton jártam, mert egy pillanatra sem tértem le arról az ösvényről, melyet számomra, s bátran mondhatom mindnyájunk számára *Zichy* Nándor kijelölt».

Tizenegy éve, hogy e szavak elhangzottak, de látjuk és tudjuk ma is, hogy az érdemes elnök és Zichy Nándor vezérkara hűségesen halad azon az úton, melynek állomásait a következő fejezetekben írjuk le.

HÁZVÉTEL ÉS NYOMDAALAPÍTÁS
1889–1898

A NYOLCVANAS évek elejétől fogva egyre elementárisabb erővel hangzik el az óhaj, amely a Társulat számára a fejlődésnek megfelelő, külön e célra épült társulati házat és önálló nyomdát kíván. Eleinte úgy látszott, hogy ez az óhaj hamarosan teljesül, mert *Simor* János, akkori hercegprimás – a Társulatnak mindenkoron legjobb barátja – külön e célra nagyobb összeget helyezett kilátásba s egyébként is megigérte hathatós támogatását.

Simor János azonban 1891-ben végrendelet nélkül váratlanul elhúnyt, s így a messzemenő tervek is eltolódást szenvedtek. Azzal ugyanis tisztában volt mindenki, hogy nyomda nélkül nincs értelme újabb házvételnek, e kettőre pedig sem az akkori ház értéke, sem az e célra gyüjtött összegek és alapítványi tőkék nem voltak elegendők.

Várni kellett tehát s Zichy Nándorra háramlott a feladat – s ő készséggel vállalta is –, hogy főkép a főpapság s az adakozó jótevők hozzájárulásával a szükséges tőke egybegyűljön.

Addig pedig folyt tovább az irodalmi tevékenység. Három tagozatban is igyekszik az akkori vezetőség újat teremteni, s mind a három vállalkozásnak maradandó eredményei lesznek. *Steiner* és *Kisfaludy* alelnökök főkép a rendes tagok s a nép lelki szükségleteit viselik szivükön. A rendes tagok igényeiknek a Házi könyvtár már nem felel meg, egyre több benne a szakszerű tudományos munka s így természetes helyettesítőjévé válik az 1887-ben megalakult *Tudományos és Irodalmi Osztály*. Ugyanebben az évben jelenik meg tagilletmény gyanánt először a *Katholikus Szemle*. Mellette ugyancsak tagilletményül évről-évre egy-két kötetre terjedő s a nagyközönség érdeklődésére számító, részint tudományos, részint ismeretterjesztő kötetek kerülnek sorra. A katholikus irodalom mérhetetlen hasznára nagyértékű munkák válnak így közkinccsé; a magyar írók közül *Fraknói, Dudek* J., *Prohászka* O., *Karácsonyi* J., *Platz* B.; a külföldiek sorában pedig *Dupanloup, Goffine*, P. *Berthe, May* K. stb. jelennek meg.

A rendes tagok igényeinek ellátásai után *Kisfaludy* különösen a nép lelki szükségleteit viseli szivén. A népirattár sorozatos kiadásán kívül új vállalkozás indul meg *A magyar nép könyvtára* címmel (melynek sorozatában 1895–1903-ig tizenegy kötet, népies elbeszélések, magyar történet stb. jelenik meg, hogy azután a népies pártoló tagságba olvadjon át). Ugyanezen időben nagyobb számmal jelennek meg népies imakönyvek is.

Kiss János igazgató főkép az *ifjúsági iratok* minél intenzivebb felkarolásán buzgólkodik. El is éri, hogy igazgatóságának kilenc éve alatt több ifjúsági irat jelenik meg, mint az előző negyven évben összesen. E számarány *Kaposy* igazgató alatt is megmarad.

Ez irodalmi tevékenység közben a házépítés ügye korántsem aludt el, csak egyrészt a folyton folyó gyüjtés, másrészt az országos és politikai viszonyok (millenium, egyházpolitikai törvények, 1896-iki választás) miatt alkalmasabb időre maradt, 1897-ben azonban végre a komoly megvalósulás stádiumába lépett.

A Szentkirályi-utca 28. szám alatt kinálkozott alkalmas telek s a házépítő-bizottság *Hofhauser* Antal tanár, műépítő költségvetése alapján megállapította, hogy a társulati céloknak megfelelő épület 300.000 frtért felépíthető, mire készpénzben 100.000 frt fedezet volt, 200.000 frt pedig jelzálogkölcsön alakjában volt előteremthető. A felveendő kölcsön törlesztésére a házban kiadható lakások lakbérét irányították elő.

Az 1897. évi közgyűlés elfogadta az előterjesztést s a földmunkákat 1897 május elsején meg is kezdették. Az volt a terv, hogy az ötvenéves jubileumra készül ez az új otthon, de csak 1898 végére vált lakhatóvá.

Az építkezésnél sokkal több gondot okozott a társulati nyomda megteremtése. 1897 szeptemberében küldötte ki a választmány az előkészítő nyomda-bizottságot s a megoldandó kérdések bonyolódott volta ugyancsak nehéz munkát rótt e bizottságra. Az első tervezet az volt, hogy a társulati nyomda tisztán a Társulat érdekeit szolgálja s egyedül a Társulat igényeit elégítse ki. Magát az épületet is eszerint tervezték s azért az épületszárny egyik fele sokkal alaposabb tartóképességgel készült, mint a másik. Erre a célra elégségesnek is mutatkozott a Zichy Nándor által a püspöki kartól gyüjtött összeg, mely tíz év alatt befizetendő 105.500 frtot helyezett kilátásba. Ebből a megindulás időpontjában 42.800 frt vált esedékessé, míg a nyomdafelszerelés költsége 60.000 frtot emésztett volna fel s így a befektetési költség előreláthatólag fedezetet talált.

Papiroson eszerint a dolog tényleg rendben is lett volna, de a bizottság gyakorlati gondolkozású tagjai már akkor előre látták, hogy oly nyomda, mely csak a társulati szükségletek elvégzésére készül, nem lesz életképes. Nem már csak azért sem, mert a társulati munkák sokfélesége (imakönyvek, tankönyvek, folyóiratok, lapok) oly nagyszabású és sokoldalú berendezkedést kívántak meg, mely viszont, tisztán csak társulati munkáknál alkalmazva, nem fizette volna ki a beléfektetett költséget. Választani kellett tehát: vagy kis nyomda szerény eszközökkel felszerelve s megfelelő szerény munkateljesítménnyel, ami egyben a versenyképességet is kockáztatja, vagy versenyképes nyomda, rendes, nagy nyomdai felszereléssel, de viszont az előirtnál nagyobb költségekkel.

A választás az utóbbira esett s a nyomda 1899 tavaszán így is született meg. A Stephaneum már megnyilásakor az elsőrangú nyomdákkal versenyezett. Volt napilap előálítására alkalmas körforgógépe, nagy nyomógépei, elsőrangú betűanyaga, betűöntődéje, könyvkötészete, s megtalálta mindezek vezetéséhez az alkalmas vezető erőt is *Kohl* Ferencnek, a Franklin-Társulat volt nyomdavezetőjének személyében, aki munkaerejének egész teljességét áldozta arra a célra, hogy az új nyomdát minél életképesebbé tegye.

Zichy Nándor és Kisfaludy nagy örömmel tekinthettek fel bevégzett munkájukra. Megvolt végre az önálló társulati ház, sőt nemcsak ház, de fényes palota – Zichy Nándor véleménye szerint fényesebb is, mint aminőt a gyakorlati igények kívántak – s dolgozott a társulati nyomda. A társulati házban fényesen berendezett nyilvános kis és nagy ülésterem, hivatalos helyiségek, raktárak – a nyomda pedig el volt halmozva munkával, gépei éjjel-nappal dolgoztak s kiválóságát legjobban bizonyitották az egyre fokozódó külső megrendelések.

TERJESZKEDÉS; A RÉSZVÉNYTÁRSASÁGOK
1899–1905

AZ ÚJ PALOTÁVAL együtt mintha új szárnyai nőttek volna a Társulatnak. A dolgozó gépek zaja – a legszebb zene a világon – új, rohamos lüktetést vitt a Társulat életébe; nemcsak a régi nyomokon halad erőteljesebb lépésekkel, de új működési ágak új távlatokat tárnak eléje.

Egyik régóta felpanaszlott hiány volt a Társulat eddigi működésében a szépirodalom mostoha felkarolása. Az ötvenes években a *Családi Lapok* megindítása által történik a kezdeményezés, de ez néhány év mulva abbamarad. Tárkányi is felveti az eszmét a hetvenes évek egyik közgyűlésén, hogy a külföldi szépírókat le kellene fordítani, de a terv csak terv marad s mindeddig csak egy-két szépirodalmi kiadványa van a Társulatnak.

Kaposy, az új igazgató, ki azelőtt, mint a *Magyar Szemle* szerkesztője, amúgy is foglalkoztatni igyekezett a magyar szépirókat, két kézzel ragadja meg Mihályfi Ákos azon indítványát, hogy *Családi Regénytár* címén szépirodalmi vállalatot kell létesíteni. A terv valósággá is lett s már 1900-ban nyilvánosság elé került az első sorozat kilenc kötettel.

Másik nagy vállalkozása volt az új erőre kapott Társulatnak a *középiskolai* tankönyvek kiadása. Eddig csak katekizmusok s elemi iskolai tankönyvek jelentek meg, azok is csak a katholikus népiskolák használatára s így középiskolai tankönyvek kiadásába kezdeni annyit jelentett, mint egyben a nagyobb nyilvánosság elé is lépni.

A vállalkozás kockázatos volt nemcsak az óriási konkurrencia, de a befektetési költségek nagy és bizonytalan volta miatt is. (Középiskolai tankönyveket először ki kell szedni s próbanyomásban terjeszteni fel a kultuszminisztériumhoz.) A szerencsésen megválasztott tankönyvírók mellett azonban az új vállalkozásnak legjobb segítőtársává lett maga az új nyomda, melynek viszont igazi erőpróbája a középiskolai tankönyvkiadás volt. Erős versenytársakat kellett itt felülmúlni s a vállalkozás minden tekintetben sikeres volt. Elég csak a már – hála Istennek – közkézen forgó középiskolai tankönyveinkre utalni, azok papirjára, fametszeteire, nyomására – mindezek valóságos forradalmat jelentettek akkoriban a tankönyvkiadás terén. Az eredmény az volt, hogy az iskolák egymásután vezették be tankönyveinket.

A szépirodalom és a középiskolai tankönyvirodalom bekapcsolása váratlanul megnöveli a Társulat forgalmát. E megnövekedett forgalmat még jobban megizmosítja az új lendület, mely a *népiskolai* tankönyvek terjesztésében áll be. E propagandát intenzivebbé teendő, a *Népnevelőt* – a kath. tanítóság akkor legjobban elterjedt hivatalos lapját – is saját kiadásába veszi át a Társulat.

Míg a Társulat ekként mérföldes léptekkel halad előre a tanügy terén, a Kisfaludy halálával megürült elnöki széket az egész ország örömujjongása között *Giesswein* Sándor foglalja el s iniciativájára a népies irodalom felkarolása terén áll be lázas tevékenység. 1904-ben megszületik a népies pártolótagság s mindjárt az első évben 4 kötet jelenik meg a nép számára, – a feltámasztott Szent-István-Társulat Naptárával együtt.

Ugyancsak ez időszak még más téren is tágítja a Társulat hatáskörét. 1904-ben megnyilik a Társulat kecskeméti-utcai könyvkereskedése, *az első katholikus sortiment*, mely a nagy nyilvánosság elé viszi a katholikus könyvet. Eddig nyilvános könyvesboltban imakönyveken kívül alig lehetett katholikus könyvet látni, még kevésbbé a külföldi katholikus irodalom termékeit.

Plébániák, szerzetesházak, zárdaiskolák voltak a terjesztő közegek s a Társulat kiadóhivatalában sem lehetett mást, mint saját kiadású munkáit kapni. Magánkiadók pedig éppenséggel nem tudták munkáikat elhelyezni. Mindeme bajokon volt hivatva segíteni a nyilvános könyvesbolt, mely amellett még a propagandának is hathatós eszközévé vált.

Hogy minő lázas tevékenység uralkodott a nyomda megindulása után három-négy év mulva már a Társulatban, arról legvilágosabb képet nyujt csak az egytized évvel való összehasonlítás is. A megjelent tankönyvek *ív*száma 1893–94-ben átlag 140 körül volt s e szám 1904-ben 635-re szökött fel; szépirodalmi és ifjúsági kiadvány 1894-ben 42, 1904-ben 128 ív, az összes kiadványok szedésfelülete (s ez a tulajdonképeni fokmérő) pedig a kilencvenes években 300–400 ív, 1200-ben pedig 1180-ra megy fel, tehát a kulturális munka majdnem megháromszorozódott.

Ez a lázas haladás azonban nem maradhatott visszahatás nélkül. Az új kiadások jelentékeny befektetést igényeltek s ez annál súlyosabb teher volt, mert sem a tankönyvek, sem a szépirodalmi kiadványok gyors kelendőségre nem számíthattak. Számolni kellett azzal, hogy a befektetett tőke csak évek mulva térül meg s közben a sorozatos tankönyvkiadványokra évről-évre új tőkebefektetés vált szükségessé. Emellett hitelezni is kellett, csakis így lehetett az iskolák s a könyvvásárlók körében új rendelő-közönségre szert tenni s így mentől nagyobb lett a forgalom, a künnlevőség is annál nagyobbra nőtt.

Természetesen a kiadói előállítások növekedése a nyomdára is hatással volt. Nagyon hamar elkövetkezett az idő, midőn a nyomda első felszerelése kevésnek bizonyult. Nemcsak az új kiadványok előállítása követelt fokozatosabb üzemet, de a külső rendelők is egyre jobban elhalmozták a Társulatot. Az elsőrendű előállítással, a hiánytalan nyomással oly hírnevet szerzett a nyomda, hogy nemcsak a katholikus, de világi intézmények is sorjában keresték fel a Stephaneumot. Elég bizonyíték erre az az adat, hogy míg az első üzletévben a nyomda forgalma 475.000 korona volt, a negyedik üzletévben már 1,455.000 koronára szökött fel.

Mindez azonban nem történhetett nyomdabővítés s így természetesen újabb tőkék befektetése nélkül. A társulati ház egész hátulsó részét, sőt később az oldalszárnyakat is a nyomda céljaira kellett felhasználni, gépet gép után szerezni, új betűanyagról gondoskodni, s természetesen új adósságokat is csinálni.

Forgótőkéje a Társulatnak sohasem volt, a házépítésre szánt tőke régen elfogyott s felhasználódtak már az alapítványok papirjai is. Mindez azonban még mindig kevés volt; a künnlevőséget a nyomda késedelmes fizetői is gyarapították; a nagyobb forgalommal nagyobb személyzet fizetéséről is kellett gondoskodni s így a két elnök: Zichy Nándor gróf és Eszterházy M. Móric gróf jótállását kellett igénybevenni egy jelentősebb kölcsönösszeg (600.000 K) erejéig, hacsak fizetéseit beszüntetni nem akarta.

Mindez akkor történt, midőn kifelé a Társulat legfényesebb képét mutatta s a fellendülés eddig nem látott fokára jutott. Csak a beavatottak tudták, hogy tulajdonképen súlyos válság van s ezt a válságot császárvágás nélkül megoldani nem lehet. Feszélyezte a vezetőket az a kényelmetlen helyzet is, hogy elnökeik súlyos pénzügyi kötelezettséget (hatszázezer aranykorona akkor roppant összeg volt) kényszerültek vállalni s egyben belátták, hogy egyrészt becsületbeli kötelezettség ezt az összeget visszatéríteni, másrészt a kereskedelmi formák szigorú betartása nélkül a válságot megoldani nem sikerül.

Ekkor mutatkozott meg Zichy Nándor nagy koncepciója a legteljesebben s egy merész lépéssel ekkor helyezte a legbiztosabb alapra a Társulat jövőjét. Tehette volna azt is, hogy újból országos gyűjtéssel könyöradományokból adjon ideiglenes injekciót, de ezt méltatlannak tartotta az immáron naggyá lett Társulathoz. *Azt akarta, hogy az végre saját lábára álljon, éljen meg saját erejéből és saját erőforrásaiból* s azért kijelentette, hogy hajlandó

eddigi terheit tovább is vállalni, de csak azzal a feltétellel, ha a Társulat nyomdai és kiadói üzemeit *részvénytársaságokká* alakítja át.

Bele kell képzelnünk magunkat azokba az időkbe, hogy belássuk, minő merész kijelentés volt ez. Azon emlékezetes választmányi ülésen (1904. április 21-én), melyen e kijelentés elhangzott, a tervnek több ellenzője, mint barátja volt. Részvénytársasági alapra nem mertek még akkor altruista vállalatot helyezni s meg kellett próbálkozni, nem adnának-e püspökségek vagy káptalanok nagyobb s hosszabb lejáratú hitelt a Társulat vagyonára. Mivel azonban ez az eljárás nem vezetett eredményre, mégsem maradt más hátra, mint az ez évben megtartott közgyűlésen a részvénytársasági alakulásra a felhatalmazást megadni.

A nehézségek azonban ezzel még nem voltak megoldva. Azzal lassan tisztába jöttek ugyan e terv ellenzői is, hogy százezres kiadásokkal egybekötött gazdasági kérdéseket nem lehet olyan tág testülettel, mint a 120 tagból álló választmány, véglegesen és programmszerűen intézni, erre a részvénytársasági szűkebb szervezet s az intézők óriási felelőssége sokkal alkalmasabb. Legnehezebb kérdésül megmaradt az a kérdés, hogy mi történjék a Társulat önállóságával s a részvénytársaságok szabad mozgása mellett hogyan maradjon meg a Társulat mindenkori szupremáciája.

Zichy Nándor után *Simonyi-Semadám* Sándor akkori társulati ügyészé az érdem, hogy megtalálta a fogas kérdésben a kivezető utat s meg tudta a problémát úgy oldani, hogy nemcsak a Társulat sértetlensége maradt meg, de iskolapéldát alapított minden hasonló irányú altruista egyesület gazdasági viszonyainak rendezésére.

A részvénytársaságok akként alakultak meg, hogy a Társulat egész nyomdai vállalatával, könyvkészleteivel s kiadásjogaival, Zichy Nándor pedig követelésével jegyezték a két részvénytársaság: nyomdai részről a *Stephaneum R. T.* s kiadói részről a *Szent-István-Társulat könyvkiadóhivatala* és *könyvkereskedése R. T.* alaptőkéit, mind a kettőt 700.000-700.000 koronában. Zichy Nándor követelései fejében részvényeket kapott, a többi pedig az anyatársulat birtokában maradt. Az anyatársulat viszont kimondotta, hogy a részvényekből csak annyi adható el, amennyi az abszolut többségen felül szabadon marad s így bár a részvénytársaságok az anyatársulattól különálló jogi személlyé váltak is, a részvénytöbbség révén a Társulat korlátlan intéző joga mindenkorra biztosítva lett. Alapszabályba foglalták még azt is, hogy a vállalatok tiszta hasznából elsősorban csak 5% hasítható ki a részvényesek számára, a feles nyereséggel elsősorban a Társulatot kell, mint alapítót honorálni. Ezzel már nemcsak a szupremácia, de az altruista intenciók is biztosítva voltak.

Zichy Nándornak tagadhatatlanul sok küzdelmébe került, sok keserűséget kellett elszenvednie, míg a megoldás ennyire tisztán kialakult, de végre 1905-ben a részvénytársaságok cégjegyzése is megtörtént s az alapítók kinevezhették az első igazgatóságot, melyben a Társulat részéről az elnök, az alelnök, az igazgató, ügyész és Mihályfi Ákos, Zichy Nándor részéről Szebeny Antal és Zboray Miklós foglaltak helyet. Hogy az igazgatóság munkája mennyire megfelel a Társulat intenciójának, arra a legbeszédesebb bizonyság, hogy most, 18 év mulva is – és most már csak a társulati kiküldetés alapján – ugyanezek az igazgatóság tagjai, csakis a megboldogult Szebeny Antal helyét foglalta el *Simon* Ignác, a Földhitelintézet igazgatója s *Túri* Béla, ki állásánál fogva, mint második alelnök került be az igazgatóságba.

MŰKÖDÉS A VILÁGHÁBORÚIG
1906–1913

A RÉSZVÉNYTÁRSASÁGOK működésének megindulásával a Társulat külső képe semmiben sem változott, annál mélyrehatóbb volt azonban a belső rendszerváltozás azáltal, hogy a Társulat nyomdáját, könyveit s azok kiadó jogát a részvénytársaságoknak adta át, azok váltak úgy a könyvkiadás, mint a nyomdai üzem intéző szerveivé, s maga az anyatársulat csak a társulati ház s a rendes és pártoló tagsági ügyek, valamint az alapítói részesedés feletti jogot s az elajándékozandó könyvek szétosztását tartotta fönn magának.

A részvénytársaságok pedig – a részvénytársasági forma szabályai szerint – igazgatóságaik révén gyakorolták az intézkedési jogot s ezentúl az igazgatóságnak átlag hetenkint tartott ülései váltak a döntő fórummá, melynek kifelé való végrehajtója a társulati igazgató lett. A szűkkörű – 7–8 tagból álló – igazgatóság természetesen sokkal hatékonyabban intézkedhetett, mint a 120 tagú választmány; nem történhetett, hogy az ötletszerűleg egybegyűltek egymásnak ellentmondó határozatokat hozzanak; azáltal pedig, hogy mind a két részvénytársaságnak igazgatója azonos volt, mindkettőnek élén pedig a Társulat elnöksége állott, ki volt zárva a hatásköri összeütközések s a határsértések lehetősége is. Ez az organizmus tehát – amennyire intézményszerűleg biztosítani lehet – tökéletesen biztosította a zavartalan munkát s a harmonikus együttműködést.

A részvénytársaságok működése által beállott másik változást nem annyira a rendszer, mint inkább a viszonyok teremtették meg. Az igazgatóságnak nemcsak mint erkölcsi testületnek, de a kereskedelemi törvény értelmében mint gazdasági szervnek is felelősséget kellett vállalnia a reábizott értékekért s azért kötelességévé vált a legkörültekintőbb s leggazdaságosabb takarékosság életbeléptetése. A részvénytársaságoknak ugyanis nemcsak az alaptőke természetszerű tartozását kellett kamatoztatni, de átvállalni s törleszteni a többi függő adósságot is (kb. szintén háromszázezer koronára rugtak) s a behajthatatlan nyomdai és kiadói künnlevőségekből eredő gazdasági sebeket is gyógyítani.

Azért egyelőre szakítani kellett az utolsó évtized látszatra fényes, de valósággal veszedelmes elvével, mely az *extenziv* haladást tűzte zászlajára, s a viszonyok jobbrafordultáig a kevésbbé népszerű, de gazdaságilag annál hálásabb *intenziv* munka terére lépni. E sorok írója, kit a megtisztelő bizalom épen ezidőben emelt az igazgatói székbe, tanuja annak, hogy minő önmegtagadásába került ez az igazgatóságnak s maga is sok-sok magasanszálló tervét kénytelen volt a távoli jövőre bízni, de meg kellett hajolnia a tapasztaltak itélete előtt s az idő tényleg azoknak adott igazat. Külsőleg a csendes munkában eltöltött öt-hat esztendőnek tényleg az a látszata volt, mintha a Társulat működésében stagnálás állott volna be, nem vágott merészen új kezdeményezésekbe, sokszor a két kézzel felkinált s látszólag legkedvezőbb alkalmakat (pl. új szépirodalmi hetilap kiadása) is elmulasztotta, de a statisztikai adatok kézzelfogható eredményekkel igazolták, hogy az intenziv munka lépésről-lépésre tért hódít s egyre több ugart szánt fel. Az elv az volt, hogy a meglevő kiadvány-sorozatokat kell minél rentábilisabbá tenni s minél szélesebb körökben elterjeszteni. S az eredmény meg is felelt a beléfektetett munkának. Hogy csak néhány adatot hozzunk fel, míg a tankönyvek ívszáma 1903–4 között 500 és 600 között ingadozott, 1913-ban 1092-re emelkedett, az összes kiadványok példányszáma pedig – mi azok kelendőségét legjobban bizonyítja – 840.000-ről, az 1903. évi állapotról már 1910-ben felszökött l,877.000-re. A vállalatok mérlegei is évről-évre csendesen bár, de fokozatosan növekedő forgalom-emelkedést mutatnak fel, mellyel csak azért nem állott arányban a tiszta haszon emelkedése is, mert azt még egyelőre elnyelte a régi tartozások törlesztése.

Közben az irodalmi munka is, ha nem is új utakon, de a régi csapáson haladt tovább Tagadhatatlan, hogy az irodalmi termelés súlypontja tankönyvek előállítására esett, aminek egyrészt az volt az oka, hogy a megkezdett tankönyv-sorozatokat (gimnázium, képzői, polgári iskolai tagozatok) teljessé kellett tenni, különben nem lehetett volna a többi tankönyvkiadó vállalattal a versenyt felvenni, de másrészt a megzavart pénzügyi egyensúlyt is leginkább e gazdaságilag is előnyös vállalkozással lehetett legjobban helyrehozni. A többi kiadvány-sorozatokban – főkép tudományos és hitbuzgalmiakban – ezért visszaesés is áll be s a Társulatnak és a részvénytársaságoknak ezért nem egyszer kell az üzletszerűség odiumát vállalni. Csakis a *Hitvédő füzetek* megjelenése ujdonság a tudományos és hitbuzgalmi irodalom terén, bár az imakönyvtermelés terén visszaesés nincsen, noha itt is főkép az iskolai imakönyvek kiadására helyezkedik a fősúly. Pedagógiai téren is csak egy az újitás, a *Tanítók Évkönyve*, a tanítók szellemi és anyagi érdekeit felkaroló almanach, mely azonban szintén a propaganda érdekeit is szolgálja s ezért a tanítók ingyen kapták. Ez az időszak tehát szintén nem a nagy vállalkozások kora, de – akkor még azt hittük – az erőgyüjtésé ujabb lendületre; később láttuk csak, hogy az elkövetkezendő nagy megpróbáltatásokon is e nagy erőtartalék segített át.

Zichy Nándor gróf, amíg csak ereje birta, e korszak munkásságban is állandóan kivette részét. Majdnem minden igazgatósági ülésen (pedig évente átlag 50 ilyen ülés volt) jelen volt, később, midőn már járni nem tudott, a fontosabb ügyekben saját lakásán kérte az ülések megtartását. Elmondhatjuk: együtt élt a Társulattal jóformán utolsó lehelletéig. A Társulat ezért egész odaadásával készült aggastyán vezérének 80. születésnapját megünnepelni s 1909 novemberében nagy fénnyel s még nagyobb lelkesedéssel meg is ünnepelte azt. *Városy* Gyula kalocsai érsek volt az ülés ünnepi szónoka s az igazgatóság és választmány arany plakettel hódolt a jubilánsnak.

Az örömet, fájdalom, hamar felváltotta a gyász. Az 1910. évben még személyesen elnökölt a közgyűlésen, de a következő 1911. év karácsonyestéjén elvesztettük őt. Még azon év tavaszán megérhette azt az örömet, hogy ő adott szive szerint való elnököt *Mailáth* György gróf személyében Társulatának, aminek osztatlanul örült az egész Társulat; ettől kezdve azonban lassú hanyatlása teljesen távoltartotta nemcsak a Társulattól, de a fővárostól is.

Halála a legmélyebb gyászt váltotta ki az egész katholikus közvéleményből; elképzelhető, hogy a hozzá oly közel álló Társulatát mennyire megrendítette. Éreztük, hogy iránta való kötelezettségünknek nem teszünk eleget, ha csak a végső tisztességet adjuk meg neki, de elsőként született meg bennünk az elhatározás – melyet azután az egész katholikus közvélemény magáévá tett –, hogy *Zichy* Nándornak méltó emléket kell emelni. A Társulat iniciativájára így született meg a *Zichy Nándor emlékmű* bizottság, melynek elnökségét maga *Csernoch* János, akkor kalocsai érsek vállalta, s mely országos gyüjtésből rövid idő alatt 187.000 K gyült össze. Ez összeget *Csernoch* János, már mint hercegprimás, 100.000 K-ás hadikölcsönkötvény adományával növelte, egyelőre azonban a háború kitörése miatt az alapítvány a Társulat kezelése alatt áll még. Mindenesetre a legjobb kezekben van így, mert a Társulat mindenha tudni fogja azt a kötelességét, hogy minden valutaromlás és devalváció ellenére ez összeget sértetlenül őrizze meg s hiánytalan értékben szolgáltassa ki kedvezőbb időkben az emlékmű megvalósítására.

***

Zichy Nándor életének utolsó évében még megérhette, hogy a részvénytársasági ügymenet beváltja a hozzáfűzött reményeket. 1910-ben törlesztve volt már minden adósság s most már szabadabb lélekzetvételre is lehetett gondolni. De elsősorban a nyomdafelszerelésben levő hiányokat kellett pótolni. Azért ez évben már felszerelhette magát a Stephaneum-nyomda hét tökéletes Monotyp-typusú (vagyis a betüket külön öntő) szedőgéppel, mely később, a háború kezdetén, a Linotyp- (soröntő) szedőgépekkel kilencre emelkedett. Ugyancsak ez időtájban

bővült a nyomdafelszerelés a régi kis, 16 oldalt nyomó rotációsgép helyett egy új, modern 32 oldalas rotációsgéppel.

1912 nevezetes év a Társulat történetében. A kuporgatás és a böjt hosszú évei után a terjeszkedés útján ismét mérföldes lépést tehet, egyikét a legjelentősebbeknek. A Társulat tőszomszédságában állott ugyanis hasonló nagy telken a *Rózsa Kálmán és neje* naptárakat, népies imakönyveket és népies iratokat kiadó régi irodalmi és nyomdai műintézet (1828-ban alakult, első nevén Bucsánszky-nyomda), valamikor a ponyvairodalom főfészke. Ez érdekeltség megnyerése, mióta csak a Szentkirályi-utcába jött a Társulat, mindig vágyai netovábbja volt, de sem pénzügyi viszonyai ziláltsága, sem a kért eladási ár nagysága nem engedték meg, hogy komoly tárgyalás fejlődjék ki. E sorok írója meg van győződve, hogy a boldogult elnök, Zichy Nándor szelleme lebegett felettünk s tette lehetségessé, hogy végre-valahára a megvétel ténye komollyá váljék. A kívánt vételi ár nagy volt: 700.000 korona, de megfelelő pénzügyi művelettel az átvétel megoldhatónak mutatkozott. Szabad részvényeinkből 400.000 korona értékűt főúri érdekeltségek vettek át, 200.000 korona újabb jelzálogkölcsönt adott a Pesti Hazai Első Takarékpénztár a társulati házra s a hátralevő összeg jelzálogteher volt.

Az akkori aranyparitás alapján nagyszabású pénzügyi tranzakció volt ez, de a befektetést magasan túlhaladó ellenértéket nyertünk az átvétel révén. Már maga az óriási erkölcsi jelentőségű tény volt, hogy kezünkbe került az ország naptárellátásának több mint harmadrésze. (Naptárakat a Rózsa-vállalat, a Mehner s a csehországi Steinbrener-cég adtak ki, háború után csak a két előző s újabban változó szerencsével kisgazda-érdekeltségek.) 49 naptár, 133 imakönyv, ezernél több népies irat! A meg nem felelőket azonnal kiselejteztük, a többi, a lényegesen nagyobb rész, azóta a társulati kiadványokkal együtt kerül forgalomba s természetesen óriási módon megnöveli a Társulat kiadványainak számát. A népies kiadványok évenkinti ívterjedelme átlag 30–50 ívet tett ki s csak Fogarasy idejében szökött föl 170 ívre. A Rózsa-vállalat átvételével már 1912-ben 330 ívnyi népies munka jelent meg s ez a háború utolsóelőtti évéig 414 ívre szökött fel. Példányszámokban is meglátszott azonnal az emelkedés, az átlagos 1,700.000-ről a Társulatunkban készült könyvek összpéldányszáma egészen 2,300.000-ig emelkedett. (1914.)

Az erkölcsi erőtényezők mellett nem megvetendő előnyt jelentett, hogy a Rózsa-ház a Társulat tőszomszédja s így a terjeszkedés egészen új perspektivái nyiltak meg. Imakönyvek és népies iratok nagy raktárkészletein kivül 12 régi és új nyomógéphez, értékes betűanyaghoz, kiadványok matricáihoz (stereotyp szedéslenyomatok) és egy teljesen modern kétszín-nyomó naptár-rotációsgéphez is jutottunk ez átvétel révén.

Az új vállalat szintén részvénytársaság volt (Rózsa Kálmán és neje könyvnyomdai és irodalmi R.-T. címmel, 700 drb egyenként 1000 korona névértékű részvénnyel) s gazdasági bekapcsolódása akként történt, hogy a Társulat átvette a részvényeket s a vállalat igazgatásával ugyanazokat bízta meg, kik jelenlegi részvénytársaságait igazgatták. A régi cím tehát megmaradt, csak a szellem és irányzat lett azonos a Társulatéval.

Ugyanezen évre még egy örvendetes terjeszkedés esik: Szeged egyik legjobb helyen fekvő könyv- és papirkereskedését, az *Árvay*-féle üzletet megvette a Társulat s ezáltal az első lépést tette a központi hálózat ama fokozatos kiépítéséhez, amiben, fájdalom, a háború azután megakadályozta.

Az 1913. év azzal telt el, hogy a Rózsa-ház és érdekeltség adta előnyöket igyekezett a Társulat kihasználni. A régi házban úgy a nyomdai, mint a kiadóhivatali helyiségek felette szűkek voltak már, viszont a Rózsa-ház telkének hátulsó része s udvara üresen állott s szinte kényszerítette az igazgatóságot, hogy a kinálkozó alkalmat elmulasztani ne engedje. Az építkezés meg is történt, és pedig úgy, hogy a régi nyomdai üzemekkel egy szinvonalban nagy háromemeletes vasbeton nyomdai épület készült, mely a szabad telek felét foglalta el, s az

volt a terv, hogy amint újabb erőforrások fognak rendelkezésre állani, az egész hátulsó szárny nyomdának épül ki. Ugyanekkor a Rózsa-ház udvara üvegfedelet kapott s ezáltal elértük, hogy a Társulaté lett a budapesti legnagyobb, legcélszerűbben felépített kiadóhivatali helyiség, mely alatt ugyancsak hasonló nagyságú vasbeton raktárhelyiség foglalt helyet.

Nagy szerencse, hogy a Társulat újabb terjeszkedését még – úgyszólván – kapuzárás előtt foganatosíthatta, mert akkor még a mai viszonyokhoz mérve szinte potom áron jutott az építkezés-adta előnyök birtokába. Az egész átalakítás és terjeszkedés nem tett 130.000 koronánál többet ki s úgy a nyomda, valamint a kiadóhivatal teljesen mintaszerűvé vált s 1913 végén a Társulat hasonló rangú irodalmi intézmények között a legelsők közé került.

Egy azóta készült statisztikai összeállítás[5] párhuzamba állította a magyar könyvkiadó-vállalatok 1913. évi irodalmi termelését s e beszédes számok jelölik ki legvilágosabban a Szent-István-Társulat helyét hasonló intézményekhez viszonyítva. Megtudjuk abból, hogy Magyarországon ez évben 2377 könyv jelent meg s ezek közül a legtöbbet (324) a Franklin-Társulat, azután a Szent-István-Társulat (219) adott ki. A többi kiadó messzi elmarad, pl. Athenaeum (146), Singer-Wolfner (109), Révai-Testvérek (94) stb.

Ez adatokhoz hozzá kell venni még, hogy nyomdája, a Stephaneum, már szintén a legelsők között volt két nagy modern rotációs gépével, szedőgép- s betüszedő-osztályával és könyv-kötészetével; az egész nagy apparátus személyzete több mint 50 tisztviselőből s négyszázon felüli munkáslétszámból áll; kiadványai, tagilletményei s tankönyvei eljutnak a legutolsó kis faluba is; szóval minden előföltétel megvolt, hogy a Társulat most lehessen igazán naggyá – csak épen a békés fejlődés nyugalmas évei kellettek volna hozzá.

Fájdalom, akkor már 1914-et írtunk s jött a világháború, mely minden nagyszabású tervet megbénított s jött a forradalom és kommunizmus, mely egyenesen mindent elkövetett, hogy a Társulatot teljesen tönkretegye.

[5] L. e sorok írójának tanulmányát *Magyar könyvtermelés és világkönyvtermelés* címmel. Megjelent a Kath. Szemle 36. évfolyamában s a Szent-István-Akadémia kiadványai között.

A TÁRSULAT A VILÁGHÁBORÚ ÉS A KOMMUNIZMUS ALATT
(1914–1919)

A VILÁGHÁBORÚ első hónapjai a Társulatra nézve is, mint minden más kulturintézményre, mely csak a béke nyugalmas éveiben tud igazán működni, bénító hatással voltak. Tisztviselői és nyomdai személyzetének több mint fele bevonult; pénzforrásai az első hónapokban majdnem teljesen elapadtak, kezdetben még tankönyveket sem rendeltek s úgy látszott, hogy a kultura ügye csődbekerült.

A Társulat a nagy idők szelleméhez méltóan fogadta a megpróbáltatás napjait. Tudatában volt annak, hogy a nemzet sokkal nagyobb értékei forogtak kockán, semhogy saját bajai fölött aggódjék, ellenkezőleg érezte, hogy minden erejével a közös célok szolgálatába kell szegődnie.

A katonák lelki gondozása a béke éveiben is a Társulat egyik tiszteletreméltó hivatása volt. Már az első alapító, Fogarasy indítványára az elajándékozott könyvek jelentős része a katonai kórházakba került. Később, Tárkányi idejében, a Társulat egyik lelkes írója és jótevője, *Molnár* Vid katonai lelkész a katonák számára imakönyvet is írt s ezt nemcsak ingyen adta kiadásra át a Társulatnak, de alapítványt is tett, hogy annak kamataiból imakönyvet ingyen lehessen osztogatni.

E könyv raktáron levő készletének szétosztása volt első háborús tevékenységünk. Mi volt azonban ez a néhány ezer könyv annyi százezer lélek igényeinek kielégítésére! Ontani kellett a vigasztaló iratokat harcos katonák, sebesültek s az itthon maradottak vigasztalására. Szerencsére a Társulat segítségére jött azóta megboldogult *Reviczky* Aladár, akkor lazarista atya, ki már előzőleg a Molnár-féle imakönyvet korszerűn átdolgozta s az ő imádságos tollából már a háború első hónapjaiban százezrekre menő háborús imakönyvek s röpiratok készültek, még pedig magyar, német, tót, olasz, oláh és lengyel nyelven. Egyrésze ezeknek a rendes kereskedelmi forgalomba került – természetes, hiszen előállításukra anyagi fedezet vált szükségessé –, legnagyobb részét azonban *ingyen* adta a Társulat. Hogy háborús jótékonyságát számszerűen is részletezzük, mindennél beszédesebbek a következő számok: 1914-ben 670.000, 1915-ben 625.000, 1916-ban 345.000 s 1917-ben 183.000 imakönyvet s ugyanezen években először 88.000, majd 46.000, később 18.000, végül 31.000 könyvet ajándékozott a katonáknak s a katonai kórházaknak. A számokban mutatkozó csökkenés nem azért volt, mintha a Társulat tevékenysége lelohadt volna, de mert Bielik tábori püspök óhajára a háború harmadik évétől fogva kisebb füzetek helyett inkább rendes terjedelmű imakönyveket adott. Így külön készített két imakönyvet is e célra *(Háborús idők imakönyve* és *Vasárnapi és ünnepnapi evangéliumok,* utóbbinak kiadását elnökünknek, *Mailáth* György feleségének országos gyüjtése tette lehetővé), szóval a mennyiség helyébe inkább a minőség lépett.

A Társulatot e háborús tevékenységeért megboldogult Ferenc József köszönő leiratban is részesítette, a Pastoralblatt pedig – 1918-ban a charitativ egyesületek jótékonyságáról készült statisztikájában – nyiltan kimondotta, hogy *az egész monarchia összes kath. kultur-intézményei között* a Szent-István-Társulat tett a katonák érdekében legtöbbet.

A háborús jótékonyság mellett a háborús irodalom terén is kivette részét a Társulat. A fentebb említetteken kívül két háborús imakönyvet is adott ki, egyet *Pázmány* Péter háborús imádságaiból összeválogatva s egy másikat *Babérlombok hőseink sírjára* címmel a háborúban elhaltak emlékének szentelve. Az ifjúság számára *Blaskó* Mária írt még ma is közkedveltségű ifjúsági iratot *Új Magyarország* címmel, a nép számára pedig *Huszár* Károly nagy népszerűségű munkája, *A magyar nép hősei* és *Vass* József dr. klasszikus értékű könyve, a *Magyarok Vigasztalása* jelent meg a Társulat kiadásában. Emellett a népiratok sorozatában, a

Kath. Szemle hasábjain e korszak számtalan közleménye tanusította, mennyire kivette részét a Társulat a magyarság e tragikus küzdelméből.

Közben a Társulat rendes munkája – ha ezer nehézségek között is – rendületlenül folyt tovább. Bizonyos tekintetben – legyünk őszinték – máról-holnapra való élés volt ez, mert semmi biztos támpont a programmszerű továbbfejlődésre nem volt. Új tankönyveket nem lehetett kiadni, mert a kultuszminisztérium új tankönyvek bevezetését a háború folyama alatt eltiltotta. Uj kiadások tervbevételénél mindig a nagy ismeretlennel kellett számolni: lesz-e elegendő papir vagy lesz-e elegendő – olvasóközönség? Azon idők csodálatos jellemző tulajdonságaként legnagyobb kelendőségnek főkép a szépirodalmi munkák örvendettek, de ebből sem volt sok haszna a Társulatnak; inkább az a szépirodalom volt olvasott és felkapott, mely a feledés bóditó mérgét mákonyozta, mint a Társulat tisztultabb irányának megfelelő irodalmi termékek.

Emellett – bár áldozatok árán is – a komoly, tudományos munkák kiadásától sem riadtunk vissza. A háború alatt jelentettük meg, fájdalom, oly korán elhunyt Friedreich István korszakos munkáját: *Széchenyi István életrajzát* s több, főleg szociális jelentőségű munkát. Közben elértünk a nagy magyar kálvária első stációjához: a háborút elvesztettük s jött a szomorú emlékű Károlyi-forradalom. Sötétnek és bizonytalannak látszott a jövő már ez időszak alatt is: tankönyveink körülbelül halálra voltak itélve, nyomdászaink a nekik nem tetsző cikkek szedését megtagadták, s a Társulat élete kezdett hasonlítani a haldokló tengődéséhez.

Ám ez csak a kezdet volt. A diktaturának már a harmadik napján megjelent a szellemi termékek tanácsának háromtagú küldöttsége igazgatóságunknál s kijelentette, hogy üzemünket szocializálják s annak vezetését átveszik, pénzkészletét és vagyonát lefoglalják s mindaddig, míg az ügyek vezetésére termelőbiztost küldenek ki, a régi vezetők helyükön maradhatnak.

A régi vezetőket nem igen engedték azonban levegőhöz jutni, mert már másnap reggel megjelent az új üzembiztos, Gömöri *(Fischer)* Gyula elvtárs, aki még néhány nap előtt egy köruti antiquarium kiskorú kereskedősegéde volt s ami legszomorúbb, a rombolásban leghűségesebb társává egyik szedőnk vált, *Rondzig* József, ki eleinte főbizalmi, később maga is üzembiztos lett.

Az üzembiztos és a főbizalmi hivatalukat azzal kezdették, hogy beültek az elnöki szobába, ahol azelőtt a Károlyi Sándorok, Zichy Nándorok és Mailáth Györgyök intézték a Társulat ügyeit.

Az üzembiztos a nyomda üzemtanácsával együtt összehivatta a régi vezetőséget, kijelentette, hogy hatáskörük és igazgatói állásuk megszűnt, de mint tanácsadók helyükön maradhatnak. Megszűnt egyúttal a Társulat a maga régi összetételében is, a Szent-István-Társulat könyvkiadóját később elnevezték a «VII. könyvelosztó üzem»-nek, s szó volt arról is, hogy nyomdáját, a Stephaneumot, Marx-nyomdának fogják elnevezni. Ezt azonban már nem érték meg.

A Társulat elnöksége és igazgatósága még április 3-án magánházban tarthatott egy titkos értekezletet, melyen a vezérigazgató bejelentette az eddig történteket s akkor megbizást kapott a vezetőségtől, hogy maradjon a helyén s ha mást nem tehet, legalább éber figyelemmel kisérje a történendőket. Ezt meg is tette, bár ettől fogva a diktatura végéig élete a bosszantások, mellőztetések és megaláztatások folytonos sorozata volt. Irodájából kitették; a «bitang, gazember, csuhás» és más megtisztelő megemlékezések özöne járta; lakásában házkutatást tartottak s egyedüli vigasztalása csak a szintén elnyomott tisztviselői karnak állandó ragaszkodása volt, mely a szomorú napokban állandó hűséggel tartott ki mellette.

A kommunistáknak mindenekelőtt új, teljesen modern expediciós helyiségünkre terjedt ki figyelmük. Úgy látszik, az összes fővárosi kiadóhivatali helyiségek között ezt találták legtökéletesebbnek, mert elkezdték abból kiadványainkat kihordani, később lekerült régi cégtáblánk is s április végén, egy szép tavaszi reggelen megjelent az új cégtábla s azon fekete alapon, természetesen piros betűkkel az új felírás:

«A szocialista-kommunista párt könyvkiadóhivatala»

Ugyanekkor megreformálták és gondjukba vették könyvkereskedésünket is. Természetesen onnan is lekerült a régi cégtábla, kirakatát s belsejét szociáldemokrata és kommunista kiadványokkal rakták tele.

Május harmadikán nagy teherautók álltak meg a Társulat előtt. Percek alatt szétterjedt a rémhír a házban: viszik megsemmisíteni kiadványainkat! Tényleg raktárainkban ott voltak már Gömöri és Rondzig «elvtársak» s velük együtt egy csomó munkanélküli, akik számára kiadták az utasítást: az imakönyveket és Sienkievicz munkáit kivéve, kocsikra kell rakni mindent s elszállíttatni megsemmisítés céljából a papirhulladék-telepekre.

Hiába volt e sorok írójának minden argumentálása és tiltakozása, a két diktátor csak annyit felelt, hogy ők a Szellemi Termékek Tanácsának utasítására cselekszenek s különben is ebbe a Társulat «volt» igazgatójának semmi beleszólása nincsen.

E sorok írójának legszomorúbb kálvária-járása kezdődött meg ekkor. Rohant a Szellemi Termékek Tanácsához s kereste Kende Ferencet, a könyvkiadók szocializáló osztályának akkori vezetőjét. Nem lesz érdektelen, ha szóról-szóra visszaadjuk a vele folytatott tárgyalást.

Arra a kérdésre, hogy tőlük eredt-e a rendelet, azt felelte:

– Igen, tudok róla, felsőbb helyről így rendelték el s ezen már nem lehet segíteni.

Minden kérésre, argumentálásra pedig cinikusan csak ennyit mondott:

– Tudja, mi talán két nap mulva mind lógni fogunk, de addig megsemmisítünk mindent, amit a klerikalizmusból tönkre tudunk tenni!...

Megkezdődött erre a keserves hajsza Szabados népbiztos után, ki a Szellemi Termékek Tanácsának akkori elnöke volt és jó emberek segítségével (s itt különösen hálás köszönetemet kell kifejeznem dr. *Szántó* Andornak, a Révai Testvérek igazgatójának, ki e találkozást lehetővé tette) harmadnap végre hozzá lehetett jutni.

De addig micsoda pusztítás folyt Társulatunknál! Május negyedikén, vasárnap, az Úr napján már reggel 7 órakor társzekerek hosszú sora állott Társulatunk előtt, találkozott itt a munkanélküliek egész csapata s a «Népszava» összes alkalmazottai. Egymásután kerültek szemétre vallásos munkáink, összes szépirodalmi és ifjúsági kiadványaink, nem irgalmaztak tudományos munkáinknak sem, de különösen ádáz dühvel vetették magukat tankönyveinkre s népiratainkra. Különösen az utóbbiakból egyetlen egy példányt sem hagytak meg; úgy látszik, azoktól féltek legjobban.

Új erővel folyt a pusztítás hétfőn délelőtt is. Akkorra már a kötött és fűzött könyvek elfogytak s az ívekre – krudákra – került a sor. Amint megszámíthattuk, 48 társzekérnyi kiadványt vittek el tőlünk s azokat egyelőre egy soroksári-uti papirhulladék-telepre szállították, hogy onnét azután új feldolgozásra a nagymarosi zúzótelep és papirlemez-gyárba vigyék.

Végre déli 12 órakor Szabados népbiztoshoz juthattam. Kötelességem elismeréssel kijelenteni, hogy az ő tárgyalási modora egészen más volt, mint a szovjet apró csirkefogóié.

Meglepetésemre mindenekelőtt kijelentette, hogy neki a történtekről tudomása nem volt s a könyvek elvitelét el nem rendelte. Kijelentette továbbá, hogy hajlandó a további elszállíttatást beszüntetni.

Igy tehát a pusztítás további folyamát megállítottuk ugyan, de kiadványaink nagyrésze már szabad préda lett, az állandóan nyitva álló raktárakból mindenki lophatott, aki csak arra járt. A még raktáron maradtakért pedig napról-napra aggódnunk kellett, mert nem tudtuk, minő ítéletet fog hozni azokra a cenzura.

Természetesen arról, hogy az elvitteket más hasonlókkal pótolják, szó sem volt. Bár a tanácsköztársaság nagy garral hirdette, hogy a vallásnak nem ellensége, egyetlenegy vallásos tartalmú könyvet, még imakönyvet vagy katekizmust sem engedett kinyomatni.

Munka nélkül lézengett – mint különben minden más üzemben – az egész tisztviselői kar s a nyomdai személyzet nagyrésze is. Nyomatni mást nem lehetett, csakis a Népszava kiadványait s a közoktatásügyi népbiztosság propaganda-füzeteit. A könyvkereskedést később megnyitották ugyan s annak forgalma nagy lett volna, de ebben sem volt köszönet. Akkoriban már Kun Béláék hamis fehérpénzéért mást nem lehetett kapni, csak könyvet s a jó kékpénzért összevásárolt könyvállományunk rohamosan kezdett apadni. Mindennapi eset volt, hogy bejött könyvkereskedésünkbe a vevő, letett a pénztárra egy kétszázkoronást s kért annyi könyvet, amennyi abból «kifutja». A rohamos könyvfogyást csakis úgy tudták megakadályozni, hogy minden héten néhány napra «raktárrendezés» miatt az üzletet csukva tartották.

Hasonló volt a gazdálkodás a nyomdai üzemben is. A 19 hétig tartó szovjet-uralom alatt egymillió nyolcvanháromezer korona értékű munkát teljesített a nyomda, míg a személyzeti fizetés egymillió nyolcszáznyolcvannyolcezer koronát emésztett fel. Tehát csak a munkadíjaknál már 800.000 korona fedezetlen túlkiadás mutatkozott. Hát a papirköltség, a nyomási költségek, a villanyerő, a festék stb. stb.?

Szóval a szovjet nálunk is csak költötte az előbbi vezetőségek megtakarított tőkéjét, két kézzel szórta felhalmozott értékeinket s midőn elérkezett augusztus 2-ika, itt álltunk teljesen kifosztva, a szó igazi értelmében tönkretéve.

Midőn augusztus első napjaiban a Társulat vezetését ismét kezünkbe vehettük, első dolgunk volt az elhurcolt kiadványokból megmenteni, ami megmenthető volt.

Mindenekelőtt meg kellett tudnunk, hogy hol vannak még megmenthető kiadványok.

A nyomozás négy helyen is állapított meg nagyobb készleteket. Így a külső Soroksári-úton levő lókórházban, a ferencvárosi pályaudvar raktáraiban, a Dunaparton a délnémet gőzhajózási társulat raktáraiban s a nagymarosi zúzótelep lemezgyárában.

A raktárakban a kiválasztás munkája szorgalmasan folyt, – de minő rettenetes munka ez! Saját erőinkkel nem is győztük s a nagy munkabérköltség a megmentett készletek értékét is túlszárnyalná, ha nem akadnának lelkes és önzetlen segítő társaink e nehéz és háládatlan munkában. A legnagyobb hálával kell megemlékeznem a *Ranolder-Intézet* vezetőségéről, melynek engedelméből s vezetésével naponta 40–50 jólelkű növendékük segédkezett a kiadványok megmentésében.

Fájdalom, a kiadványokból azonban nem térült meg több 17 kocsi-rakománynál s a megmaradottak is a legszomorúbb állapotban kerültek vissza. A szebbkötésű könyveket még a kommunizmus ideje alatt széthurcolták, csak füzetek s tömegterjesztésre szánt kiadói termékek maradtak s azok is gyűrötten, szakadozva, ládákba és bálokba préselve, már útrakészen, hogy a zúzómalomba kerüljenek!

A Szent-István-Társulat valósággal hasonlított egy leégett, kifosztott, kirabolt város képéhez – de legalább elmúltak a megpróbáltatás napjai.

A SZENT-ISTVÁN-TÁRSULAT A VILÁGHÁBORÚ UTÁN

A KOMMUNIZMUS bukása után a fellélekzés örömnapjai nagyon rövidek voltak. Elmúlt ugyan a veszedelem, de alapítása óta soha a Társulat siralmasabb állapotban nem volt. Jóformán csak épen azt hagyták meg, ami el nem mozdítható. Pénzét elköltötték, könyveit széthordozták, betüanyagát – egyik legjelentősebb gazdagságunkat – csak azért kímélték, mert minden nyomdának megvan a maga betümagassága s így más nyomdába átvive, csak ólommértéknek lettek volna tekinthetők.

Meg kellett tehát kezdeni az újjáépítést. És pedig 1848 óta soha annyira a semmiből, mint most. Sőt a helyzet 1919-ben sokkal nehezebb volt, mint az alapításkor s ezt – ha a kérdés kényes is – annak, ki a Társulat történetét írja, őszintén, teljesen az objektivitás határai között meg kell állapítania.

1848-ban a közhangulat lelkesen kívánta s ha Fogarasy meg nem teremti, ez a nagy, a katholikus lelkek mélyéből fakadó óhaj hozza létre a Társulatot. Az irodalmilag s népkulturailag árva katholikus közvélemény más szóval akkor oly intézményt kívánt, mint a minő a Szent-István-Társulat.

1919-ben, a kommunizmus bukása után, a Társulat bizonyos tekintetben izolálva volt. A nagy nemzeti és keresztény fellendülés olyan jelszavakkal indult meg, melyek a politikától nem voltak elválaszthatók s az akkori zászlóvivők táborába állani annyit jelentett volna, mint a helyzetadta politikát szolgálni.

A Társulat vezetősége azonban még csorbítatlanul Zichy Nándor régi gárdájából állott, kinek iskolája e három szempontot ismerte csak mértékadónak haladását illetőleg: 1. semmi politika, 2. mindig saját lábon állani, 3. csak a színtiszta katholikumot szolgálni.

E már magában is izolálást jelentő szempontokhoz hozzá kell tenni még azt is, hogy – mint említettük – a Társulat szegényen, kifosztottan, inkább segítséget kérő, mint segítőtárs, számba vehető volt. Nem csoda, ha sokan az akkori hangadók közül sülyedő hajónak, tehertételnek tartották csak, s amint a Társulat sem kívánta, ők is nélküle akarták a jövendő nagy küzdelmeit megvívni.

Egyedül kezdte meg tehát a restaurálás nagy munkáját s hogy ez minő nehéz feladatokat rótt a vezetőségre, nyilván mutatja az a tény, hogy az első hónapban sem tisztviselőkarát, sem munkásait még csak fizetni sem tudta. Nem csoda: a kommunizmus bukásakor nem volt birtokában más, csak 35.000 korona «fehér pénz» s augusztus végére az is elértéktelenedett.

Erkölcsi pozicióját az is nehézzé tette, hogy elsősorban a romok helyreállítása lévén feladata, még csak szemnek tetsző, csillogó programmot sem tudott adni. Míg a mámoros közhangulat lelki renaissance-ról, új világról álmodott, neki tankönyveket s naptárakat kellett nyomatnia, hogy a legelemibb kulturszükségletet enyhítse s hogy – embereit fizetni tudja.

Ezért van, hogy az 1919. év irodalmi terméke viszonylag óriási esést mutat az előző évekhez képest, – de lehetett-e ez másképp? Tavasztól őszig teljesen szünetelt a Társulat működése, azután egyrészt a létfenntartás gondjai róttak rá mulaszthatatlan kötelességeket, másrészt az újonnan megalakult Központi Sajtóvállalat igényeit kellett – legalább ideiglenesen – kielégíteni.

Amit azonban e nehéz körülmények között tehetett, mégis csak teljesített a Társulat. Már 1919 karácsonyára néhány jelentős s az akkori idők szükségleteihez képest hiánytpótló kiadványt tudott ujdonságként adni és a katholikus olvasóközönség az újjáéledő Szent-István-Társulatot régi szeretetével karolta fel. Tankönyvet, naptárakat nem győzött az első hónapokban eleget nyomatni, egyéb kiadványai is szépen keltek s 1920-iki évzáró mérlege már újból

nyereséggel záródik.[6] Összes terheit lassanként kiheveri s már ez évben hozzáláthat, hogy félbeszakított tevékenységét minden működési ágában újból felvegye, sőt azokat újakkal ki is bővítse.

Evvel kapcsolatosan a Társulat forgalma is évről-évre újból örvendetesen emelkedik. Míg 1899-ben csak 78 könyv jelent meg a Társulat kiadásában, 1920-ban már 107, 1921-ben 169 s végül 1922-ben 201, vagyis igen közeledik a leggazdagabb békeév terméséhez, 1913-hoz, mikor 219 kiadvány jelent meg a Társulat kiadásában.

***

A béke-színvonal eléréséért folytatott csendes küzdelmünket 1921-ben majdnem megbénította olyan válság lehetősége, melynek könnyen áldozatul eshetett volna a belső harmónia, a biztos haladás egyik főfeltétele.

Giesswein Sándor alelnöki mandátumának harmadik periodusa lejárván, a közhangulat két, minden tekintetben érdemes vezető férfiú: *Mihályfi* Ákos és *Túri* Béla köré csoportosult. Mint minden választásnak, úgy ennek hullámai is magasra csaptak s a választás napján senki sem tudta volna még eldönteni, ki kerül ki a küzdelemből győztesnek. Kétségtelenül mindkettőnek igen erős tábora volt, bár igen nagy volt azoknak a száma is, akik a katholikus tudomány és társadalmi élet eme két kitünő egyénisége között nehezen tudtak választani s legjobban szerették volna mind a két vezető-egyéniség értékes erőit a Társulat számára megnyerni. Jellemző ezekre a nagy értékekre, hogy bárminő heves volt is a választási harc, a jelöltek személyéről s érdemeiről mindakét táborban csak a legnagyobb tisztelettel beszéltek.

Ez az általános közbecsülés indította *Csernoch* János hercegprimást, a Társulat mindenkori igazi barátját, hogy az alelnökválasztó közgyűlés elé kompromisszummal lépjen. Indítványozta, hogy amint lehet – és tényleg van is – két világi elnöke a Társulatnak, úgy legyen egyházi alelnöke is kettő. Az alelnöki állás úgyis inkább nobile officium, s mindig csak mellékfoglalkozása a megválasztottaknak: így csak a Társulat nyer azzal, ha ily címen minél több erőt köt le magának. Anyagi ereje pedig van annyi a Társulatnak, hogy az ezzel egybefüggő szerény terheket elbirja.[7]

Ez indítványt a közgyűlés egyhangulag magáévá tette s így 1921 óta a két alelnök egyforma ügybuzgalommal áll a Társulat élén. Bár közös megállapodással teendőiket akként osztották meg, hogy *Mihályfi* Ákos inkább az adminisztrativ, *Túri* Béla a reprezentativ teendőket végzi, a Társulat minden újabb életmegnyilatkozását kölcsönös odaadással mozdítják elő s ez a legbensőségesebb harmoniában talál visszhangot s érvényesül a régi vezetőség s a részvénytársasági keretek között is.

Ez a kölcsönös megértés teszi lehetővé, hogy új erők életbelépése nem régi kereteket bont fel – mint személyi változásoknál gyakran szokott történni s történt a Társulatban is –, de a régi formák új életet kapnak s a Társulat utolsó évei oly lendületet mutatnak, melyek történetének legszebb lapjaira emlékeztetik.

Mihályfi Ákosnak harminchárom éves, nehéz, de mindig eredményes társulati mult gazdag tapasztalata áll háta mögött s ennek a multnak értékes tanulságai ma mind gyakorlati tényekben váltódnak ki. Tegyük még hozzá, hogy az alelnökök első munkaéve egyben hatalmas terepszemle is volt s minden érdekeltségnek alkalmat adtak, hogy óhajaikat, terveiket kinyil-

[6] A részvénytársaságok ügyvitelére nézve különben jellemző, hogy 18 éves fennállásuk óta csak egyetlen évben, 1915-ben nem tudta a részvényesek számára kikötött 5%-os osztalékot biztosítani.

[7] Az alelnökök állása tiszteletbeli állás lévén, fizetést nem kapnak, csak természetbeni lakásban részesülnek.

vánítsák, tudósok s írók, tanárok, társulati vezetők véleményét meghallgassák. Ez előkészítések gyümölcseként már az utolsó két évben – főkép *Mihályfi* Ákos alelnöki programmja megvalósításaként – új lendület áll be a tudományos és hitbuzgalmi munkálkodás terén. Súlyos bizonyíték ennek a hitbuzgalmi és tudományos újdonságok nagy száma, új szentírási bizottság megalakulása s már eddig is eredményes munkája, de főkép a tavalyi év végének nagy irodalmi újdonsága: a *Szent István könyvek* megjelenése. 9 munka – 12 kötetben – jelent meg 1922 karácsonya előtt e gyüjtőcím alatt a régi Házi könyvtár s így Ipolyi nagyszabású vállalkozásának felújításaként, mindenik egy-egy cselekedet, mely a tudomány és ismeretterjesztés minden ágára kiterjeszkedik s mindenben a legtisztább katholikus alapon. Egyéb újítások is ezt a célt szolgálják, így irodalmi téren a föntieken kívül a *katholikus klasszikus regények* sorozatos kiadása s gazdasági téren a terjeszkedésnek a háború által megszakított menetében az a beszédes lendület, mely a szegedi fiókon kívül még három vidéki városban: *Pécsett, Cegléden* és *Balassagyarmaton* teremtett virágzó társulati könyvkereskedéseket.

Ez a lendületes munka tulajdonképen ma is a részvénytársasági keretek között mozog s annak irányító szerve ma is az igazgatóság, ez az igazgatóság azonban maga örül legjobban annak, hogy tevékeny alelnökei erejük legjavát a Társulat nagy katholikus kulturérdekeinek szolgálatába adják.

E részvénytársaságok formájában különben a lefolyt évben változás állott be, mely nem érinti ugyan a *Zichy* Nándor által lefektetett alapelveket, azonban az erőkifejtés egységesítése szempontjából már eddig is fontos gazdasági hatóerőnek bizonyult. Az eredetileg két részvénytársaságnak tervezett s két különválasztott alaptőkével bíró szervezet társulva az utóbb megszerzett Rózsa-féle részvénytársasággal, 1922. dec. 9-én *egy* részvénytársasággá olvadt s ennek megfelelőleg új nevet is vett fel. Ezóta neve: *Stephaneum nyomda és könyvkiadó, a Szent-István-Társulat egyesített üzemei részvénytársaság.*

Az egyesítésben rejlő erőnek sikeres teherpróbája volt az új részvénytársaság alaptőkeemelése. A három vállalat eddigi 2,400.000 K-t kitevő alaptőkéjét tízmillió koronára emelte fel, azonban azzal a korlátozással, hogy abból 5,100.000 kor.-nak megfelelő részvényérdekeltségnek mindig a Társulat tulajdonában kell maradnia s ekként az anyatársulat feltétlen uralmát biztosítania.

Ezen alapelvek alapján meg is történt az alaptőke-emelés, még pedig a részvénytársaságok gazdasági erejét bizonyitó páratlan eredménnyel. A Magyar Földhitelintézet ugyanis magára vállalta a szabadrészvények elhelyezését s azokat nemcsak a névértéken lényegesen felül helyezte el üzletfelei között, de tőzsdei bevezetésükről is gondoskodott.

A Társulat részvénytársasága tehát ma már a magyar gazdasági életnek is jelentős tényezőjévé vált, magának a Társulatnak pedig irodalompolitikáját pénzügyi és gazdasági úton lebonyolító oly nélkülözhetetlen szervévé, mely nélkül a harmadik negyedszázadot lezáró nehéz időkben lehetetlenné vált volna működését régi keretei között fenntartani. Ma, midőn a korona vásárló erejének állandó gyöngülése miatt az utánpótlási költségek fedezésére sohasem elegendőek a befolyt jövedelmek, hosszúlejáratú hitelt igénybevenni pedig nem lehet: csakis ily rugalmas szervezettel, mint a részvénytársasági felépítés, lehet a napi nehézségek viharai között fennállani.

Fluctuat – nec mergitur! A Társulat is küzd, gondjai és nehézségei vannak, mint e válságos idők minden konstruktiv irányu és *munkából* élő intézményének. Nehézségei azonban nem benső betegségek, de a külső viszonyokból erednek s mi a harmadik negyedszázad letüntével az isteni Gondviselésbe vetett bizalommal tekintünk a bizonytalan jövő elé.

***

Közvetlenül e lapok nyomdába adása előtt örvendetes és magas kitüntetésről értesültünk, melyet nemcsak azért kell itt hálával megemlítenünk, mert hetvenötéves multunk becsületes munkájának legszebb elismerése, de mert hatalmas buzdítás a Társulat jövő tevékenységére is.

Csernoch János hercegprimás, ki a Társulat iránti megkülönböztetett jóindulatának számtalan jelét adta már, ezidei tavaszi római útja alkalmából jelentést tett dicsőségesen uralkodó szent Atyánknak, *XI. Pius pápának,* Társulatunk katholikus kulturmunkájáról s elkövetkezendő hetvenötéves jubileumáról.

Bizonyára e jelentés meleg hangjának és biboros pártfogónk közvetitésének köszönhetjük, hogy a szent Atya megadta a Szent-István-Társulatnak is ama kitüntetést, mellyel eddig csak kevés kiváltságos élhetett: *az apostoli szentszék könyvkiadója* címet.

A Vatikánban 1923. márc. 23-án keltezett engedélyokirat alapján a Szent-István-Társulat is ezután a «*Typografia Editrice Pontificia*» nevet viselheti, kiadványain a pápai címert használhatja. A nagy könyvkiadó világcégeknek – Herdernek, Pustetnek, Benzigernek, Desclée-nek s még néhány kevésnek – ebben a privilégiumában büszkén fog osztozni a Szent-István-Társulat s hálját a szent Atya gondoskodása iránt nem mutathatja ki jobban, mint ha továbbra is – de még intenzivebben – halad azon az úton, amelyen eddig haladott.

A SZENT-ISTVÁN-TÁRSULAT MA

E FEJEZET tulajdonképen nem tartozik a Szent-István-Társulat történelméhez, inkább ismertető és tájékoztató csak s képét óhajtja adni a Társulat mai tagozódottságának. Ismerteti a társulati tevékenység forrásait, e tevékenység munkaköreit s e munkakörök végrehajtó szerveit.

A Szent-István-Társulat ma – mint a részvénytársasági alakulás és működés rovatában említettük – kiadói és nyomdai tevékenységét legujabban egyesített vállalata, a *Stephaneum nyomda és könyvkiadó, a Szent-István-Társulat egyesített üzemei R. T.* által gyakorolja. E kiadói és nyomdai tevékenység azonban sohasem szolgálhat más intenciókat, mint a Társulatét, hiszen nemcsak elnöksége s igazgatója ugyanaz, de a részvények többségét birván, egész igazgatósága s így közvetve tisztikara és személyzete felett is rendelkezik. E teljes összeforrás magyarázza azt, hogy a részvénytársaság kiadványai is a Társulat neve alatt jelennek meg s a Stephaneum elszakadása vagy különválása a Szent-István-Társulattól csak akkor történhetnék meg, ha részvénytöbbségét eladná, amit épen úgy nem tehet meg, mint hogy pl. saját házától váljék meg. Ennek az elvnek megerősítésére a legutolsó választmányi ülések egyikén határozatba is ment (1922. nov. 29-én), hogy a részvénytöbbség ellenőrzése a számvizsgálóbizottságnak feladata s erről minden év közgyűlésén jelentést is kell tennie.

A Társulat élén az elnökség áll: ma *Mailáth* György gróf és *Eszterházy* Miklós Móric gróf elnökök s *Mihályfi* Ákos és *Túri* Béla alelnökök. Igazgató e sorok irója, ki 1912 óta a vezérigazgató címet viseli s e hatáskör teendőit végzi. Az Elnökség tanácsadó testülete s társulati hatáskörben irányító szerve az igazgatóválasztmány, mely 120 tagból áll, közöttük kilencven fővárosi, harminc vidéki. Az elnökök választása élethossziglan szól, az alelnököké hat évre terjed, az igazgatót az elnökség nevezi ki az igazgatóválasztmány meghallgatásával a részvénytársaság igazgatósági tagjai sorából.

A részvénytársaság igazgatósága nyolc tagból áll. Ezek közül négy társulati (elnök, alelnökök, igazgató), a másik négyet a részvénytársaság választja a részvénytöbbség jogánál fogva, előzetes társulati jóváhagyás alapján. Mandátumuk hat évre szól. Az igazgatóság ellenőrző szerve a háromtagú s három évre választott felügyelő-bizottság, jelenleg *Szölgyémy* Ferenc, a Ferenc József-intézet v. kormányzója, *Moldoványi* Gyula dr. ügyvéd, a Társulat ügyésze és *Preysz* Gusztáv, a Földhitelintézet igazgatója.

A *nyomdai* teendőket a részvénytársaság nyomdai osztálya (a régi Stephaneum) végzi s igazgatója *Kohl* Ferenc, ki négy üzemvezetővel (a szedőosztályé jelenleg *Hikl* Lajos, a könyvkötészeté *Szalay* László, a gépteremé *Lukesch* Béla s az öntödéé *Antók* János) végzi a nyomda adminisztrációját. A nyomda ma is a legelsők egyike s felszerelése minden tekintetben tökéletes. Jelenleg két rotációs gépe van (egyik kétszínnyomású s Magyarországon egyetlen a maga nemében), 21 nyomógépe, melyek közül 16 elsőrangú síknyomású, 5 pedig tégelysajtó (kisebb alakú munkák nyomására alkalmas). Rendelkezik ezenkívül 10 szedőgéppel, betüöntődével, a legmodernebbül felszerelt könyvkötészettel, galvanoplasztikával, legfőbb vagyona s legféltettebb kincse azonban nagy és gazdag betüanyagában van. A betüanyag minél nagyobb bősége és sokfélesége rendesen egyik jelentékeny tényező a nyomdák versenyképességénél s e tekintetben a Stephaneum gazdagon el van látva. Vegyük csak tekintetbe, hogy egy-egy betüfajnak hányféle változata van: először a rendes betük *alakja* szerint (az úgynevezett antiqua), azután a dűlt (cursiv) s végül a félkövér (hangsúlyozások, kiemelések céljából a vastagabb) betűk. Minden változatban a betűk *nagysága* szerint közhasználatban legnagyobb a *cicero* elnevezésű betü, utána következik a *garmond*, majd a *borgis* (ez a szedés is borgis betüből van), a *petit*, a *colonel* s végül a legkisebb a *nonpareille*. Ha ezekhez a változatokhoz még hozzávesszük a különböző stílszerű címbetűket, melyek a betüalak szerint (antiquánál, codexnél) mások és mások, elképzelhetjük, hány betüből állhat egy-egy betütipus

teljes felszerelése, az úgynevezett *betü-garnitura.* Vidéki nyomdák legtöbbjének csak egy garniturája van s legtöbbször az sem tökéletes. A Stephaneum betügarniturája *tízféle* különböző betüfajból áll csak a sima szedésnél, s a szedőgépeknél még külön három garniturája van. Van francia elzevirje, francia, angol, bécsi medieválja, román, gót stb. betüfajta s akik szakértők e tekintetben, tudják, hogy mindenik tipus stilusának a legjobb s legszebb kifejezője. A Stephaneum különben is nyomásának szépségéről hires s titka épen betüfajainak szépségében s gazdagságában van.

A nyomda minden gazdag felszerelése és tökéletes munka teljesítménye ellenére jelenleg a békelétszámnál kevesebb munkást foglalkoztat. Ez fájdalom, visszaesés a multhoz képest (néha 400-on is felül volt az alkalmazottak száma) s magyarázata nem egyedül csak abban áll, hogy minden más hazai nyomdához hasonlóan ő is érzi a trianoni béke kegyetlenségét. Ma a harmadára megcsonkított Magyarországon határozottan nyomdatúltengés van s e szerencsétlen helyzet félszegségét még csak növeli újabb és újabb irányzatoknak az a törekvése, hogy saját céljaikra új nyomdákat[8] állítsanak fel, noha a meglevők is feleslegesen elégségesek a magyar kulturszükséglet kielégítésére. A régi Nagy-Magyarországon az ilyen kis kisérletezéseket meg sem érezték a megállapodott nagyobb intézmények, most azonban e tekintetben is több türelemmel kell rendelkeznünk. Szerencsére a Társulat az ilyen vállalkozások ellen teljesen vértezve van egyrészt azáltal, hogy egész felszerelése az eddigi évek takarékossága által már ki van fizetve, másrészt kiforrottsága, jó hirneve és kifogástalan munkateljesítménye épen elég ok arra, hogy megrendelői legfeljebb átmenetileg próbálkozzanak más helyeken s aztán újra visszatérjenek.

Az Anyatársulat s a Részvénytársaság kiadói teendőit a könyvkiadói osztály végzi. A könyvkiadói osztály feladata hármas: először gondoskodik a kiadványok megjelentetéséről (ez a tulajdonképeni könyvkiadás), másodszor azok raktáron tartásáról s szétküldéséről (ez az *expediáló* osztály hatásköre) s végül a terjesztésről s elárusításról *(propaganda* s a *könyvkereskedések* munkássága). Mind e munkákat addig, míg két külön kiadói részvénytársaság működött, a Szent-István-Társulati és a Rózsa Kálmán-féle két apparátus végezte.

Jelenleg e munkakörök személyzeti beosztása a következő: a vezérigazgató egyetemes hatásköre után az imakönyv s naptárosztály igazgatója *Lovászy* Dezső, ki alatt két tisztviselő van. A kiadványok elhelyezésével s expediálásával összekötött teendők végzése *Tininszky* János cégvezetőre van bízva s osztálya nyolc tisztviselőt foglalkoztat. Kívüle még a következő főnöki rangban álló tisztviselői vannak a Társulatnak: a propagandaosztályt *Jeney* István cégvezető vezeti, a kiadói ügyeket *Párvy* László intézi s a könyvkereskedés élén állanak: Budapesten *Szabó* Ferenc, Szegeden *Hechtl* Dénes, Pécsett *Dobszay* János, Balassagyarmaton *Friedrich* Ottó s Czegléden *Tóth* Mihály.

Ez a nagytagozottságú apparátus szétesnék azonban s a szükséges együttműködés sem állhatna elő, ha az összes szálak össze nem futnának a *központi könyvelőségben,* mely maga tíz tisztviselőt foglalkoztat s feje *Benyik* Pál cégvezető-főkönyvelő.

A Társulat tisztviselőinek száma a központban és a budapesti könyvkereskedésben összesen 54, a vidéki fiókokban 12, a segédszemélyzeté (szolgák, csomagolók, tanoncok, stb.) Budapesten 17, vidéken 9.

A kiadói tevékenységnek mindez azonban még csak külső kerete. A szellemi erőforrásokhoz tartoznak az igazgatóválasztmány s az igazgatóságok munkáján kívül a különböző bizottságok (jelenleg az *Irodalmi bizottság,* melynek elnöke *Mihályfi* Ákos), a szerkesztőségek (a Katho-

[8] Nem a Központi Sajtóvállalat Pallas-nyomdáját értem itt, mely szerencsésen a meglévő viszonyokat véve tekintetbe, nem új nyomdát alapított, de egy már meglevőt vett meg céljai számára.

likus Szemléé, a Nemzetnevelésé s a naptárszerkesztésé), az egyházi (jelenleg dr. *Marczell* Mihály) és világi könyvbirálók s a Társulat irodalmi munkatársai.

A Társulat irodalmi munkássága jelenleg a következő tagozatokra oszlik:

A rendes tagok szellemi igényeit a *tagilletmények* elégítik ki, amelyek a Szent-István-Társulat hatáskörében maradtak és ezek megválasztásáról az elnökség gondoskodik.

A különböző *irodalmi ágakban* való működés lebonyolítása a r.-t. igazgatóságához tartozik, mely végrehajtói tisztjét az igazgatósági üléseken gyakorolja. Ez irodalmi működés ma is az egyetemes katholikus érdekeket öleli fel. A Társulat és részvénytársasága ma is elsősorban *hitbuzgalmi* munkákat jelentet meg s jelenleg talán nagyobb számban, mint valaha. Második hasonlóan fontos munkaköre a *tudományos- és ismeretterjesztő irodalom* felkarolása és művelése; harmadik működési tere a *népies* irodalom, mely egyelőre leginkább a Rózsa-féle népies naptárak megjelentetésére szorítkozik; végül működésének irodalmi részét az *ifjúsági- és szépirodalom* felkarolása egészíti ki.

Ezek mellett sokak szemében tisztán üzleti vállalkozásnak tetszhetik a *tankönyvirodalom* ügyének felkarolása. Akik azonban tájékozottak a magyar irodalmi termelés speciális viszonyaiban, azok tudják, hogy a tankönyvkiadásra nemcsak azért kell súlyt fektetni, mert több tagozatával üzletileg is jövedelmező vállalkozás, de azért is, mert a tankönyvek szellemének irányítása a Társulatnak, mint katholikus intézménynek kell, hogy elsőrangú célja legyen. E szempont mellett nem mellékes az a körülmény sem, hogy míg a tulajdonképeni irodalmi kiadványok legnagyobb része csakis áldozatos alapon jelentethető meg és kiadásuk leggyakrabban nem rentabilis, épen a tankönyvek kiadása révén lehet a Társulat mérlegében ezt az áldozatos tehertételt ellensúlyozni. Erre beszédes példa a hazai kiadók működésének összehasonlítása is. Ugyanis saját erejükből és nem állami támogatásból élő hazai kiadóink közül csak azok képesek tudományos működésre (pl. Franklin, Athenaeum), akiknek egyben nagyarányú tankönyvüzemük is van. A legtöbb kiadó csakis úgy tudja fenntartani üzemét, hogy kisebb fajsúlyú, de a közönség izlésének hizelgő, divatos szépirodalmi munkák kiadására veti magát, de ezen kiadóvállalatoknál a tudományos kiadványok száma legtöbbször elenyészően csekély.

A fenti tagozódás szerint összeállított irodalmi munkásságunk történeti és könyvészeti leírása alkotja e könyv második részét.

MÁSODIK RÉSZ

A SZENT-ISTVÁN-TÁRSULAT IRODALMI MUNKÁSSÁGA

I.
TAGILLETMÉNYEK

a) A tagilletmény-rendszer kialakulása

A SZENT-ISTVÁN-TÁRSULAT első éveiben a később kialakult tagilletmény-rendszernek még csak nyomai vannak. Fogarasy háromféle tagozatot állított fel: alapító tagok, dolgozó tagok és résztvevő tagok. Az alapító tagok vagy 100 pfrtot fizettek egyszerre, vagy 18 pfrtot évente; a résztvevő tagok 3 pfrtot; a dolgozó tagok pedig szellemi termékeiket ajánlották fel.

Az alapító tagok számára kilátásba helyezték, hogy azok «tiszteletből» a Társulat összes kiadványaiban részesednek; a résztvevő és dolgozó tagok pedig csak az olcsóbbakat kapták, átlag azokat, melyeknek ára 50 krajcárnál drágább nem volt.

Ugyanakkor szervezték meg a terjesztés szervét is, az «egyházmegyei bizottmányi tagok» intézményét, mely több-kevesebb változtatással egészen 1890-ig fennállott. A Társulat expositurákat létesített az egyházmegyei központokban s rendesen a lelkészkedő papság egy tagját bízta meg, ki eleinte a népies folyóiratokat s kiadványokat is, később pedig csak a tagilletményeket kapta kézhez s azokat a tagok s a vevők között kiosztotta.

Ezzel a szervezettel azonban mindig sok baj volt. Ha a kiosztást el is végezték – de sok helyütt e tekintetben is voltak mulasztások – a tagdíj-beszedéseket legtöbbször felületesen végezték. Nem is csoda, a pénzkérdés terheit oly soktagú testületre bízni valósággal gazdasági képtelenség.

Az 1852-ben megjelent sajtópátens, mely az egyesületek ellenőrzését megszigorította, szükségessé tette, hogy a Társulat is revideálja alapszabályait. 1853-ban el is készültek az új alapszabályok, véglegesen azonban, több változtatás után, csak 1857-ben hagyták azokat jóvá. De már első alakjában is a tagilletményre vonatkozólag oly megállapításokat hozott, melyek lényegükben még ma is érvényesek.

Ez alapszabályok eltörölték a dolgozó tagok intézményét s megteremtették a *rendes tagságot*. A rendes tagok 3 pfrtot (később 3 frt 15 kr.-t) fizettek s ezért tagsági jogaik élvezetén kívül *tagilletmény gyanánt* a társulati kiadványokból évente 90 ívterjedelmet kaptak.

A tagilletmények ez általános kerete – mint említettük – meg is maradt mindaddig, míg csak a gazdasági nehézségek nem korlátozták az ívterjedelmet. Változások tisztán csak a vezetőség irodalompolitikájában voltak s ma már határozottan megállapítható, hogy a tagilletmények erkölcsi sikere attól függött: *lelki igények kielégítésének, vagy üzleti vállalkozásnak* tekinti-e a vezetőség a tagilletmény-rendszert.

Valahányszor a vezetőség azon álláspontra helyezkedett, hogy a tagok szellemi igényeinek kielégítése nem üzleti vállalkozás, s ezt nem mint kiadói tényt, de mint kulturcselekedet s apostolkodást kell gyakorolni: a tagsági illetmény virágzott. De midőn a tagsági keretet a kiadószervezet egyik biztosítékává, tehát üzleti segédeszközzé óhajtották tenni (pl. az Encyclopaedia stb.), rögtön jelentkeztek a bajok.

1850-től 1859-ig, tehát a tagilletmény-rendszer első kilenc évében még tapogatódzást látunk. A rendes tagok megkapják a 90 ívnyi tagilletményt, azonban nem készülnek külön e célra a tagok szellemi igényeinek megfelelő kiadványok, hanem az azon évben megjelent könyvek közül kapják a megfelelő ívterjedelmet.

1859-től fogva *Danielik* intenciói érvényesülnek, s nagy céljait előmozdítandó, elköveti azt a hibát, hogy a vállalat kiadói tevékenységét, tehát az üzletet, hozzáköti az altruista szervezethez, a tagok igényeinek kielégítéséhez. 1870-ig, tehát 11 éven keresztül az *Encyclopaedia,*

a *Szentek élete* s a teljes *Ó- és Újszövetségi Szentírás* a tagilletmények. Mindenik nagyszabású vállalkozás, de ily hosszú időre felaprózva majdnem tönkretette a tagsági illetményt, de egyben befolyásolta e becses munkák kiadói értékét is. Régi tagok kihaltak, új tagok csak töredékeket kaptak s a főbaj az volt, hogy a tagilletmény meghatározott ívszámához kellvén alkalmazkodni, végtelenül lassan készültek e kiadványok, néhány évben el is maradtak. Az Encyclopaedia ügye egyenesen már tengeri kigyóvá kezdett válni s a gordiusi csomót csak úgy oldották meg, hogy az utolsó köteteket tömörítve adták. Ezért történt – e munka örök kárára –, hogy míg a 13 kötetből az első nyolc kötet G betűig tart, a hátralékos öt kötetben van összesajtolva a többi anyag.

1871-től fogva érvényesül Ipolyi programmja s azzal együtt most már az a határozott szempont, hogy a tagilletmény az intelligens középosztály szellemi igényeit karolja fel. Ekkor jelennek meg a *Házi könyvtár* első kötetei, eleinte csak korlátozottan, mert még az Encyclopaedia s a Szentek élete befejező köteteit kell adni; 1879-től 1884-ig azonban teljesen a *Házi könyvtár* kötetei szolgáltatják a tagilletményt (gyüjteményes felsorolásukat l. a tudományos működés rovatában).

Lassanként azonban a *Házi könyvtár* is túléli önmagát. Az egyetemes kérdések helyett szakmunkák kerülnek sorozatába, az érdeklődés csökken s az utolsó három évben (1885-től) más-más irányú kiadványaikból kerül ki a tagilletmény egy része, hogy 1887-től fogva domináló helyet adjon a *Katholikus Szemlének.*

Ez év a tagilletmények életében döntően fontos. A Katholikus Szemle egyrészt folyóirati jellegének állandóságával, másrészt a viszonyokhoz alkalmazkodó cikkeinek változatosságával legalkalmasabb arra, hogy a tagilletmény-rendszer gerincét képezze s tényleg az is marad mindvégig.

1887-től 1896-ig a terjedelemben folyton növekvő Katholikus Szemle (először négy füzet, 1889-től öt, 1899-től pedig évente tíz füzet jelenik meg) mellett a kilencven ívnyi terjedelem határáig értékes munkákat ad a Társulat, mely munkák mindig szem előtt tartják a tagok szellemi igényeit.

1907-től fogva a *Katholikus Szemle* mellé tagilletményül a *Szent-István-Társulat Naptára* s a *Hitvédő füzetek* kapcsolódnak. E sorozat a világháborúig tart s 26 munka (legtöbbje 6–10 ívnyi tartalommal) évente 2–4 kötetnyi terjedelemben jelenik meg.

A háború alatt az adott körülményekhez kellett alkalmazkodni s mivel a tagdíjat eleinte semmikép sem akarta a vezetőség felemelni, az ívterjedelmet volt szükség redukálni. Ezért a Katholikus Szemle korlátlan terjedelemben jelent ugyan meg 1918-ig, de azonfelül már csak egy-egy naptár s legfeljebb egy-egy jelentősebb munka volt adható.

1919-ben a *Katholikus Szemle* is csak csonkán (5 szám) jelenhetett meg, 1920. óta pedig a Kath. Szemlén s naptáron kívül mást nincs módjában a Társulatnak adni. Ezzel is óriási áldozatot hoz, mert a Kath. Szemle négy ívének előállítási önköltsége – a mai napon érvényes árak szerint – évi tíz számot véve, tagonként 1300 koronába kerül s a tagsági díj e teherrel szemben mindössze évi 300 korona. A vezetőség ez áldozatot – melyet részvénytársasága hozzájárulása nélkül természetesen nem tudna megtenni – azért hozza, mert tudja, hogy tagjainak legnagyobb része a fix-fizetésű középosztály sorából kerül ki s azok nagyobb teherviselésre képtelenek lennének. Még így is nagy esés állott be a tagok létszámában, pedig az igazgatóválasztmány azzal a könnyítéssel is élt, hogy azokat, kik még e 300 koronát sem tudnák megfizetni, meghagyja *átmenetileg* tagsági jogaik élvezetében, ha 60 korona tagsági díjat fizetnek, melyért ellenértékül viszont a társulati naptárt kapják.

Meg kell említenünk még, hogy a tagilletménnyel egyetemben s főkép a tagok tájékoztatására adta ki a Társulat *Évkönyveit,* melyeknek első füzete 1851-ben jelent meg. E füzetek 1871-ig

önállóan, ettől fogva 1886-ig a Házikönyvtár egy-egy számaként jelentek meg s a közgyűlési beszédeket, jelentéseket, a tagok létszámát, az újabb kiadványokról szóló közléseket tartalmazták. 1889- és 1890-ben *Almanach* címmel kerültek e füzetek forgalomba, a Kath. Szemle első éveiben pedig az abban közzétett *Értesítő*-ben pótolták ezt.

1892-től – hogy a Kath. Szemle tisztán csak komolyabb céljának éljen – a Társulat hivatalos közlendői számára s egyben tagilletményül is, megindítja a *Társulati Értesítő*-t.

E lap hat évig marad a Társulat birtokában s azután átveszi *Gyürky* Ödön, az eddigi szerkesztő, hogy a kath. egyesületek országos közlönyévé tegye. A Társulat is hivatalos közlönyének tartja s a lap fennállásáig előfizet arra a választmányi tagok számára. Később közleményeit újra a Kath. Szemléhez csatolt *Értesítőben* adja ki, 1900-tól fogva azonban ily értesítőt sem ad, közlendőit a napilapokban helyezi el s évente csak egyszer mellékel külön hiradást a Kath. Szemléhez a közgyűlésen elhangzott beszédekről s jelentésekről.

b) A tagok létszáma

1850-ben találunk először hivatalos kimutatást a tagok létszámáról. 1520 volt akkor a tagok száma s e szám már a következő évben 1916-ra szökött fel. Ettől fogva állandó emelkedés van, 1853-ban 2187, 1854-ben 2683, 1855-ben 3090, 1856-ban 3615 a tagok száma. Danielik alelnökségének idejében egyenesen ugrásszerű az emelkedés. 1858-ban 4700 a tagok száma s a nagy sorozatos vállalatok megindulásakor 1859-ben e szám már 6161-re emelkedik.

1861 nevezetes év a Társulat történetében. Tagjainak száma oly magasra emelkedik, aminőt azóta sem ért el: 8564-re. 1862-ben azonban ez a szám már leesik 6696-ra s ez évtől fogva állandóan csökken a taglétszám. Ipolyi alelnöksége idejében, 1870-ben, már csak 4809 a tagok létszáma s ez évtől fogva 1890-ig az évi jelentésekben csak két alkalommal történik a taglétszámról említés: 1878-ban, midőn 3646 s 1886-ban, midőn 2188 tagról számolnak be a közgyűlésen.

A Katholikus Szemle megindulásakor új lendület áll be a tagok létszámában. 1890-ben 4226 a tagok száma s ezután évről-évre lassú emelkedés van 1902-ig, midőn a taglétszám 4867-re nő. 1903-ban az alapszabályok változtatásával együtt a tagsági dij is megváltozik, az eddigi 6 korona 30 fillérről 10 koronára emelkedik s egy-két évig ennek következtében visszaesés áll be: 1904-ben 4209, 1905-ben 3967, 1906-ban pedig már csak 3197 a tagok száma.

1907-től fogva az igazgató-választmány határozata értelmében a papnövendékek s egyetemi hallgatók *féláron* lehetnek a Társulat tagjai s ezidőtől fogva a taglétszám újból emelkedik. 1908-ban már 4717 a tagok száma, 1910-ben felemelkedik e szám 5135-re s a tagok létszámában a világháború sem okoz apadást, sőt 1917-ben a tagok száma 6135, 1918-ban pedig 6243.

1919-ben, a kommunizmus pusztítása alatt, a tagok létszámát alig lehetett ellenőrizni. 1920-ban megállapítható volt már, hogy a Társulatnak az ország meg nem szállott területén 3840 tagja maradt s a megszállott területekre 2313 tag esett. Ez évben még e tagokról is nyilvántartást vezettek s aki tagilletményeit kívánta, azoknak meg is küldötték.

Mindeddig a rendes tagdíjat alig emelte még a vezetőség. 1919-ig a társulati tagdíj még mindig 10 korona s ez összeg csak az 1920. évben emelkedik fel 20 koronára, 1921-ben 60 koronára s 1922-ben 120 koronára. Bár ez emelkedés egyáltalán nem állt arányban pénzünk leromlásával, a taglétszámra mégis visszahatással volt. 1921-ben a tagok száma még alig csökken: 3687; 1922-ben azonban lecsökken 2650-re. Ez apadás okát azonban nem annyira a tagok önkéntes elmaradásában kell keresni, mint inkább a vezetőség azon eljárásában, hogy – a nagy előállítási költségekre való tekintettel – mindazokat, akik évközben tagdíjukat nem

fizették be, év végén törölték a tagok sorából, míg ezelőtt évekig is várakoztak a késedelmes fizetőkre.

Amint látható tehát, átlag normális körülmények között körülbelül 5000 volt állandóan a taglétszám állaga. Ha e számot összehasonlítjuk hasonló irányú külföldi kultúrintézmények átlagával, megállapíthatjuk, hogy hasonló katholikus kulturintézményekhez arányítva – pl. a Leo-Gesellschaft Bécsben[9] – még mindig a Szent-István-Társulatnak volt a legtöbb tagja.

c) A tagilletmények időrendi felsorolása

1850. SZABÓ J.: A zsöllérleány; SCHREIBER L.: A kereszténység eredményei; KOVÁCS ZS.: Korkérdések; VEZERLE G.: Keresztény erkölcstan; PÁZMÁNY P.: Imádságos könyv; Ker. naptár 1851-re; CHLEBÁK M.: Verna Roza.

1851. SZABÓ J.: Elveszett fiú; MANZONI-MÉSZÁROS J.: A jegyesek; VEULLOT-GYURITS A.: Róma és Loretto; A. SCHLŐR: Vita S. Caroli Borromaei; NÉMAFI: Erkölcsi beszélyek; Jézus szent gyermekségének társulata; Ker. naptár 1852-re.

1852. GOFFINE: Oktató és épületes könyve; WALTER V.: A XIII. század anacharsisa; DESDOUITS-GYURITS: Az ember és a teremtés; A jó és olcsó könyvkiadótársulat névkönyve 1852-re; Ker. naptár 1853-ra.

1853. SEGUR: Rövid és népszerű feleletek; MICHAUD: A keresztes hadak története; LISZKAY K.: Lorenzo vagy a hit hatalma; A jó és olcsó könyvkiadótársulat névkönyve 1853-ra; Ker. naptár 1854-re.

1854. FERENCZY Zs. J.: A magyar irodalom s tudományosság története; MARTIN-MESTER: A religió tankönyve; Ker. naptár 1855-re; Szent Miklós napja; ifjúsági irat; Pali és Gyuri; ifjúsági irat; Az 1854. évi közgyűlés történeti vázlata. 98 old. (1854.); HARTWIK-ÉRDY: Szent István életirata.

1855. BUMÜLLER-FENICZY: Világtörténet; MUNKAY J.: Istennek földi országa; Naptár 1856-ra; A Szent-István-Társulat jegyző- és névkönyve 1855-re. 212 old. (1855.); FERENCZY ZS.J.-DANIELIK JÓZSEF: Magyar irók életrajza, I.

1856. BUMÜLLER-FENICZY: Világtörténet (folyt.); MUNKAY J.: Istennek földi országa (II. folyt.); Naptár 1857-re; A Sismond család. Franciából fordította NEHÉZ K.; A braminok. Franciából fordította ALVINCZY F.

1857. BUMÜLLER-FENICZY: Világtörténet (folyt.); DANIELIK JÁNOS: Magyarországi szent Erzsébet élete; DANIELIK JÁNOS: Columbus; TÁRKÁNYI B. J.: Költemények; DANIELIK JÁNOS: A történet szelleme; Naptár 1858-ra; Közgyűlési tudósitvány 1857-ről. 54 old. (1857.)

1858. RADVÁNYI K.: A Margitsziget története; PISZLING-NAVRATIL J.: Népszerű egészségtan; DANIELIK J.: Magyar irók életrajza, II.; A vadorzók. Franciából fordította ALVINCZY F.; Jegyző- és névkönyv 1858-ra. 170 old. (1858.)

1859. Encyclopaedia I. kötete; Mórus Tamás és korszaka. Franciából fordította BABINSZKY J.; TOLDY F.: Magyar szentek legendái egy névtelen karthausitól; Jegyző- és névkönyv 1859-re. 202 old. (1859.)

[9] A Leo-Gesellschaft 1923. április 17-i értesítése szerint tagjainak száma alapításnál (1891-ben) 143 volt; legmagasabb létszám (1902-ben) 2680 s ma 2091 tagja van.

1860. Szentek élete I. kötet; Encyclopaedia (folyt.).

1861. Encyclopaedia (folyt.).

1862. Encyclopaedia (folyt.); Naptár 1863-ra.

1863. Szentek élete (folyt.); Szentirás 1.,2. füzet; BOLANDEN-GARAY A.: Berta királyné; Naptár 1864-re.

1864. Renan és a német itészet. Franciából fordította SOMOGYI K.; Szentírás (folyt.); Közgyűlési jegyzőkönyv 134 old. (1864.); AMBACH-RAZEL J.: A rabszolgakereskedő; BALMES-FÜSSY T.: A gyakorlati ész; VASZARY K.: A várnai csata; Szentek élete (folyt.).

1865. Szentírás (folyt.); DUPANLOUP-FÜSSY: A szeptember 15-i konventió; Naptár 1866-ra; Jegyzőkönyv 1865-re 170 old. (1865.); Officium Divinum.

1866. Encyclopaedia (folyt.); Szentírás (folyt.); Szentek élete (folyt.); Naptár 1867-re.

1867. Szentírás (folyt.); Szentek élete (folyt.); Naptár 1868-ra; FÜSSY T.: Családi olvasmányok.

1868. Encyclopaedia (folyt.); Szentek élete (folyt.); KÖRMÖCZY J.: Korkérdés; ZÁDORI J.: A római katakombák; Jegyzőkönyv 1868-ra. 114 old. (1868.); TOLNAY: Levelek a polgári házasságról; FÜSSY T.: Családi olvasmányok; Naptár 1869-re.

1869. Encyclopaedia (folyt.); Szentek élete (folyt.); ZÁDORY J.: Spanyol út; A m. kir. egyetem katholikus jellege; Naptár 1870-re.

1870. Encyclopaedia (folyt.); Szentek élete (folyt.); Fabiola nővére. Franciából fordította KANDRA J.; Naptár 1871-re.

1871. Encyclopaedia (folyt.); Szentek élete (folyt.); Házi könyvtár 1–6. sz.; Naptár 1872-re.

1872. Encyclopaedia (folyt.); Szentek élete (folyt.); Házi könyvtár 7–10. száma; Naptár 1873-ra.

1873. Encyclopaedia (folyt.); Házi könyvtár 11–14. száma; Naptár 1874-re.

1874. Encyclopaedia (folyt.); Házi könyvtár 15–19. szám; Naptár 1875-re.

1875. Encyclopaedia (folyt.); Házi könyvtár 20–21. szám; Naptár 1876-ra.

1876. Szentek élete (folyt.); Házi könyvtár 22–24. szám; Naptár 1877-re.

1877. Szentek élete (folyt.); Házi könyvtár 25–26. szám; Naptár 1878-ra.

1878. Szentek élete (folyt.); Házi könyvtár 27–28. szám; Naptár 1879-re.

1879. Házi könyvtár 29–32. szám; Naptár 1880-ra.

1880. Házi könyvtár 33–34. szám; Naptár 1881-re.

1881. Házi könyvtár 35–37. szám; Naptár 1882-re; CANTU-MICHALEK M.: Az utolsó harminc év története.

1882. Házi könyvtár 38–42. szám; Naptár 1883-ra.

1883. Házi könyvtár 43–46. szám; Naptár 1884-re.

1884. Házi könyvtár 47–49. szám; Naptár 1885-re.

1885. Házi könyvtár 50–52. szám; BALICS: A kath. egyház története Magyarországon; Naptár 1886-ra.

1886. Házi könyvtár 53–54. szám; BALICS: A kath. egyház tört. (folyt.); Naptár 1887-re.

1887. Házi könyvtár 55. szám; Kath. Szemle I. évf.; FÜSSY: XIII. Leó élete; Naptár 1888-ra.

1888. Katholikus Szemle II. évf.; Naptár 1889-re.

1889. Katholikus Szemle III. évf.; Naptár 1890-re; Almanach. 160 old. (1889.)

1890. Katholikus Szemle IV. évf.; HALLER: Történelmi hazugságok; Almanach. 160 old. (1890.); Naptár 1891-re.

1891. PROHÁSZKA: XIII. Leó körlevelei; Katholikus Szemle V. évf.

1892. DUDEK: Apologia; Társulati Értesítő I. évf.; Katholikus Szemle VI. évf.; Évkönyv 1892-re. 200 old. (1892.); Naptár 1893-ra.

1893. DUDEK: Apologia (folyt.); Katholikus Szemle VII. évf.; Társulati Értesítő II. évf.; Naptár 1894-re.

1894. Katholikus Szemle VIII. évf.; Társulati Értesítő III. évf.; DUPANLOUP- RUSCHEK: Jézus Krisztus.

1895. Katholikus Szemle IX. évf.; Társulati Értesítő IV. évf.; GOFFINE: Oktató és épületes könyve I. rész.

1896. Katholikus Szemle X. évf; Társulati Értesítő V. évf.; GOFFINE: Oktató és épületes könyve II. rész; Ezer éves Magyarország.

1897. Katholikus Szemle XI. évf.; Társulati Értesítő VI. évf.; RUSCHEK A.: A keresztény nő; STOLZ A.-RUSCHEK: Üdvözlégy Mária.

1898. Katholikus Szemle XII. évf.; Társulati Értesítő VII. csonka évf. (3. szám); MAY K.-SZEKRÉNYI L.: A Csendes Oceánon.

1899. Katholikus Szemle XIII. évf.; HUBER: Az Úr Jézus szülőföldjén; BÁN A.: Áhitat szárnyain.

1900. Katholikus Szemle XIV. évf.; PROHÁSZKA: Gondolatok; FRAKNÓI: Magyarország összeköttetései a római Szentszékkel.

1901. Katholikus Szemle XV. évf.; FRAKNÓI munkájának folytatása.

1902. Katholikus Szemle XVI. évf.; FRAKNÓI munkájának folytatása.

1903. Katholikus Szemle XVII. évf.; FRAKNÓI munkájának folytatása.

1904. Katholikus Szemle XVIII. évf.; ZÁVODSZKY: Szent István törvényei; NOTTER: A Szent-István-Társulat története; ERDŐSI K.: Immaculata vezérkönyv.

1905. Katholikus Szemle XIX. évf.; PLATZ: Az ember származása

1906. Katholikus Szemle XX. évf.; BERTHE-SZEGHY: Jézus élete.

1907. Katholikus Szemle XXI. évf.; Hitvédő füzetek 1–4.

1908. Katholikus Szemle XXII. évf.; Hitvédő füzetek 5–6.

1909. Katholikus Szemle XXIII. évf.; Hitvédő füzetek 7–9.

1910. Katholikus Szemle XXIV. évf.; Hitvédő füzetek 10–13.

1911. Katholikus Szemle XXV. évf.; Hitvédő füzetek 14–18.

1912. Katholikus Szemle XXVI. évf.; BÓNITZ: Gróf Zichy Nándor élete; Hitvédő füzetek 19–21.

1913. Katholikus Szemle XXVII. évf.; Hitvédő füzetek 22–24.

1914. Katholikus Szemle XXVIII. évf.; Hitvédő füzetek 25–26.; MAROSI: A természet élete.

1915. Katholikus Szemle XXIX. évf.; PLATZ: Apologetikai vitatkozások; WAAL-CAVALLIER: XV. Benedek pápa élete.

1916. Katholikus Szemle XXX. évf.; JEHLICSKA: Társadalmi jólét.

1917. Katholikus Szemle XXXI. évf.

1918. Katholikus Szemle XXXII. évf.; «Anno 1919» címmel Almanach.

1919. Katholikus Szemle XXXIII. évf.; Szent-István-Társulat naptára.

1920. Katholikus Szemle XXXIV. évf.; Szent-István-Társulat naptára.

1921. Katholikus Szemle XXXV. évf.; Szent-István-Társulat naptára.

1922. Katholikus Szemle XXXVI. évf.; Szent-István-Társulat naptára.

II.
HITBUZGALMI KIADVÁNYOK ÉS IMAKÖNYVEK

A Szent-István-Társulat vallásos céljainak érvényesítése terén két út kínálkozott. Vagy egyes német kiadók mintájára kizárólagosan e térre lép s egyedül vallásos könyvek kiadótársulatává válik, vagy a *hitbuzgalom szellemét,* a katholikus lelket viszi bele kiadványaiba.

A Társulat ez utóbbi utat választotta. Már Fogarasy, midőn a «*jó és olcsó könyvkiadó Társulat*»-nak egyetemes jelleget adott, arra az álláspontra helyezkedett, hogy mindent adni kell, amit kultúrigények csak kívánhatnak, de mindent katholikus szellemben kell adni.

Ezért van az, hogy kimondottan hitbuzgalmi kiadványai szám szerint csekélyek a Társulatnak. Vannak évek, midőn ily irányú kiadások teljesen szünetelnek, vannak viszont korszakok, midőn azokban különös lendület áll be. Természetszerűleg egy katholikus vállalatnak adnia kell kimondottan ilyeneket is, hiszen a lelkek szomjaznak ilyenekre. Fogarasy kora e tekintetben is mindig a követendő példa. Részint igazgatósága alatt, részint még előkészítésével, 1850-től 1855-ig, 21 kimondottan hitbuzgalmi jellegű könyv és füzet jelenik meg, Danielik alatt azonban már csak tizenhárom, ha nem vesszük itt tekintetbe a *Szentek Élete* s a *Szentírás* kiadását is.

Danielik korszaka alatt lát életet egy oly irányú vállalkozás mely részint sorozatos vállalkozás, mely részint folyóirat jelleggel bir. 1855-ben *Pázmány-füzetek* címmel a lelkészkedő papság számára szentbeszédek gyüjteményes kiadása indul meg, melynek különös értéket adott, hogy régi magyar egyházi beszédek közlését is felvette programmjába. E vállalkozás során négy éven át, 1856-tól 1859-ig, tizennégy füzet jelent meg s azután abba maradt.

Ez időre esik még néhány hitbuzgalmi jellegű füzet megjelentetése s azután 1888-ig teljes szünet áll be a hitbuzgalmi kiadványok terén.

Ez időtől fogva a hitbuzgalmi irodalom művelése folyton emelkedőben van s a legújabb években, különösen Mihályfi alelnöksége óta a vezetőség programmja kimondottan is hangsúlyozza ezt.

***

Imakönyvek tekintetében is ugyanolyan az elosztás, mint a hitbuzgalmi iratoknál. Fogarasy és Danielik alatt 38 imakönyv s imafüzet jelenik meg, azután 1865–1893-ig csak az Officium Divinum, *Tárkányi* énekfüzére s a kelendőbb imakönyveknek új kiadásai. Ez idő alatt tehát imakönyvkiadás tekintetében határozott pangás áll be.

Magyarázatúl fel kell ugyan azt hozni, hogy sehol annyira nem kellett a konkurrenciával küzdeni, mint épen e téren. Minden nagy könyvkiadó-vállalatnak megvolt a maga «bevezetett» imakönyve (pl. a Franklinnál a Tárkányi-féle Vezércsillag, Athenaeumnál később a Hock-imakönyvek) s emellett két külön imakönyvkiadó-vállalat (egy hazai, a Rózsa-féle s egy külföldi, a Steinbrener-féle) valósággal ontotta az imakönyvtípusokat.[10] S hozzá kell még azt is tenni, hogy a katholikus közönség talán semmiben sem olyan konzervativ, mint az imakönyve mellett való kitartásban.

Steiner Fülöp alelnökségétől fogva azonban határozott céltudatosság érvényesül az imakönyvkiadásban. Többféle imakönyv jelenik meg az ifjúság számára, a művelt közönség s a nép számára, keresztény atyák s anyák számára, katonák s munkások számára s hogy a kifinomúlt izlés is megtalálja a magáét, díszes imakönyv Fra Angelico képeivel (1905-ben) oly fényes

[10] A Rózsa-vállalat átvételével 133 imakönyvet vettünk át!

kiállításban, aminő még azóta sem jelent meg a magyar könyvpiacon. Évenként átlag négy-öt új imakönyv is megjelenik s mig 1900-ig mindössze 17 imakönyve van a Társulatnak, ez a szám a világháború végéig a különböző tipusokban 66-ra emelkedik fel.

Jelenleg ez irányban is szigorúan törekszik a vezetőség programmszerű működésre. Mihályfi alelnöknek megválasztatása után első teendője volt az érdekelteket s a szaktekintélyeket értekezletre hívni, melynek gyümölcseként új, nagyszabású imakönyv-tevékenység van kialakulóban. A helyzetet könnyíti a Rózsa-vállalat átvétele is s reménnyel biztat az a tény, hogy az 1923. évben a Társulat kiadásában megjelent imakönyvek száma (a háborús imakönyveket nem is számítva) már 109-re emelkedett, mihez a Rózsa-vállalat 79 jelenleg forgalomban levő népies imakönyve járul. Oly magas szám ez, aminőt sem a béke-, sem a háborús évek tevékenysége el nem ért (legtöbb imakönyv eddig a tavalyi éven kívül az 1915. háborús évben készült 243 ívterjedelemmel), de hisszük, hogy a következő évek túl fogják haladni.

Könyvészeti adatok a Szent-István-Társulat hitbuzgalmi irodalmához

Rövidítések: (Sz. I. K.) = Szent István könyvek; (PT) = Pártoló tagilletmény.

A csillaggal jelölt kiadványok ma is kaphatók.

a) *Hitbuzgalmi kiadványok*

1850. NOGALL J.: Kalauz a keresztény hitéletre és istenességre. 128 old.

1851. SCHLŐR A.: Vita Sancti Caroli Borromaei. 280 old.

1852. A szent gyermekség társulatának alapszabályai és imádságai. I–II. kiad. 24 old.

Ugyanaz német. 24 old.

Ugyanaz tót. 24 old.

1853. SCHLŐR A.: Speculum conscientiae in usum Sacerdotum. 24. old.

GOFFINE-SOMOGYI K.: Oktató és épületes könyv. 496 old. (IV. kiad. 1903.)

SEGUR: Rövid és népszerű feleletek a hitetlenek ellenvetéseire. 96 old. (III. kiad. 1891.)

1854. PELLICO S.-CSÁSZÁR F.: Értekezések az emberi kötelességekről. 120 old.

LISZKAY J.: Lorenzo vagy a hit hatalma. 176 old.

A missió ismerete. 12 old.

A bűnbánó keresztény. 72 old.

MÁRKFY S.: Vasárnapi és ünnepnapi szentírási szakaszok. 528 old.

1855. Missiói emlék. 4 old. (III kiad. 1858.)

Ugyanaz német. 4 old.

IX. Pius pápának apostoli levele a szűz Isten Anyja szeplőtelen fogantatásának hitágazati elhatározásáról. 32 old.

Ugyanaz latin, 32 old. – Ugyanaz német. 32 old. – Ugyanaz tót. 32 old. – Ugyanaz oláh. 32 old. – Ugyanaz orosz. 40 old.

1856. Emlék az esztergomi főtemplom harangjának felszentelésére. 4 old.

1856–1859. Pázmány-füzetek. Szerkesztők: DANIELIK J., MAJER I., SZABÓKY A., RÓDER A. I–V. szám 688 old. 1856., VI–X. szám. 672 old. 1858.; Új folyam I. szám 272 old. 1858. II–IV. szám, 1–2. rész 844 old. 1859.

1856. KÖRMÖCZY I.: Szentbeszédek. (Különlenyomat a Pázmány-füzetekből.) 72 old.

GRYNAEUS A.: Szent Anna tisztelete. 20 old. (II. kiad. 1868.)

– Tövis korona. 20 old.

– Mennyei korona. 96 old.

– Szeplőtelenül fogantatott boldogságos Szűz Mária tisztelete. 64 o.

– Szent István első magyar király tisztelete. 64 old.

1857. – Máriacelli utitárs a hétszázados ünnepre. 104 old.

A szent karácsony. 16 old.

1858. FAIGEL P.: Az élő szent olvasóról nevezett Mária-társulat célja és szervezete. 16 old. (II. kiad. 1866.)

1859. A katholikus anyaszentegyház hit- és erkölcs-szabályai. 208 old.

1865. Az ó- és újszövetségi szentírás a Vulgata szerint, figyelemmel az eredeti szövegre. KÁLDY GY. fordítása nyomán jegyzetekkel átdolgozta TÁRKÁNYI B. J. Nagy negyedrét, egy kötetes kiadás. 1726 old. (II. kiad. 1891.)

1888. COSTA-ROSETTI GY.: A Jézus isteni szive iránt való ájtatosság katekizmusa. 48 old.*

1897. RUSCHEK A.: A keresztény nő. 164 old.

STOLZ A.-RUSCHEK A.: Üdvözlégy Mária. 224 old.

WETZL X.: Világiak apostolkodása. 80 old.

1898. KISFALUDY Z. L.: Missiókönyv. 92 old.*

1900. Örömesztendő, azaz nagy jubileumi búcsu az 1900-ik szentévben. 112 old.

HAHNEKAMP GY.: Jubileumi kalauz. 16 old.

1902. PLATZ B.: Levelek egy megtérő nőhöz. 172 old.*

Keresztény bábaasszony könyve. 16 old.*

1904. ERDŐSI K.: Immaculata vezérkönyv. 56 old.*

Az Úr Jézus négy evangéliuma. 328 old.*

1905. HORN E.-RADA I.: Magyarországi szent Erzsébet. 268 old.*

ROSTY K.: Magyar szentek legendái. 208 old.

SZUSZAI A.: A nagy mesterség. I. rész 176. old. (1905); II. rész. 176 old. 1911. *(P.T.)*

1906. BIRKLE: Choralis énekkarok. 168 old.*

VÁRADI: Bevezető a nők lelkigyakorlatába. 32 old.*

SZAL. SZ. FERENC-PLATZ B.: Filotea, vagy a jámborság útja. 356 old. *(P.T.)*

ROMAISZ F.: A népmisszió kézikönyve. 16 old. (II. kiad. 1906.)

1907. JANKOVICH: Három század a katakombákban. 260 old. *(P.T.)*

1908–1911. SZENTEK ÉLETE. VOGL M. után átdolgozott kiadás. I. kötet 256 old. 1908.; II. kötet 256 old. 1909.; III. kötet 248 old. 1910.; IV. kötet 208 old. 1911. *(P.T.)**

1910. REVICZKY A.: Mindennapi lelki kenyér. 256 old.

A havi védőszentek tiszteletéről. (Utasítás a védőszentek táblázatos sorozatához.) Aquinói szent Tamás irataiból Massoulié után szabadon egy székesfehérvári kongreganista. 11 old. és 380 kartonlapocska.

1911. KEPPLER-BÁNYÁSZ: Több örömet! 280 old.

1912. HUSZÁR E.: Lelkipásztorok jegyzőkönyve.160 old.*

1913. STOLTZ A.: Magyarországi szent Erzsébet élete. 304 old. *(P.T.)**

REGNIER-ROGÁCS F.: Szent Márton élete. 200 old.*

DOMONKOS I.: Egy kis fehér virág tavaszának története. 128 old. (II. kiad. 1914.)

CLARKE-CHOBOT F.: Elmélkedések Jézus Krisztus kínszenvedéseiről. 96 old. (II. kiad. 1922.)*

NAGY-MATTYASSOVSZKY: Vigilate et orate! Vakációi jótanácsok papnövendékek számára. 160 old.*

1915. VASS J.: Magyarok vigasztalása. 404 old. *(P.T.)*

1915–1917. SZENTIRÁS. Kis nyolcadrét kiadás. I–II. kötet 1324 old. 1915.; III. kötet 696 old. 1916.; IV. kötet 832 old. 1917.*

1916. Lisieuxi kis Teréz önéletrajza. Franciából fordította: NAGYFEJEŐ GABRIELLA. 272 old. (II. kiad. 1918.)*

1916–1917. VARGHA DEZSŐ: Képek a nagy egyházatyák korából. I. kötet 192 old. 1916.; II. kötet 192 old. 1917. *(P.T.)*

1917. MESCHLER: Szent József élete. 200 old.*

KEPPLER-BÁNYÁSZ: Szenvedések iskolája. 200 old.*

HUSZÁR E.: Áttérők kátéja. 112 old.*

1918. TARCZAI GY.: A nagy rendalapítók. 192 old. *(P.T.)**

1919. BALANYI GY.: Szent Ferenc mennyekzője a Szegénység úrnővel. 112 old.*

TIEFENTHALER J.: Krisztus papja. 188 old.*

1920. MIHÁLYFI Á.: Lélekmentés a nagy világégés után. 136 old.

VÁGÁSSY GY.: Van-e Isten, van-e lélek? (III. kiad.) 72 old.*

1921. HUSZÁR E.: Savonarola elmélkedései a börtönben a Miserere zsoltár fölött. 100 old.*

1922. TIEFENTHALER J.: Keresztény élet. 224 old.*

LIGUORI-DOMBI: A Jézus Krisztus iránt való szeretet gyakorlása. 208 old.*

KEPPLER-SCHINDLER G.: A szenvedések problemája. 144 old.*

HUONDER-VÁRKONYI F.: A Mester lábainál. Rövid elmélkedések papok számára. 452 old.*

BILKEI F.: A család könyve. Az evangélium stb. útmutatásai a szép életre. 86 old.*

MARCZELL M.: Krisztus Urunk nyomdokain. 316 old.*

Károly király szenvedése Madeirán és jámbor halála. 56 old.*

Kempis-kalendárium a mi Urunk Jézus Krisztus 1923. esztendejére 32 old. JASCHIK Á. tanár terve szerint GALAMBOS M. kezeirásával. (II. kiad. 1922.)*

PALAU-TIMKÓ: Krisztus útján. A kath. tevékenység főelvei. 132 old. *(Sz. I. K.* 10. sz.)*

QUADRUPANI-BABURA: Útmutatás jámbor lelkek számára. 160 old. *(Sz. I. K.* 11. sz.)*

1923. XI. Pius pápa encyklikája. Fordította: MARTIN A. 52 old.*

DÉMURGER-LEPOLD A.: Életcélunk. 172 old.*

b) *Imakönyvek és imádságok*

1848. Imádságok. 8 old.

Ugyanaz német. 8 old.

Ugyanaz tót. 8 old.

1850. PÁZMÁNY P. imádságos könyve. Javította és toldalékkal ellátta: FOGARASY M. 626 old. (V. kiad. 1893.)

Jubileumi ima. 8 old.

Ugyanaz német. 8 old.

Ugyanaz tót. 8 old.

1851. NOGÁLL J.: Szent kilenced a Bold. Szűz szeplőtelen szent Szivének tiszteletére. 24 old. (II. kiad. 1912.)

– Spiegel der Busse. 16 old.

Gyónási és áldozási ájtatosság gyermekek számára. 16 old. (VI. kiad. 1860.)

Ugyanaz német. 16 old. (IV. kiad. 1854.)

1852. TÓTH K.: Az istenfélő gyermek. 72 old. (III. kiad. 1857.)

– Ugyanaz német. 72 old. (II. kiad. 1860.)

1853. Élő Rózsa. Imádságos és énekeskönyv. 80 old. (VIII. kiad. 1872.)

Adventi énekek. 16 old.

Karácsonyi énekek. 16 old.

1854. Szűz Mária szent Szive ájtatosság. 52 old. (II. kiad. 1859.)

1855. INTAY B.: Jézus és Mária Szive imakönyv. 312 old.

TÁRKÁNYI B. J.: Vezérkönyv a kath. keresztény anyaszentegyházban tartani szokott processziókhoz. 76 old. (VIII. kiad. 1884.)

– Ájtatosság liliomai. 56 old.

1855. Officium in Festo Immaculatae Conceptionis B. Mariae Virginis. 32 old. (II. kiad. 1860.)

Missa in Festa Immaculatae Conceptionis B. Mariae Virginis. 8 old.

Szent keresztúti és más ájtatossági gyakorlások. 32 old. (XIV. kiad. 1922.)*

Felajánlási imádságok a B. Szűz Mária szeplőtlen fogantatásának ünnepére. 8 old. (III. kiad. 1858.)

Ugyanaz német. 8 old.

Ugyanaz tót. 8 old.

Imádságok a Bold. Szűzhöz. 2 old. (II. kiad. 1866.)

Ugyanaz német. 2 old.

Ugyanaz tót. 2 old.

1856. TÁRKÁNYI B. J.: Lelki manna. 352 old. (LI. kiad. 1922.)

SZABÓKY A.: Egyházi énekek a kath. tanulóifjúság használatára. 76 old. (VI. kiad. 1868.)

– Ugyanaz német. 76 old. (III. kiad. 1866.)

1857. Szűz Mária szeplőtelen szent Szivének tisztelete a hitetlenek és bűnösök megtéréséért. 108 old.

Ugyanaz német. 108 old.

FAIGEL P.: Az Úr olvasója. 16 old.

HUGHUES-HEIMLICH F.: Liguori szent Mária Alfonz látogatásai a legm. Oltáriszentség előtt. 64 old, (VI. kiad. 1922.)*

1859. VALENTOVICH J.: Krest. kat. cirkewny Spewnik. 272 old. (II. kiad. 1866.)

1864. MOLNÁR B.: Imák és intelmek a magyar hadfiak számára. VII. kiad. 224 old.) A XI. kiad. átdolgozta REVICZKY A. – A XII. kiad.-ból 1915-ben három, 1916-ban pedig négy lenyomat készült. (XIII. kiad. 1917.)*

1865. ZSIHOVICS F.: Officium Divinum. 976 old. (III. kiad. 1920.; a II. kiad. CZIBULKA N., a III. kiad. MIHÁLYFI Á. átdolgozásában jelent meg.)*

1866. TÁRKÁNYI B. J.: Énekfüzér a katholikus egyházi énektárból. 80 old. (X. kiad. 1891.)

1893. ZSIHOVICS-CZIBULKA: Officium Hebdomadae Sanctae. 388 old. (II. kiad. MIHÁLYFI Á. átdolgozásában: 1920.)*

PUSZTAI: Magyar-vend ima- és énekeskönyv. 688 old.*

1894. HAHNEKAMP: Imádkozzál és dolgozzál. 190 old. (II. kiad. 1913.)*

1895. NAGY A.: Égi ösvény a szentek nyomdokain. 880 old.*

TÁRKÁNYI B. J.: Kis lelki manna. 96 old. (V. kiad. 1922.)*

1896. – Lelki manna. BOGISICH M. hangjegyeivel. 320 old.*

1897. Jézus Szive litániája. 16 old. (IV. kiad. 1922.)*

ALIZON: Mária, szomorúak vigasztalója. 480 old.

LERCARI: Jézusom az én mindenem. Az Oltáriszentség hónapja. Németből fordította egy Mária-gyermek. 64 old.

1898. SZÁMORD I.: Kicsinyek áhitata. 264 old. (II. kiad. 1909.)

1899. Nagyasszonyunk szűz Mária. 24 old. (II. kiad. 1908.)

1900. DREHER-LÁNG: Gyónási könyvecske gyermekek számára. 80 old. (II. kiad. 1908.)*

Z.: A legméltóságosabb Oltáriszentség előtt eltöltött egy óra. 20 old. (IX. kiad. 1921.)*

LÉVAY M.: Jubileumi szent énekek. 13 old.

1901. Jézus és a jó gyermek. Oktatókönyv serdülő gyermekek számára. 212 old. (II. kiad. 1905.)

1902. LÁNG I.: Venite adoremus! Imakönyv a katholikus ifjúság számára. 592 old.

1903. SPETT GY.: Hitvalló imakönyv. A művelt férfiközönség számára. 448 old.

POKORNY E.: Ájtatossági gyakorlatok. Imádságok és egyházi énekek az ifjúság számára. 400 old.

1904. NOVÁK L.: Uram, maradj velünk. Öregek és betegek lelki gyámolítására. 208 old.*

EGGER Á.: Keresztény apa. Fordította egy szatmármegyei áldozópap. 500 old.*

– Keresztény anya. Fordította egy szatmármegyei áldozópap. 520 old.*

TÖRÖK-TÓTH: Ájtatosság könyve. Imák és énekek az ifjúság számára. 208 old. (VI. kiad. 1922.)*

1905. DEMÉNY D.: Imakönyv. 212 old.

– Ugyanaz, díszkiadás FRA ANGELICO képeivel. 212 old.

DRIESCH-BERNHARD: A mennyország aranykulcsa, vagyis a tökéletes bánat. 32 old. (II. kiad. 1911.)

1906. KIS IMAKÖNYV. 240 old. Gyémántkiadás. (V. kiad. 1920.)*

FLAVIGNY-GUBICZA: Imák és elmélkedések. 472 o. (III. kiad. 1922.)*

KEMPIS-PLATZ: Krisztus követése. 472 old. (III. kiad. 1918.)*

OCHABA J.: Keresztény-katholikus imakönyv. (Magyar-német nyelvű kiadás.) 512 old.*

SZINEK S.: Pax vobis! Liber precum. 384 old.*

DREHER: Teljes búcsúimádság. 16 old.

VARGYAS E.: Iskolások énekeskönyve. 64 old. (IV. kiad. 1921.)*

1907. MASZTICH J.: Imádságos és énekeskönyv. (Magyar-tót imakönyv.) 824 old.

– Ugyanaz, csak tót szöveggel. 418 old.*

TÓTFALUSY B.: Reggeli és esti imádságok a katholikus nagyközönség számára. (Nagy kiadás.) 86 old. (1902.)*

– Ugyanaz. (Közép kiadás.) 74 old. (1902.)*

– Ugyanaz. (Kis kiadás.) 157 old. (1902.)*

1908. DAUBNER A. P.: Messiac. 112 old.

1909. GRAMMANTIK L.: Lelki kincstár. Búcsúimák a katholikus hívek számára. 272 old.*

KÁLMÁN K.: Dávid király zsoltárai. 300 old.*

VARGHA DAMJÁN: Jézusom, örömöm! Jó gyermekek imádságos és énekeskönyve. 320 old. (V. kiad. 1920.)*

– Kis Jézusom, örömöm! Kis imádságos és énekeskönyv. 144 old. (VIII. kiad. 1922.)*

BONNEFONS: Az egyházi év megszentelése. 208 old.*

1910. WALTHER GY.: Üdvözlégy Mária. VIII. kiad.528 old. (X. kiad. 1922.)*

Kis zsolozsma a boldogságos Szűz tiszteletére. (Officium parvum.) 64 old.*

SZYLLABA-REVICZKY: Jöjj, Uram Jézus! Gyakran áldozó fiúk és leányok imakönyve. 480 old.*

Áldozási közös imádság. 16 old. (III. kiad. 1913.)

1911. REVICZKY A.: Jézusom, szeretlek. Gyakran áldozó gyermekek imakönyve. 96 old.

NÁDASDY M.: Fájdalmak útja. 108 old.

1912. CSÉFFALVAY N.: A szentmise. Miseájtatosság az egyházi misekönyv alapján. 376 old. *(P.T.)**

REVICZKY A.: Mindennapi kenyerünk. Gyakran áldozók imakönyve. 540 old.

PLATZ B.: Áhitat könyve. 640 old.

SIK-SCHÜTZ: Imádságos könyv, egyszersmind lelki kalauzúl a tanuló ifjúság számára. 664. old. (V. kiad. 1922.)*

1914. VERSES IMÁDSÁGOK (négyféle) lisieuxi Teréz tiszteletére. 4 old.*

JÁROSSY D.: Egyházzenei kiadvány. («Szent vagy Uram» és «Tantum ergo» hangjegyes kiadása kartonra húzva.) 2 old.*

REVICZKY A.: Imák és intelmek a harcos. katonák számára. 32 old.*

– Ugyanaz német. 8 old.

– Ugyanaz tót. 8 old.

– Bízzál fiam. Imakönyv sebesült katonák számára. 80 old.*

– Ugyanaz kisebb kiadás. 16 old. – Ugyanaz német. 8 old. – Ugyanaz tót. 8 old. – Ugyanaz horvát. 8 old. – Ugyanaz lengyel. 8 old.

SIEGESCU J.: Rogaciuni. Román katonai imakönyv. 16 old.

REVICZKY A.: Uram irgalmazz nekünk! Háborús imakönyv az itthonmaradottak számára. 40 old.*

– Ugyanaz német. 40 old.* – Ugyanaz tót. 40 old.*

– Elesett hőseinkért. 80 old.*

1915. – Ugyanaz népies kiadás. 40 old.

PÁZMÁNY P.: A háborús idők imakönyve. 160 old.

Ugyanaz kisebb kiadás. 64 old.

REVICZKY A.: Keresztút a háború idejére. 16 old.

BABÉRLOMBOK HŐSEINK SIRJÁRA. 160 old.*

Gyászima a világháborúban elesett hősökért. 4 old.*

Ugyanaz német. 4 old.*

Ugyanaz tót. 4 old.*

1916. MOLNÁR J.: Balzsam a szenvedők sebeire. 32 old.*

KATONÁK IMAKÖNYVE. 96 old.

1917. CSÉPLŐ I.: A béke imakönyve. 127 old.

Ugyanaz tót. 158 old.*

VASÁRNAPI ÉS ÜNNEPNAPI EVANGÉLIUMOK. 112 old.*

1920. STÖRMANN-ÁGOSTON: Mária hű leánya. Kongregációi kalauz, egyszersmind imakönyv minden katholikus nő számára. 576 old.*

A papszentelés. A Pontificale Romanum szövege. Magyar fordítással ellátta HANAUER Á. I. 64 old.*

1921. DANILOVICS-KRAJNYÁK: Görög szertartású imakönyv. 524 old.*

JÉZUS SZIVE KIS BREVIÁRIUMA. Francia eredeti nyomán REINER I. 152 old. (III. kiad. 1922.)*

JÓSVAY G.: Lelki gyöngyök. Ima és énekeskönyv egy szólamra hangjegyezve a katholikus ifjúság és a hívek használatára. 440 old.*

1922. CSÉPLŐ I.: Üdvösség gyöngyei. Imádságos könyv a katholikus hívők számára. 224 old.*

DOBAY K.: Mennyei orgonavirágok. 466 old.

ZSOLTÁROS KÖNYV. Fordította SIK S. A bevezetést írta és jegyzetekkel ellátta SEBES F. 304 old.*

1923. VARGHA DAMJÁN: Jézusom, tiéd vagyok. Oktató katholikus imádságos és énekeskönyv a magyar nép számára. 336 old.*

BLASKÓ M.: Imádság és élet. Imák és tanítások hajadonok számára. 336 old.*

NOVÁK L.: Istenem, mindenem! Ifjúsági imakönyv a fővárosi elemi iskolák számára. 68 old.*

PÁZMÁNY PÉTER KISEBB IMÁDSÁGOS KÖNYVE. Pázmány imái nyomán összeállította NOVÁK L. Gyémánt-kiadás. 160 old.*

BOROVSZKY-CZAPIK: Uj lelki manna. 418 old.

III.
TUDOMÁNYOS IRODALOM ÉS ISMERETTERJESZTŐ MŰVEK

Bár a Fogarasy-féle programm – a Társulatnak minden időkön át szent öröksége – elsősorban a népművelést, majd az ifjúság nevelését s csak harmadsorban tűzte ki célul a tudományos munkálkodást s annak is inkább a művelt közönség javára fölhasználható népszerűsítését: majdnem minden korszak vezető erői legnagyobb ambiciójukkal a Társulat e harmadik működési ágát karolják föl.

Nemcsak abban lelhető ennek magyarázata, hogy a lelkes vezetők mindig a legnehezebbet s a legtökéletesebbet ambicionálták: a tudomány fáklyájával világítani a lelkek sötétjébe; de természetes magyarázója az a tény is, hogy a Társulat alelnöki poziciójába mindig az egyházi tudomány legjelesebbjei kerültek, táborkarul mellékük a főváros szellemi életének legkiválóbbjai, leginkább az egyetemi tanárok s általában tudós tanférfiak rekrutálódtak. A vezető szerep tehát mindig az értelmiség arisztokraciájáé volt s így kézzelfogható, hogy saját közönségük állt hozzájuk legközelebb.

Már a Fogarasy-korszak végén ez a természetszerűleg kirobbanni akaró erő – mint a tagilletmények leírásánál is láttuk – értékes munkákkal ajándékozta meg a magyar katholicizmust. E munkák azonban leginkább fordítottak voltak s Danieliket nagy elismerés illeti meg, hogy magyar és katholikus tudósok számára akarta megnyerni a magyar olvasóközönség nagy táborát. Egyik gigászi méretű vállalkozása, *Cantu Caesar 15 kötetes Világtörténetének* kiadása ugyan még fordítás, de az *Encyclopaedia* s a *Szentek Élete* már a magyar tudósokat foglalkoztatja s erejük legjavát a nagyközönség szolgálatára köti le.

Még inkább érvényesül e törekvés Ipolyi s utódja, Tárkányi Béla alatt. A Házi könyvtár a régi, kipróbált erők mellé egész sereg újat hoz s e két korszakot majdnem egész terjedelmében a tudományos munka s a tudomány népszerűsítésének problémája köti le. Tegyünk csak kis összehasonlítást. Imakönyv s hitbuzgalmi munka alig 5–6 ívnyi, népies munka 20–30 ívnyi; tudományos s ismeretterjesztő munka azonban átlag 80–120 ívnyi jelenik meg évente.

Bárminő értékes és kincseket adó volt is ez a munkateljesítmény, mivel az egyetemes programm egyensúlyozottságát veszélyeztette, megvoltak túlhajtásai s veszedelmei is.

A művelt közönségen s azok közül is főkép a diplomás olvasóközönségen kívül álló tömeg elvesztette érintkezését a Társulattal. A közönség részéről tehát nem volt osztatlan a tudományos irodalom iránti elismerés, de nem volt az írók részéről sem.

A Társulat mindenkor ambicionálta, hogy elsőrangú erőkből szervezze írói táborát. S meg kell adni azt is, hogy minden tudományág legjobbjai készséggel ajánlották föl tollukat s tudásukat a Társulatnak. Viszont azonban elismert tény az is, hogy nincs nagyobb áldozat, mint ha tudós íróknak a nagyözönség igényeihez kell alkalmazkodniok. Tudományos munkálkodás s a tudós irodalmi munkálkodása még nem egymást fedő fogalmak s igen könnyen vagy a forma szenved, vagy a munkából tanulmány lesz, mely a nagyközönséget már nem köti le.

Ipolyi látta e veszedelmet s már ő maga sürget oly kialakulást, mely a tudományos szakirodalomnak a Társulat keretében önálló szervet ad, de még néhány évnek kell eltelnie, míg a *Tudományos és Irodalmi Osztály* megalakul, hogy az a tudósok s a *Katholikus Szemle*, hogy a művelt közönség igényeit elégítse ki.

A *Katholikus Szemle* megindítását gróf *Károlyi* Sándor akkori elnök indítványára 1886-ban határozta el az igazgató-választmány. Eleinte évnegyedes folyóiratnak tervezték, melyet az

Elnökség megbizásából egy négytagú «rovatvezető bizottság» ellenőrzése mellett[11] a társulati igazgató szerkesztett. Az első szám 1887-ben így is jelent meg *Füssy* Tamás akkori igazgató szerkesztésével. 1889-ben azonban a Katholikus Szemle már külön szerkesztőt kapott, *Kisfaludy* Á. Béla egyetemi tanárt s ez évtől fogva 5 füzetben jelent meg. 1891-ben *Kisfaludy* Á. Béla társszerkesztőnek veszi maga mellé *Mihályfi* Ákost, ki 1892-től 1923-ig egyedül szerkeszti a Szemlét s 1923-tól fogva szerkesztő-társa dr. *Várdai* Béla. A Katholikus Szemle 1899-től fogva évente tíz füzetben jelenik meg, a világháború végéig átlag 5–6 íves, jelenleg 4 íves tartalommal.

A *Tudományos és Irodalmi Osztályt* 1887-ben főkép *Steiner* Fülöp és *Lonkay* Antal buzgólkodása révén a katholikus irók tömörülése teremti meg. Félő volt, hogy e tömörülés egyúttal szakadást is fog jelenteni s az írók egy részében meg is volt a hajlandóság, hogy teljesen önálló s autonom szervezetet teremtsenek. A nehézséget, hogy az egyesülés megmaradjon a Társulat kebelében s egyben irodalmi működésükben függetlenül működjenek, *Apponyi* Albert elnöki tapintata hidalta át s 1887. július 2-án meg is volt a Tudományos és Irodalmi Osztály alakuló közgyűlése.

Az alakuló ülés által elfogadott ügyrend – mely 1893-ban a helyzet-követelte szükséges változtatásokkal bővült ki – elfogadta azt az elvi álláspontot, hogy az új alakulás – mivel osztálya a Társulatnak – nem külön jogalany s vagyona a Társulaté. Elnöksége a Társulat elnöksége, illetve 1893. óta a mindenkori alelnök, amennyiben megválasztatásakor már tagja a Társulatnak, egyúttal az osztály elnöke is s csak ha nem volna még osztály-tag, élhet az osztály az elnökválasztás jogával. Titkára is a Társulat mindenkori titkára; később igazgatója lett, működését lebonyolító szervei a Társulat tisztviselői s évenkénti működéséről a Társulat közgyűlésén tesznek jelentést. A Tudományos és Irodalmi Osztály tagjait, kiknek zárt számát először 80-ban, később 100-ban állapították meg, eleinte a katholikus tudósok s írók sorából az igazgató-választmány választotta, 1903 óta azonban a megüresedett helyeket az osztály tagjai maguk töltötték be s a választmány jóváhagyta, a hercegprimás pedig, mint fővédő, megerősítette e választást. A megválasztott osztálytagok egyúttal a Társulat tagjai is lettek s külön tagdíjfizetés nélkül a tagok összes jogaiban részesültek. A Tudományos és Irodalmi Osztály működési ágak szerint szakosztályokat alapított s hosszabb kisérletezések után két szakosztály alakult ki. *Első* szakosztályba tartozott a hittudomány, bölcselet, neveléstudomány, nyelvtudomány, mennyiségtan, természettudományok s a szépirodalom; *második* szakosztályba a történelem, jogtudomány és társadalomtudományok. Ez az osztály *Mailáth* József gróf indítványára 1909-ben szociális bizottságot is alakított, ez azonban csak két évig működött.

A Tudományos és Irodalmi Osztály működését eleinte akként tervezte, hogy az a Társulat irodalmi működésének előmozdítója, segítsége legyen főkép a tagilletmények megválasztása s a Katholikus Szemle szerkesztése terén. A gyakorlat azonban hamar kiváltotta azt a tapasztalatot, hogy egyrészt a Társulat e két szerve önállóan is életképesen működik, másrészt a Tudományos és Irodalmi Osztálynak is sokkal nagyobb hatásköre van, ha osztályágak szerint részint tudományos ambicióval készült felolvasások s azok kiadása, részint önálló tudományos művek megjelentetése által áll a katholikus tudomány szolgálatába. Megkönnyítette e szándék kialakulását s tetté érését több bőkezű adakozó *(Simor* János hercegprímás s *Irsik* József apátplébános tíz-tízezer forintos alapítványt tettek, a Szent-István-Társulat évi ezer

[11] E négy rovat volt: 1. Theologia, bölcsészet, természettudományok; 2. Történelem; 3. Szépirodalom, zene, színészet s az ezek fölötti birálatok, 4. Közgazdaságtan, szociologia. Tehát csaknem a mai beosztás azzal a különbséggel, hogy az 1. és 4. rovat egyesült s helyét elfoglalta a folyóiratok szemléje.

forinttal járult egyes munkák kiadásához stb.) s így a Tudományos és Irodalmi Osztály a Társulat égisze alatt 1894-ben megkezdette nagyon értékes könyvkiadói tevékenységét.

E tudományos tevékenység eredményeként a szakosztályokban tartott fölolvasások *kilencvenkét* önálló, nem egyszer kötetszámot kitevő füzetben jelentek meg, de időközönkint a Tudományos és Irodalmi Osztály rendkivüli becses, önálló műveket is adott ki.[12]

1916 óta a *Tudományos és Irodalmi Osztály Szent István Akadémia* címmel önállóan folytatja működését. Az önálló alakulásra az első lökést *Giesswein* Sándor alelnöknek az 1915-iki közgyűlésen elhangzott amaz indítványa adta meg, hogy a Tudományos és Irodalmi Osztály bővítse ki szakosztályainak számát, s a változott körülményekhez képest alakítsa át ügyrendjét. Ez indítványt az osztály kebelében élénk érdeklődéssel fogadták, az újabb s újabb indítványok felmerülése azután a *Szent István Akadémia* önálló megalakulásához vezetett, melyet az 1915. november 29-iki közgyülés jóvá is hagyott. Azóta e két intézmény összekötő kapcsai teljesen külsőek; a Szent István Akadémia elnökeit (világit s másodelnökként egyházit) s tagjait maga választja, önálló főtitkára s külön vagyona van, ügyrendje teljesen független a Társulatétól s tagjai csak annyiban tagjai a Társulatnak, amennyiben ott is kérik felvételüket. Összeköttetése a Társulattal külsőleg eléggé szoros: közös alapszabályai vannak, vagyonáról s annak hovafordításáról a Társulat közgyűlése s az Akadémia együttes ülései által választott *igazgatótanács* dönt s jelenleg is a Társulat vendégszeretetét élvezi s gazdasági ténykedéseit a Társulat szervei bonyolítják le. A Szent István Akadémia első elnöke még a társulati alelnök, Giesswein Sándor volt, de 1921 óta önállóan választott elnökei *Apponyi* Albert gróf és *dr. Székely* István. Működése azonban a Társulattal mindeddig a teljes testvéri egyetértés jegyében folyik.

***

A Társulat a Tudományos és Irodalmi Osztály megalakulása után s azóta is a régi hagyományok alapján folytatta tudományos és ismeretterjesztő munkásságát, egyrészt önálló s főkép a tagilletmények céljait szolgáló munkák kiadása, másrészt a Házi könyvtárhoz hasonló sorozatos munkák kiadása által.

Ez újabb sorozatos munkákhoz tartoztak az 1906-tól megjelent *Hitvédő füzetek*. Ezekből 1914-ig 26, nagyobbrészt inkább könyvterjedelmű munka kerül nyilvánosságra. A háború folyamán az egyre nehezebbé váló előállítási gondok miatt könnyebb fegyverzetű utódaként jelennek meg a *Keresztény Kis Könyvtár* füzetei. A népiratok formájában, füzetes kiadásban, a hit- és erkölcstani kérdésekkel a nagyközönség átlagos rétegeit óhajtotta megismertetni. Három év alatt (1915–18-ig) 35, illetve 40 füzet jelent meg e gyüjteményes sorozatban s 1923-tól fogva e szerepet ugyancsak e címen szándékozunk továbbfejleszteni.

A Házi Könyvtár s az apologiai füzetek tanulságain okulva született meg 1922 telén a Társulat legfrissebb gyüjteményes vállalkozása: a *Szent István könyvek*. Eddig 12 kötetben kilenc munka jelent meg benne s hogy minő jó és szükséges volt e vállalkozás, az bizonyítja legjobban, hogy a megjelent kötetek megjelenésük első hónapjaiban majdnem teljesen elfogytak. Gyüjteményes vállalattal ez először történt, mióta a Társulat áll.

Tulajdonképen szorosan a tudomány szolgálatában áll s itt említendő meg a Társulat két újabb vállalkozása: a *főiskolai tan- és segédkönyvek* sorozatos kiadása, egyelőre két tudományszakon: a *hittudományin* és *orvostudományin* s az új Szentírás-fordítást előkészítő bizottság előmunkálatai, melyek remélhetően rövid időn belül új magyar Szentírással fogják a magyar katholikusokat megajándékozni.

[12] A Tudományos és Irodalmi Osztály kiadásában megjelent munkákat a könyvészeti felsorolásokban dűlt (cursiv) betűkkel szedettük.

Könyvészeti adatok a Szent-István-Társulat tudományos működéséhez

Rövidítések: H. Kvt. = Házi könyvtár; Hv. F. = Hitvédő füzetek;
K. K. K. = Keresztény kis könyvtár; Sz. I. K. = Szent István könyvek;
H. S. = Hittudományi segédkönyvek; O. S. = Orvostudományi segédkönyvek;
F. = *Felolvasások.*

– A csillaggal jelöltek ma is kaphatók.

(A dűlt [cursiv] betűkkel szedett művek a Szent-István-Társulat Tudományos és Irodalmi Osztályának kiadványai.)

1848. HIRSCHER J.-MÉSZÁROS J.: Javaslat a positiv kereszténység sikeres ápolása iránt. 40 old.

1850. A kereszténység eredményei. Franciából fordította SCHREIBER L. 96 old.

KOVÁCS I.: Korkérdések. I. 160 old.

1851. VEZERLE G.: Keresztény erkölcstan. 240 old.

1851. L. VEUILLOT-GYURITS A.: Róma és Lorettó I.–II. kötet. 464 old.

1853. WALTER V.: A XIII. század anacharsisa. 144 old.

DESDOUITS-GYURITS A.: Az ember és a teremtés. 332 old.

MICHAUD-GYURITS A.: A keresztes hadak története. I.–II. kötet. 424 old.

MUTZL S.: A föld és az emberi nem története. Őstörténet. 342 old.

1854. FERENCZY ZS. J.: A magyar irodalom és tudományosság története. 228 old.

JERNEY J.: Magyar nyelvkincsek az Árpádok korszakából. 92 old.

1854–1857. BUMÜLLER-FENICZY J.: Világtörténet. I. kötet 624 old. 1854., II. kötet 1. könyv 476 old. 1856., II. kötet 2. könyv 384 old. 1857.

1855. HARTWIK-ÉRDY J.: Szent István életirata. 120 old.

LONKAY A.: A magyar irodalom ismertetése. I–II. kötet. 1400 old.

FERENCZY J.-DANIELIK JÓZSEF: Magyar irók életrajza. I. kötet. 592 old.

TOLDY F.: Immaculata; a régi magyar anyaszentegyház hét szentbeszédében. 112 old.

1855–1856. MUNKAY J.: Istennek földi országa Európában 1840 óta. I. kötet 224 old. 1855., II. kötet 240 old. 1856.

1855–1856. KOVÁCS J.: Compendium systematis theologiae Moralis. I. kötet 192 old. 1855., II. kötet 240 old. 1856.

1856–1881. CANTU CAESAR: Világtörténet I–XV. kötet, Forditók: I–V. kötet: GYURITS A. és KÁDAS R.; VI–XV. kötet: LONKAY A., ÁGOSTON A., GRESICH M., VILCSEK J., LAKATOS GY. és MICHALEK M. Az utolsó harminc év történetét forditotta MICHALEK M. A kor- és betűrendi mutatót összeállította STEPHANOVSZKY S.*

Megjelenési időrend: I. kötet 1. könyv, vagy korszak 366 old. Pest, 1856.; I. kötet 2. könyv VIII. és 552 old. Pest, 1856.; II. kötet 3. könyv 520 old. Pest, 1857.; II. kötet 3. könyvhöz pótfüzet XII. és 125 old. Pest, 1858.; III. kötet 4. könyv VI és 466 old. Pest, 1858.; IV. kötet 5. könyv 484 old. Pest, 1859.; IV. kötet 5. könyvhöz pótfüzet VI. és

178 old. Pest, 1859.; V. kötet 6. könyv 480 old. Pest, 1860.; V. kötet 6. könyvhöz pótfüzet 242 old. Eger, 1861.; VI. kötet 611 old. Eger, 1861.; VII. kötet 8. könyv 480 old. Eger, 1862.; VII. kötet 9. könyv VII. és 485 old. Eger, 1863.; VIII. kötet 10. könyv VI és 434 old. Eger, 1864.; VIII. kötet 11. könyv IV és 539 old. Eger, 1866.; IX. kötet 12. könyv IV és 518 old. Eger, 1867.; X. kötet 13. könyv V és 683 old. Eger, 1868.; XI. kötet 14. könyv IV és 719 old. Eger, 1869.; XII. kötet 15. könyv első fele 720 old. Eger, 1869.; XII. kötet 15. könyv második fele VI. és 653 old. Eger, 1870.; XIII. kötet 16. könyv első fele 480 old. Eger, 1873.; XIII. kötet 16. könyv második fele 527 old. Eger, Eger, 1873.; XIV. kötet 17. könyv első fele 512 old. Eger, 1874.; XIV. kötet 17. könyv második fele VII. és 483 old. Eger, 1875.; XV. kötet 18. könyv első fele 608 old. Eger, 1876.; XV. kötet 18. könyv második fele VIII és 479 old. Eger, 1876.; Kor- és betűrendi mutató 404 old. Eger, 1877.; Az utolsó harminc év története VI és 338 old. Eger, 1881.; Tartalomjegyzék 52 old. Eger, 1881.

1857. DANIELIK JÁNOS: Columbus, vagy Amerika felfedezése. 416 old. (II. kiad. 1858.)

DANIELIK JÓZSEF: Magyar írók életrajza. II. kötet. 456 old.

PISZLING-NAVRATIL J.: Népszerű egészségtan. 168 old.

Szent István, vagy a kereszténység győzedelme.. 29 old.

1857–1860. FUXHOFFER-CZINÁR M.: Monasteriologia. I. kötet 724 old. 1857., II. kötet 488 old. 1860.

1857. DANIELIK JÁNOS: A történet szelleme. 144 old.

– Magyarországi szent Erzsébet élete. 72 old.

1858. TORMAY K.: Népesség mozgalma Budapesten. 84 old.

RADVÁNYI P.: A Margitsziget története. 144 old.

ERZSÉBET ALBUM. Tartalma: I. Erzsébet-legenda. Az Érdy-codexből átvette és nyelvészeti jegyzetekkel ellátta TOLDY F. – II. DANIELIK JÁNOS: Magyarországi szent Erzsébet élete. 228 old.

1859. MAGYAR SZENTEK RÉGI LEGENDÁI egy névtelen carthausitól. Az eredeti codexből bevezetéssel és nyelvjegyzetekkel közölte TOLDY F. 176 old.

POLLÁK J.: Historia revelationis Biblicae. I–II. kötet. 680 old.

Mórus Tamás és korszaka. Franciából fordította: BABINSZKY I. 248 old.

SOMOGYI K.: A bölcselet lényege- és feladatáról. 128 old.

GREGUSS A.: A materializmus hatásai. 96 old.

1859-1876. EGYETEMES MAGYAR ENCYCLOPAEDIA. I–XIII. kötet. Szerkesztők: TÖRÖK J. orsz. levéltárnok, a Magyar Akadémia tagja, I–V. kötet; POLLÁK NEP. J. pécsi kanonok, egyetemi tanár, társulati alelnök, VI–VII. kötet; LAUBHAIMER F. egyetemi tanár, VIII–X. kötet; FRANKL (FRAKNÓI) V. akadémiai tag, XI–XIII. kötet.

Megjelenési időrend: I. kötet IX és 1060 hasáb. Pest, 1859.; 2. kiadás Eger, 1861.; II. kötet VIII és 1130 hasáb. Pest, 1860.; III. kötet XII és 1104 hasáb. Pest, 1861.; IV. kötet XIV és 1086 hasáb. Pest, 1862.; V. kötet VIII és 1116 hasáb. Pest, 1866.; VI. kötet VIII és 800 hasáb. Pest, 1868.; VII. kötet VIII és 800 hasáb. Pest, 1869.; VIII. kötet VIII és 798 hasáb. Pest, 1870.; IX. kötet VIII és 456 hasáb. Pest, 1871.; X. kötet

VI és 358 hasáb. Pest, 1872.; XI. kötet VI és 414 hasáb. Pest, 1873.; XII. kötet VI és 334, hasáb. Pest, 1874.; XIII. kötet IV és 430 hasáb. Pest, 1876.

1860–1878. SZENTEK ÉLETE I–V. kötet. Szerkesztők: I. rész ZALKA J., II–IV. rész ZSIHOVICS F., V. rész DEBRECZENI J.

Megjelenési időrend: I. rész 312 old. Eger, 1860.; II. rész 484 és XII old. Eger, 1863.; III. rész 264 old. Eger, 1867.; IV. rész 445 old. Eger, 1868.; V. rész 648 old. Eger, 1878.

1863. MEIGNAN-SOMOGYI: Renan műve és a német itészet. 88 old.

1864. BALMES J.: A gyakorlati ész. 102 old.

1865. DUPANLOUP-FÜSSY T.: A szeptember 15-iki conventio és a december 8-iki encyclica. 96 old.

1866. POLLÁK J.: Renan és az apostolok. 112 old.

1867. IHÁSZ G.: Keresztény műveltség. 96 old.

SIMOR J. és EÖTVÖS J. br.: Iratok. 46 old.

1868. ZÁDORY J.: A római katakombák. 208 old.

– Spanyol út. 320 old.

KÖRMÖCZY J.: Korkérdés. II. 96 old.

1869. A m. kir. egyetem katholikus jellege. 48 old.

1871–1887. Házi könyvtár *(H. Kvt.)* **1–55. kötete.**

A Szent-István-Társulat évkönyve. 106 old. *(H. Kvt.* 1 kötet).

PÓR A.: Szent István király. 152 old. *(H. Kvt.* 2. kötet.)

ZÁDORY J.: Földünk helyzete a mindenségben. 94 old. *(H. Kvt.* 3. kötet.)*

BERGMANN: IX. Pius pápa. 70 old. *(H. Kvt.* 4. kötet.)*

SZÉPHALMI SZ. M. és E. A. G.: Jó tanácsok népünk anyagi és szellemi jólétének előmozdítására. 148 old. *(H. Kvt.* 5. kötet.)

KLOPSTOCK-TÁRKÁNYI B.: Messiás. XXX. 291. old. *(H. Kvt.* 6. kötet.)

1872. A Szent-István-Társulat évkönyve 1872-re. 115 old. *(H. Kvt.* 7. kötet.)

SIDNEY HERBERT LAING: Az ember származása. «A megcáfolt Darwinismus» c. tanulmánya után. 72 old. *(H. Kvt. 8.* kötet.)

FRANKL V.: A magyar nemzet története. I. kötet 191 old.; II. kötet 338 old. *(H. Kvt.* 9–10. kötet.)

1873. – Ugyanaz III. kötet 400 old. *(H. Kvt.* 11. kötet.)

LÁZÁR K. gr.: A szabad természetből. VI és 254 old. *(H. Kvt.* 12. kötet.)

Szent-István-Társulat évkönyve 1873-ra. 80 old. *(H. Kvt.* 13. kötet.)

POÓR A.: Hunyadi János. 310 old. *(H. Kvt.* 14. kötet.)

1874. A Szent-István-Társulat évkönyve 1874-re.103 old. *(H. Kvt.* 15. köt.)

ZÁDORY J.: Északafrikai útivázlatok. I. kötet. Egyptiom. 257 old. *(H. Kvt.* 16. kötet.)

LÁZÁR K. gr.: Hasznos és kártékony állatainkról. I. kötet. 132 old. *(H. Kvt.* 17. kötet.)

IPOLYI A.: Veresmarty M. XVII. századi magyar iró élete és munkái. I. kötet. 320 old. *(H. Kvt.* 18. kötet.)*

1875. – Ugyanaz II. kötet. 321–692. old. *(H. Kvt.* 19. kötet.)*

MASZLAGHY F.: Délfranciaországi útivázlatok. 374 old. *(H. Kvt.* 20. kötet.)*

A Szent-István-Társulat évkönyve 1875-re. 106 old. *(H. Kvt.* 21. kötet.)

IPOLYI A.: Régi magyar egyházi írók. I. kötet. Veresmarty Mihály megtérése históriája. Korrajz a hitújítás korából. 856 old.

1876. KRIESCH J.: Hasznos és kártékony állatainkról. II. kötet. 149 old. *(H. Kvt.* 22. kötet.)

VII. PIUS PÁPASÁGA. I. kötet. XVI és 430 old.; II. kötet. XVI és 442 old. *(H. Kvt.* 23–24. kötet.)

1877. A Szent-István-Társulat évkönyve 1877-re. 95 old. *(H. Kvt. 25.* kötet.)

SOÓS M.: A keresztény álláspontja a természetben. I. kötet. XVI és 531 old. *(H. Kvt.* 26. kötet.)*

1878. FÜSSY T.: IX. Pius pápasága. I. kötet. XV és 639 old. *(H. Kvt.* 28. kötet.)

1879. – Ugyanaz II. kötet. XIV és 560 old. *(H. Kvt.* 29. kötet.)

FRAKNÓI V.: Vitéz János esztergomi érsek élete. VI és 247 old *(H. Kvt.* 30. kötet.)

SOÓS M.: A keresztény álláspontja a természetben. II. kötet. XX és 532 old. *(H. Kvt.* 31. kötet.)*

A Szent-István-Társulat évkönyve 1879-re. 104 old. *(H. Kvt.* 32. kötet.)

1880. POÓR A.: Aeneas Sylvius, II. Pius pápa. VII és 384 old. *(H. Kvt.* 34. kötet.),

A Szent-István-Társulat évkönyve 1880-ra. 92 old. *(H. Kvt. 34.* kötet.)

FÜSSY T.: IX. Pius pápasága. III. kötet. XV és 596 old. *(H. Kvt.* 35. kötet.)

1881. A Szent-István-Társulat évkönyve 1881-re. 88 old. *(H. Kvt.* 36. kötet.)

HOVÁNYI: A fensőbb katholicizmus elemei. I. kötet. XI és 356 old. *(H. Kvt.* 38. kötet.)*

1882. SOÓS M.: A keresztény álláspontja a természetben. III. kötet. XVI és 581 old. *(H. Kvt.* 37. kötet.)

HOVÁNYI: A fensőbb katholicizmus elemei. II. kötet. IX és 359 old. *(H. Kvt.* 39. kötet.)*

A Szent-István-Társulat évkönyve 1882-re. 100 old. *(H. Kvt.* 40. kötet.)

SZENTIMREI M.: Svédországi Krisztina. 278 old. *(H. Kvt.* 41. köt.)

Emlékkönyv. 421 old. *(H. Kvt.* 42. kötet.)

1883. APPONYI A. GRÓF és APÁTHY I. jelentése a magyarországi kath. vallási és tanulmányi alapok- és alapítványokról. 130 old. *(H. Kvt.* 43. kötet.)

HOVÁNYI: Újabb levelek a fensőbb katholicizmusról. I. kötet. XII és 547 old. *(H. Kvt.* 44. kötet.)

A Szent-István-Társulat évkönyve 1883-ra. 102 old. *(H. Kvt.* 45. kötet.)

GONZALES-MIHALEK M.: Tanulmányok aquinói Szent Tamás bölcsészetéről. I. kötet. XI és 675 old. *(H. Kvt. 46.* kötet.)

– – Ugyanaz II. kötet. 580 old. *(H. Kvt.* 47. kötet.)

1884. A Szent-István-Társulat évkönyve 1884-re. 100 old. *(H. Kvt.* 48. kötet.)

FRAKNÓI V.: Magyarország a mohácsi vész előtt. XXI és 304 old. *(H. Kvt.* 49. kötet.)*

1885. GONZALES-MIHALEK M.: Tanulmányok aquinói Szent Tamás bölcsészetéről. III. kötet. 682 old. *(H. Kvt.* 50. kötet.)*

HOVÁNYI: Újabb levelek a fensőbb katholicizmusról. II. kötet. XII és 662 old. *(H. Kvt.* 51. kötet.)

A Szent-István-Társulat évkönyve 1855-re. 100 old. *(H. Kvt.* 52. kötet.)

1885–1890. BALICS L.: A római katholikus Egyház története Magyarországban. I. kötet. 503 old. (1885.); II. kötet. 1. rész. 499 old. (1888.); II. kötet. 2. rész. 654 old. (1890.)

1886. FRAKNÓI V.: XI. Ince pápa és Magyarország felszabadítása a török uralom alól. 267 old.

SIMOR JÁNOS, bibornok hercegprimás és érsek, a Szent-István-Társulat fővédnökének e társulat nagygyűlésein mondott megnyitó-beszédei. 94 old.

1887. SCHÄFFER-RUSCHEK: Két könyv a kath. legényegyletről. I. könyv: Kolping Adolf. VII és 460 old. *(H. Kvt.* 53. kötet.)

A Szent-István-Társulat évkönyve 1886-ra. 96 old. *(H. Kvt.* 54. köt.)

RUSCHEK A.: Két könyv a kath. legényegyletről. II. könyv: A katholikus legényegylet magyar földön. 332 old. *(H. Kvt.* 55. kötet.)

FÜSSY T.: XIII. Leó pápa élete. 228 old.

1890. HALLER I.: Történelmi hazugságok. Német eredeti után fordítva. Magyarországi részt írt hozzá: KARÁCSONYI J. XVI és 852 old.

1891. PROHÁSZKA O.: XIII. Leó pápa beszédei és levelei. 395 old.

1892–1893. DUDEK J.: A keresztény vallás apologiája. I–II. rész. XI és 525 old.

1894–1915. A Szent-István-Társulat Tudományos és Irodalmi Osztályának felolvasásai. 1–92. sz. *(F.)*

1894. *Kandra K.: Az ezeréves Károlyiak. 23 old. (F. 1. sz.)*

*Giesswein S.: Az urali nyelvek helyhatározói és demonstratív elemei. 29 old (F. 2. sz.)**

*Karácson I.: Két török diplomata Magyarországról a XVIII. században. 29 old. (F. 3. sz.)**

Dedek C. L.: Boncz könyve a vallás körüli felségjogról. 71 old. (F. 4. sz.)

*Kiss J.: Az értelmi ismeretek keletkezése. 28 old. (F. 5. sz.)**

*Hummer N.: A kereszténység nyomai Magyarország mai területén a honfoglalás előtt. 69 old. (F. 6. sz.)**

DUPANLOUP-RUSCHEK: Jézus Krisztus. 232 old.*

1895. *Czobor B.: A spalatói archeologiai kongresszusról. 33 old. (F. 7. sz.)**

Mihályfi Á.: Emlékbeszéd Szvorényi Józsefről. 40 old. (F. 8. sz.)

Kiss J.: A katholikusok III. nemzetközi tudományos kongresszusáról. 22 old. (F. 9. sz.)

Székely J.: Monizmus és dualizmus a filozófiában. 22 old. (F. 10. sz.)

Felsmann J.: A kalocsai kódex. 60 old. (F. 11. sz.)

Surányi J.: Az állami tekintély erkölcsi alapja. 22 old. (F. 12. sz.)

1896. HUMMER N.: A Szent-István-Társulat története. 32 old.

EZERÉVES MAGYARORSZÁG. XIII. Leó pápa és a magyar katholikus főpásztorok ünneplő szava papjaik- és hiveikhez a magyar honfoglalás ezredik évfordulója alkalmából. 248. old.*

*Mihályfi Á.: A papnevelés története. I. kötet XII és 512 old.: II. kötet 318 old.**

*Kollányi F.: A magyar főpapság végrendelkezési joga. 300 old.**

Hummer N.: A szláv kereszténység hazánk mai területén a honfoglalás előtt. 112 old. (F. 13. sz.)

Bodnár G.: A katholikus népies irodalom műveléséről. 16 old. (F. 14. sz.)

*Czobor B.: Giovanni Battista de Rossi emlékezete. 80 old. (F. 15. sz.)**

*Szekrényi L.: Emlékbeszéd Szulik József fölött. 30 old. (F. 16. sz.)**

Margalits E.: Márk királyfi. 192 old. (F. 17. sz.)

*Áldássy A.: Az 1409. évi cividalei zsinat története. 64 old. (F. 18. sz.)**

Karácsonyi J.: A honfoglalás és Erdély. 28 old. (F. 19. sz.)

Kőrösi A.: D. José Zorilla «Isten a legjobb tanú». 24 old. (F. 20. sz.)

1897. *Imets F. J.: Hunn nyomok a székelyföldi nevekben. 56 old. (F. 21. sz.)*

*Kereszty V.: Egy fejezet a keresztény ikonográfiából. 40 old. (F. 22. sz.)**

Pintér K.: Ujabb elbeszélő irodalmunk. 48 old. (F. 23. sz.)

*Piszter J.: Szent Bernárd és a képzőművészetek. 32 old. (F. 24. sz.)**

*Demkó Gy.: A gyermekek vallása. I–II. kiadás. 28 old. (F. 25. sz.)**

Margalits E.: Emlékbeszéd Szabó István hellenista fölött. 16 old. (F. 26. sz.)

Platz B.: Ó-Egyptom irodalma. 26 old. (F. 27. sz.)

1898. *Kandra K.: A váradi regestrum. 520 old.*

Prohászka O.: Produktiv-e a pénz? 72 old. (F. 28. sz.)

*Kuhn L.: A ragadozó madarak Torontál vármegye madárvilágában. 16 old. (F. 29. sz.)**

*Leskó J.: Szaitz Leó, a katholikus ujságirás magyar úttörője. 99 old. (F. 30. sz.)**

Franciscy L.: Az általános választói jog. 33 old. (F. 31. sz.)

Suták J.: Geometriai axiomák. 32 old. (F. 32. sz.)

Margalits E.: A rigómezei ütközet. 46 old. (F. 33. sz.)

1899. HUBER L. Az Úr Jézus szülőföldjén. 192 old.

*Bartha J.: A Toldi-monda. 80 old. (F. 34. sz.)**

*Füssy T.: Mezőlaky Ferenc zalavári apát és ennek végrendelete folytán indított nagy fiskusi per. 72 old. (F. 35. sz.)**

1900. *Fényi Gy.: A napon észlelt jelenségek természetének magyarázata. 24 old. (F. 36. sz.)**

Surányi J.: A pozitiv bölcselet hatása hazánk jog- és államböcselőire. 37 old. (F. 37. sz.)

Csaplár B.: A hellén keresztény archeologiai tevékenység újabb eredményei. 59 old. (F. 38. sz.)

Poór A.: Nagy Lajos király viszonya az aquiléjai patriarkához. 45 old. (F. 39. sz.)

PROHÁSZKA O.: Gondolatok a századvégi hódolatnak és a magyar katholicizmus 900. jubileumának ünnepére. 88. old.*

1900–1901. DIVALD K.: Művészettörténeti korrajzok. I–II. kötet. 504 old.*

1900–1902. FRAKNÓI V.: Magyarország összeköttetései a római Szentszékkel I. kötet 404 old. 1900.; II. kötet 490 old. 1901.; III. kötet 560 old. 1902.

1901. *Balics L.: A kereszténység története hazánk mai területén a magyarok letelepedéséig. 319 old.**

Békefi R.: A magyarországi káptalanok megalakulása és szent Chrodegang regulája. 50 old. (F. 40. sz.)

*Divald K.: A régi Buda és Pest művészete a középkorban. 103 old. (F. 41. sz.)**

*Bartha J.: A magyar katholikus énekköltészet a XVIII. századig. 40 old. (F. 42. sz.)**

*Vargha D.: A kereszténység jogi helyzete a római birodalomban. 84 old. (F. 43. sz.)**

1902. *Platz B.: A föld története. 27 old. (F. 44. sz.)*

*Békefi R.: Hogyan lettek a ciszterciek tanitórenddé Magyarországon? 52 old. (F. 45. sz.)**

*Császár M.: Magyar művelődés a XV. században. 166 old.**

1902–1911. *Bunyitai-Karácsonyi-Kollányi-Lukcsics-Rapaics-Timon: Egyháztörténelmi emlékek. I–V. kötet.**

Megjelenési időrend: I. kötet 592 old. 1902.; II. kötet 568 old. 1904.; III. kötet 596 old.; IV. kötet 648 old. 1909.; V. kötet 680 old. 1911.

1903. *Érdújhelyi M.: A kolostorok és káptalanok befolyása Magyarország mezőgazdasági fejődésére a mohácsi vész előtt. 35 old. (F. 46. sz.)**

1904. KARÁCSONYI J.: Szent István. 128 old.*

NOTTER A.: A Szent-István-Társulat története. 268 old.*

ERDŐSI K.: Szociális vezérkönyv. 372 old.*

JESZENÁK: Katholikus iskoláink. 104 old.*

*Závodszky L.: A szent István, szent László és Kálmán korabeli törvények forrásai. 212 old.**

*Immaculata emlékkönyv a Szent-István-Társulat Tudományos és Irodalmi Osztálya által rendezett ünnepélyről. 88 old.**

1904. *Giesswein S.: Történelembölcselet és szociológia. 61 old. (F. 47. sz.)*

*Notter A.: Az egyház törvényhozó joga a házasság kötésére vonatkozólag. 87 old. (F. 48. sz.)**

*Csárszky J.: Kánaán és Izrael. 34 old. (F. 49. sz.)**

*Békefi R.: Pauler Gyula emlékezete. 32 old. (F. 50. sz.)**

1905. PLATZ B.: Az ember származása. 376 old.

*Acsay A.: Lubrich Ágost emlékezete. 32 old. (F. 51. sz.)**

Bán A.: Képek a finn nép életéből. 70 old. (F. 52. sz.)

*Karácsonyi J.: Az argyasi püspökség. 8 old. (F. 53. sz.)**

*Divéky A.: Felsőmagyarország kereskedelmi összeköttetései Lengyelországgal főleg a XVI–XVII. században. 70 old. (F. 54. sz.)**

1906. BERTHE-SZEGHY E.: Jézus élete. 332 old.

FRAKNÓI V.: II. Rákóczi Ferenc. 60 old.

SEBŐK J.: Öt világrészen keresztül. 520 old. (II. kiad. 1911.)

STAFF K.: Műkedvelő szinpadok vezérkönyve. 120 old.*

*Karácsonyi J.: Szent Adalbert védelme. 31 old. (F. 55. sz.)**

*Notter A.: A természetjog. 71 old. (F. 56. sz.)**

*Giesswein S.: Szent Jakab, Jeruzsálem első püspöke. Egyszersmind válaszúl e kérdésre: voltak-e az Ur Jézusnak testvérei? 32 old. (F. 57. sz.)**

*Czuberka A.: Kuruckori fegyverek. 176 old. (F. 58. sz.)**

*Érdújhelyi M.: Szerzeteseink mezőgazdasági tevékenysége 1526 előtt. 20 old. (F. 59. sz.)**

1907. *Mailáth J.: Szocializmus és katholicizmus. 17 old. (F. 60. sz.)**

*Erdélyi L.: Az egyházi földesúr és szolgái a középkorban. 47 old. (F. 61. sz.)**

*Sörös P.: Jerosini Brodarics István. 148 old. (F. 62. sz.)**

*Hanuy F.: A parthenogenesis első nyomai az őskeresztény írók műveiben. 40 old. (F. 63. sz.)**

*Prónai A.: Csaplár Benedek emlékezete. 26 old. (F. 64. sz.)**

*Poór A.: De-surdis II. János esztergomi érsek. 56 old. (F. 65. sz.)**

*Katona L.: Egy fejezet Petrarca életéből. 16 old. (F. 66. sz.)**

1907–1914. Hitvédő Füzetek. 1–26. szám. *(Hv. F.)*

GIESSWEIN S.: Társadalmi kérdés. 96 old. *(Hv. F.* 1. sz.)*

PROHÁSZKA O.: Modern katholicizmus. 80 old. *(Hv. F.* 2. sz.)*

ROTT N.: Csoda és természettudomány. 112 old. *(Hv. F.* 3. sz.)*

ZUBRICZKY A.: A kereszténység lényege. 100 old. *(Hv. F.* 4. sz.)*

1908. SCHERMANN E.: Egyházi könyvtilalom. 116 old.*

NOTTER A.: A szabad akarat. 96 old. *(Hv. F.* 5. sz.)*

JEHLICSKA F.: Társadalmi kérdés és ethika. 224 old. *(Hv. F.* 6. sz.)*

Túri B.: A főkegyúri jog és autonómia. 96 old. (F. 67. sz.)

*Mázy E.: A tiszta erkölcs érdekében. 16 old. (F. 68. sz.)**

Lukcsics J.: Középkori pápai adókönyvek. 28 old. (F. 69. sz.)

*Huber L.: A napkeleti bölcsek. 152 old. (F. 70. sz.)**

1909. FOERSTER-SCHÜTZ A.: A nemi élet etikája. 208 old. (II. kiad. 1911.)*

KISS J.: Isten megismerése. 224 old. *(Hv. F.* 7. sz.)*

GIESSWEIN S.: Egyptom és a biblia. 120 old. *(Hv. F.* 8. sz.)*

SZEGHY E.: A buddhizmus és a kereszténység. 82 old. *(Hv. F.* 9. sz.)*

*Bódiss J.: Xenophon «Sokrates emléke» c. munkájának hiperkritikusai és pedagógiai értéke. 100 old. (F. 71. sz.)**

*Áldássy A.: A görög búcsú ügye a baseli zsinaton. 84 old. (F. 72. sz.)**

*Karácson I.: Az egri török emlékirat a kormányzás módjáról. 28 old. (F. 73. sz.)**

*Poór A.: Az Esztergom-várbeli szent István első vértanúról nevezett prépostság története. 124 old. (F. 74. sz.)**

*Kmoskó M.: Unu-Amon papyrusa. 36 old. (F. 75. sz.)**

1910. VAY P.: Amerikai naplójegyzetek. 300 old.*

PLATZ B.: Természettudomány és igazság. 104 old. *(Hv. F.* 10. sz.)

LUKCSICS J.: A galilei kérdés. 104 old. *(Hv. F.* 11. sz.)*

SCHÜTZ A.: Krisztus jelenléte az Oltáriszentségben. 68 old. *(Hv. F.* 12. sz.)*

ZUBRICZKY A.: Párhuzamok a kereszténység és más vallások között. 84 old. *(Hv. F.* 13. sz.)*

Platz B.: Tudásunk korlátai. 40 old. (F. 76. sz.)

*Vargha D.: Seuse Henrik Amand a magyar kódexirodalomban. 88 old. (F. 77. sz.)**

1911. PLATZ B.: Tudományos kalandozások. 196 old.

HUSZÁR E.: A szenttéavatás. 56 old. *(Hv. F.* 14. sz.)*

KISS J.: A középkor szelleme. 80 old. *(Hv. F.* 15. sz.)*

TRIKÁL J.: A lélek. 96 old. *(Hv. F.* 16. sz.)

WIEDERMANN K.: A vallás lélektana. 84 old. *(Hv.* F. 17. sz.)*

ZUBRICZKY A.: Vasárnapok a Tátrában. 92 old. *(Hv. F.* 18. sz.)*

Szuszai A.: A krisztusi pedagógia főelvéről 59. old. (F. 78. sz.)

*Márki S.: Du Maine herceg és felesége. 29 old. (F. 79. sz.)**

1911–1913. *Velics L.: Vázlatok a magyar jezsuiták multjából. I. kötet 128 old. 1911.; II. kötet 160 old. 1912.; III. kötet 132 old. 1913.*

1912. SEBŐK I.: A Szaharában. 360 old.

VELICS L.: Vándorelőadásaim az egyházi művészetről. 200 old.

BONITZ F.: Gr. Zichy Nándor élete. 598 old.

HANAUER A. I.: A lelkiismeret. 80 old. *(Hv. F.* 19. sz.)

HUDYMA E.: Az élet problémái. 80 old. *(Hv. F.* 20. sz.)

NÉMETHY E.: Az ősember a paleonthologia világánál. 72 old. *(Hv. F.* 21. sz.)

*Concha Gy.: A laikus morál válsága. 14 old. (F. 80. sz.)**

*– A keresztény vallás a társadalom harcaiban. 33 old. (F. 81. sz.)**

1913. PETHŐ S.: Sorsok. 176 old.*

Giesswein S.: Világegyetem és a lélek világa. 128 old. *(Hv. F.* 22. sz.)*

MARTIN A.: Szent Pál. 80 old. *(Hv. F.* 23. sz.)*

GIESSWEIN S.: *Kereszténység és békemozgalom. 25 old. (F. 82. sz.)*

*Ortvay T.: Habsburgi Mária és férje II. Lajos magyar király katholikus igazhivőségének kérdése. 36 old. (F. 83. sz.)**

*Chobot F.: A romhányi plébánia története. 78 old. (F. 84. sz.)**

*Felsmann J.: Mányoki levelek a XVII. századból. 32 old. (F. 85. sz.)**

*Karácson I.: Török-magyar oklevéltár. 416 old.**

MAROSI A.: A természet élete. 260 old.*

SCHERMANN E.: A búcsú. 120 old.*

1914. FISCHER C. Á.: A kereszt császárja. 64 old. *(Hv. F.* 24. sz.)

HÉVEY GY.: Vázlatok a missiók életéből. 124 old. *(Hv. F.* 25. sz.)

TAKÁCS M.: Az evangélium bölcselete. 64 old. *(Hv. F.* 26. sz.)*

*Márki S.: Kresznerics Ferenc leveles könyve. 49 old. (F. 86. sz.)**

*Nagy B.: A marianus Ferencesek, 1790-től az 1822-iki nemzeti zsinatig. 50 old. (F. 87. sz.)**

Platz B.: Az ember származása. 36 old. (F. 88. sz.)

*Luttor F.: Mária Terézia halála és a római kuria. 56 old. (F. 89. sz.)**

1914–1915. FRIEDREICH I.: Széchenyi István élete. I. kötet 432 old. 1914.; II. kötet 284 old. 1915. (Csak az I. kötet kapható.)

1915. PLATZ B.: Apologetikai vitatkozások az igazság körül. 320 old.*

WAAL-CAVALIER J.: XV. Benedek pápa. 128 old.*

*Kmoskó M.: A sémi népek ősvallásának főbb problémái. 80 old. (F. 90. sz.)**

*Németh A.: Szent Kamill-rendi szerzetesek Győrött. 36 old. (F. 91.sz.)**

*Mohl A.: A horvátok bevándorlása 1533-ban. 34 old. (F. 92. sz.)**

1916. JEHLICSKA F.: Társadalmi jólét. 284 old.

BÁTHORY N.-NÉ: Asszonyi életművészet. 154 old.*

DAMASCHKE-VÉRI L.: A földreform. 184 old.*

1916–1918. Keresztény Kis Könyvtár I–V. és 1–35. száma. *Szerkesztő: Robitsek F. (K. K. K.)*

JEHLICSKA F.: Uralkodjunk fájdalmunkon. 32 old. *(K. K. K.* I. sz.)

– Pénz és boldogság. 28 old. *(K. K. K.* II. sz.)

– Gyenge lelkek. 28 old. *(K. K. K.* III. sz.)

– Jó testvérek. 30 old. *(K. K. K.* IV. sz.)

– A lelki béke. 32 old. *(K. K. K.* V. sz.)

– Közvélemény. 32 old. *(K. K. K.* 1. sz.)

– Öngyilkos felebarátaink. 44 old. *(K. K. K.* 2. sz.)

– Utánzás és majmolás. 28 old. *(K. K. K.* 3. sz.)

ZSIGOVITS B.: Örökszép természet. 48 old. *(K. K. K.* 4. sz.)

MIHÁLYFI Á.: Elmélkedések a halálról. 24 old. II. kiad. 1918. *(K. K. K.* 7. sz.)*

– Elmélkedések a pokolról. 20 old. II. kiad. 1918. *(K. K. K.* 8. sz.)

– Elmélkedések a mennyországról. 20 old. II. kiad. 1918. *(K. K. K.* 9. sz.)

– Elmélkedések a tisztitóhelyről. 16 old. II. kiad. 1918. *(K. K. K.* 10. sz.)

– Elmélkedés az utolsó itéletről. 16 old. II. kiad. 1918. (*K. K. K.* 11. sz.)

1917. WOLKENBERG A.: A béke útjain. 128 old.*

NOVÁK L.: Keresztény gyermekvédelem. 148 old.*

TÓTH K.: Az Isten országa. 40 old. *(K. K. K.* 6. sz.)

GIESSWEIN S.: Igazságosság és béke. 40 old. II. kiad. 1919. *(K. K. K.* 5. sz.)

RÉTHY I.: Mit tartsunk a baptistákról. 48 old. *(K. K. K.* 12. sz.)

MIHÁLYFI Á.: A halottégetés. 16 old. *(K. K. K.* 13. sz.)

JEHLICSKA F.: Isten malmai. 36 old. *(K. K. K.* 14. sz.)

TÓTH K.: Krisztus titokzatos teste. 32 old. *(K. K. K.* 15. sz.)

1918. HANUY F.: 70 éves küzdelem az autonómiáért. 92 old.

TÓTH K.: A megszentelő malaszt. 48 old. *(K. K. K.* 16–17. sz.)

MILBICH F.: Néhány szó a szerzetesekről. 40 old. *(K. K. K.* 18–19. sz.)

TÓTH K.: A segítő malaszt. 40 old. *(K. K. K.* 20–21. sz.)*

CSITÁRY B.-NÉ: Szent István ünnepe. 40 old. *(K. K. K.* 22–23. sz.)

KMOSKÓ M.: Néhány fontosabb messiási jövendölés magyarázata. 32 old. *(K. K. K.* 24–25. sz.)

– A zsidóság Messiása s a kereszténység Megváltója. 32 old. *(K. K. K.* 26–27. Sz.)

TÓTH K.: Pál a damaskusi úton. 48 old. *(K. K. K.* 28–29. sz.)

VUTSKITS GY.: Az Úr Jézus ereklyéi. 32 old. *(K. K. K.* 30–31. sz.)

PFEIFER M.: XV. Benedek pápa és a világbéke. 24 old. *(K. K. K.* 32–33. sz.)

ZSIGOVITS B.: Az élet sója. 40 old. *(K. K. K.* 34–35. sz.)

1919. CHESTERTON-HÉVEY GY.: Igazságot! (Orthodoxy.) 182 old.*

KOVÁCS M.: A harang. 244 old.*

1920. PALÁGYI M.: Marx és tanítása. 168 old.*

BANGHA B.: Magyarország újjáépítése és a kereszténység. I–II. kiad. 200 old.*

TIMON Á.: A szent korona elmélete. 44 old.*

MAYER-HALLA-MOLDOVÁNYI: Lakásügyi rendeletek. 128 old.

MIKLÓSSY I.: Nemzetnevelés. 84 old.*

KUBÁNYI E.: Szülészeti és szülészeti műtéttani jegyzetek. DR. BÁRSONY J. egyet. tanár előadásai alapján. 224 old. *(O. S.)**

PACSU J.: Vezérfonal a quantitativ és qualitativ chémiai analitikai gyakorlatokhoz. Dr. BUGARSZKY J. egyet. tanár előadásai alapján. 128 old. II. kiad. 1921. *(O. S.)**

1921. SURÁNYI-UNGER T.: Gazdasági válságok története 1920-ig. 160 old.*

VÁRDAI B.: Katholicizmus és irodalom. 84 old.*

KURTH-MICHEL K.: A katholikus Egyház a világtörténet válságaiban. 148 old.*

GEÖCZE S.: Szociológia ethikai alapon. 192 old.*

KARÁCSONYI J.: Történeti jogunk hazánk területi épségéhez. 160 old.*

MIHÁLYFI Á.: Az igehirdetés. Egyetemi előadások a lelkipásztorkodástan köréből. I. kötet. II. kiad. 480 old. *(H. S.)**

– Az ember megszentelése. Egyetemi előadások a lelkipásztorkodástan köréből. II. kötet. 552 old. *(H. S.)**

– Az új misekönyv nevezetesebb újításai. 16 old. II. kiad. 1922. *(H. S.)**

FROMMER-WLADÁRCZYK: Kórbonctan. Függelék: Kórboncolási technika. Dr. KROMPECHER Ö. egyet. tanár előadásai alapján. 228 old. *(O. S.)**

BAJUSZ-SCHULTZ: Urologiai jegyzetek. DR. ILLYÉS G. egyetemi tanár előadásai alapján. 88 old. *(O. S.)**

1922. POGÁNY K.: XI. Pius pápa. 96 old.*

VERESS Z.: A képnézés és képalkotás művészete. 64 old.*

SZÉKELY I.: Krisztus születésének éve és a keresztény időszámítás. 234 old.

Szent István könyvek (Szerkeszti Mihályfi Á. dr. alelnökkel az élén az irodalmi bizottság.) 1–12. száma. *(Sz. I. K.)*

ZUBRICZKY A.: Jézus élete és a vallástörténet. 180 old. *(Sz. I. K.* 1. sz.)*

WOLKENBERG A.: A teozófia és antropozófia ismertetése és birálata. 171 old. *(Sz. I. K.* 2. sz.)*

– Az okkultizmus és spiritizmus multja és jelene. 316 old. *(Sz. I. K.* 3–4. sz.)*

BALANYI GY.: A. szerzetesség története. 280 old. *(Sz. I. K. 5–6.* száma.)*

ALSZEGHY ZS.: A XIX. század magyar irodalma. 285 old. *(Sz. I. K.* 7–8. sz.)*

MISKOLCZI I.: Magyarország az Anjouk korában. 176 old. *(Sz. I. K.* 9. sz.)*

(Sz. I. K. 10. és 11. számát lásd hitbuzgalmi alatt.)

PROHÁSZKA O.: Elbeszélések és utirajzok. 214 old. *(Sz. I. K.* 12. sz.) (II. kiad. sorozaton kivül. 1922.)

KOBLANK-KUBÁNYI-FRATRITS: A nőgyógyászat zsebkönyve. 312 old. *(O. S.)*

SCHENK-GÜRBER-SZÁNTÓ: Az ember élettana. 336 old. *(O. S.)**

KLUG-BILKEI: Az örökké való dolgok. Gondolatok a katekizmus első része fölött. 251 old.*

– Örök utak. Gondolatok a katekizmus második része fölött. 236 old.*

– Az örök források. Gondolatok a katekizmus harmadik része fölött. 255 old.*

SCHÜTZ A.: Summarium Theologiae Dogmaticae ad utilitatem tironum litterarum sanctarum. 348 old. *(H. S.)**

1922–1923. – Dogmatika. A katholikus hitigazságok rendszere főiskolai és magánhasználatra. I. rész. 536 old. 1922.; II. rész 560 old. 1923. *(H. S.)**

1923. ARTNER E.: Az egyházi évnek, ünnepeinek és szertartásainak kimerítő leírása és magyarázata. 352 old.*

– Az ősegyház kommunizmusa. 235 old.*

BALANYI GY.: Calasanzi szent József élete. 126 old.*

SCHMIEDEN-KUBÁNYI: Sebészeti műtéttan. 400 old. *(O. S.)**

ERDŐSI K.: A hetvenötéves Szent-István-Társulat. 174 old. és I–V tábla.*

Tudományos és ismeretterjesztő folyóiratok

1859. RELIGIO. Kath. egyházi és irodalmi folyóirat. Szerkesztő: SOMOGYI K. Megjelent hetenkint kétszer, szerdán és szombaton 12 old. terjedelemben.

1923. KATHOLIKUS SZEMLE. Szerkesztők: FÜSSY T., KISFALUDY Á. B.; 1892 óta MIHÁLYFI Á. és 1923 óta VÁRDAI B. társszerkesztő. Megjelent először évi négy, 1889-től évi öt, 1899-től évi tíz füzetben, egyenkint 5–6 ív terjedelemben, 1919 óta pedig 4 ív számonkénti terjedelemben.

1897. TÁRSULATI ÉRTESÍTŐ. Közlemények a hitélet, közművelődés, ipar és közgazdaság terén működő magyar katholikus egyesületek köréből. Szerkesztők: TÓTHFALUSSY B., GYÜRKY Ö. Megjelent havonta kétszer, először 12 oldal, utóbb 8 oldal terjedelemben.

IV.
NÉPIES IRODALOM

Csodálatos, hogy bár a Társulat már szervezésekor *elsősorban* a nép szellemi igényeinek katholikus szolgálatába óhajtotta állítani szervezetét (tehát népies és hitbuzgalmi intézményt alapított), épen e két működési téren vannak a legnagyobb ingadozások.

Első életnyilvánulása egy katholikus hetilap megteremtése volt s már 1848. július elsején megindult a *Katholikus Néplap*. Szerkesztője eleinte *Szabó* Imre, később *Zalka* János volt s 1849 májusáig rendesen megjelent.

A szabadságharc után ismét első életjelensége a *Katholikus Néplap* megjelenése, de ugyanekkor már *németül* (Katholischer Christ) és *tótul* is (Katolicke Novini) megjelenik. E hármas kiadáshoz 1858-ban még egy negyedik: az orosznyelvű hirlap (Cercownaja Gazetta) járul, ez azonban csak három évig jelenik meg.

A néplapok kiadása nem mutatkozott jövedelmező vállalatnak. 1500–2000 példánynál nagyobb számban nem készültek, de akárhányszor az előfizetők száma csak az 1000 körül maradt. Azért a Danielik-korszak kezdetekor – azon a címen, hogy a nagy vállalkozásokra kell a pénz – a nemzetiségi nyelvű kiadások megszűntek. A Katholikus Néplap azonban 1886-ig tartotta fenn magát, 1873-tól fogva azonban nevet változtatott s címe *Katholikus Hetilap* lett.

Danielik vezetősége alatt más népies kiadvány nem is jelent meg. Fogarasy korában a néplapokon kívül egy-két népies kiadvány lát ugyan még napvilágot, de Danieliknek kimondottan az az elve volt, hogy először az intelligenciát kell meghódítani s az intelligens világiak nagy serege átalakítólag fog hatni a nép kulturájára is, ezért csak a magyar kiadású Néplap szolgálja a nép érdekeit. Idesorozhatjuk ugyan a Szentek életének nagy kiadását is, ez azonban inkább tudományos apparátussal felépített munka volt s terjedelme miatt is a nép számára nehezen megszerezhető.

Ipolyi nagy programmja már helyet juttatott a nép igényeinek is, de csak távolabbi perspektivában, először ő a Házikönyvtárt óhajtotta megszilárdítani, tankönyvkiadásokkal szilárd gazdasági alapot teremteni, hogy azután módjában legyen a Társulatnak a nép számára olcsón eljuttatható kiadványokat adni.

Csak 1886-ban, *Steiner* Fülöp alelnökségével kezdődik ismét a népies irodalom intenziv felkarolása. E célból rövidesen két vállalkozás is indul meg. 1886-ban megkezdődik a *Népiratok* sorozatos kiadása s a háború utolsó évéig, 1918-ig 344 füzet jelenik meg e sorozatban. (329 magyar, 11 tót, 2 illyr, 2 oláh). Tartalmuk eleinte inkább elbeszélő, később azonban a komolyabb szociális irány kerekedik felül. Mivel elvül tűzte ki a vezetőség, hogy mindenkor csak olcsó áron, néhány fillérért legyen forgalomba hozható, egyelőre még szünetel e vállalkozás, de a valutáris viszonyok javulásával remélhetőleg újból megindul.

A Népiratok mintegy idősebb testvére gyanánt lépett 1895-ben a nyilvánosság elé a *Magyar nép könyvtára*. Nem füzet, de kötött könyv alakjában, nagyobb terjedelemben s komolyabb hangon szól a néphez s előhirnöke a pártoló tagságnak s annak megjelenésével meg is szűnik.

A *pártoló tagság* intézménye 1904 végén (az 1905. évre) jelenteti meg népies kiadványait. Tulajdonképen szintén gyüjteményes vállalat, amennyiben határozott programm szerint kezdte működését. Célja volt, hogy évi két koronáért évente négy könyvet adjon a pártoló tagok kezébe, melyek egyike naptár, a másik hitbuzgalmi kiadvány, a harmadik népies oktató s a negyedik szórakoztató tartalmú legyen. Életbelépése sokat igért s az első évben a pártoló tagok száma 11.000 volt. Két éven át stagnálás van, 1908-ban azonban hatalmas lendülettel kezd közkedvelté lenni s a pártoló tagok száma 16.000-re emelkedik. Ettől kezdve 1913-ig

folytonos emelkedés van, mikor is már 23.600-ra nő a tagok száma, 1914-ben hirtelen leesik e szám 17.700-ra s akkoriban sok találgatásra adott okot e hirtelen csökkenés. E sorok írója akkor is s most is azt tartja, hogy a csökkenés legfőbb oka nem a Kath. Népszövetség olcsóbb tagilletményeinek (1 koronás évi tagdíjjal) nagy felszivó ereje volt, de az az ingadozás, ami az eredeti programmtól való eltérésben nyilvánult meg. Ez évben ugyanis a rendes négyestagozatú könyvtípus helyett a klagenfurti St. Joseph Bücherbruderschaft mintájára a Társulat s a Rózsa-vállalat népies kiadványaiból különböző típusokat állítottak össze 5–20 könyvnyi tagilletménnyel s 2 koronától 5 koronáig terjedő tagdíjjal s a tagoknak ezekből szabad választást engedtek. A pártoló tagok így több régi könyvet is kapva, elkedvetlenedtek és sokan elmaradásukat ezzel is okadatolták meg. A háború első évében már 10.000-re esik vissza a taglétszám, de mert a vezetőség újra visszatér a régi alapra, ismét emelkedés áll be s 1916-ban 13.000, 1917-ben 15.000 s 1918-ban 18.000 a taglétszám. Az 1919. évi tagilletmények elkészültek ugyan, de az akkori forradalmi állapotban már nem voltak szétküldhetők, a kommunisták pedig először ezekre – mint «néprontó» iratokra – tették a kezüket s nagyrészüket meg is semmisítették.

A pártoló tagságon kívül 1912 óta a Rózsa-vállalat átvétele adott nagy lendületet a népies irodalomnak. Egyszerre 49 naptárral bővül az ily irányú kiadványok száma, azonban a kommunizmus óta ezek száma is leesett 17-re.

Mind e két népies vállalkozás visszaesése feltétlenül szomorú és megdöbbentő tény, de az ezt előidéző okok még szomorúbbak. Nem a Társulat készségén múlik a népies munka továbbfolytatása, a megfelelő erők ma is készséggel állanának rendelkezésre, a stagnálás oka egyedül magyar népünk ama nagy tartózkodásában rejlik, mellyel a felemelt árú könyvek megvételétől elzárkózik.

Míg a középosztály természetesnek találja, hogy a papirkorona elértéktelenedésével mindennek ára, s így a könyvé is, felszökik: a falu népe nem akarja a könyvért a napi árakat megadni. Igaz, hogy bizonyos tekintetben a nép mindig el volt kényeztetve s a számára irt könyvek nevetségesen olcsók voltak (gondoljunk csak arra, hogy békében 4 kötetnyi – hozzávetőleg 50 ív – pártoló tagilletmény átlag 2 koronába, a népiratok 10–20 fillérbe s a naptárak 30–50 fillérbe kerültek), ma azonban még e napi árra átszámított régi áregységek szerint sem lehet a magyar parasztot könyvvásárlónak megszerezni. E szomorú tapasztalat nemcsak e sorok írójának egyéni véleménye. Ez a tapasztalata az összes magyar kiadóknak, ezek a megállapításai a gazdasági szervezeteknek, s 1920-ban mindezen érdekeltségek bevonásával egy *könyv- és képterjesztő szindikátus* alakult, melynek célja egyenesen az volt, hogy a magyar nép «könyviszonyát» megtörje. Hogy a könyvvásárlásra kedvet kapjon, e szindikátus könyvtípusokat s a falusi szobát díszítő könyvszekrényeket is készíttetett, ezeket a gazdasági kiállításokon sorban bemutatta, külön utazókkal nagy propagandát fejtett ki – mindhiába, a könyvek s szekrények csak úgy keltek el, hogy a minisztérium legnagyobb részüket megszerezte a népkönyvtárak számára. A szindikátus 1922. év végén fel is oszlott s ha nem zárult az egész akció veszteséggel, annak egyedüli oka a korona nagy áresése volt.

E szomorú megállapítás azonban nem jelenti azt, hogy a Társulat nem akarja teljesíteni alapítójától rája hagyott legnagyobb kötelezettségét, a «jó és olcsó könyvek kiadását». Egyelőre azonban, úgy látszik, várnunk kell. De e nyugalmi állapot nem természetes és nem egészséges állapot. Amint a tagilletmények, úgy a népkultura ügye is a Társulat egyik legkomolyabb hivatása s abban csak a vis major akadályozhatja meg – ideig-óráig.

Könyvészeti adatok a Szent-István-Társulat népies irodalmához

A) *Folyóiratok*

1848–1872. Katholikus Néplap. Hetilap 8 old. terjedelemben. Szerkesztők: SZABÓ I., ZALKA J., BLÜMELHUBER F., SUJÁNSZKY A., KÁDAS R., SZABÓKY A. és FÜSSY T.

1849–1857. Katolicke Novini pre Dom a Cirkew. Tót hetilap 8 old. terjedelemben Szerkesztők: KLEMPA S., PALÁRIK J., RALINSZKY O.

1850–1869. Der Katholische Christ. Hetilap 8 old. terjedelemben. 1866-tól 1869 végéig kéthetenkint jelent meg, ugyancsak 8 old. terjedelemben. Szerkesztők: NOGÁLL J., KRIEGLER J., PEINLICH R., KROTKY J., KRONPERGER A., SZABÓKY A.

1856–1858. Cerkownaja Gazetta. Hetilap 8 old. terjedelemben. Szerkesztő: RAKOVSZKY J.

1873-1886. Katholikus Hetilap. Hetilap 8 old. terjedelemben. Szerkesztők: ÁGOSTON A., KÜRCZ A. és HUMMER N.

B) *Önálló kiadványok*

Rövidítések: M. N. Kvt. = Magyar Nép Könyvtára; U. k. t. = Új kis tükör;
P. T. = Pártoló tagilletmény. – A csillaggal jelöltek ma is kaphatók.

1848. SZABÓ I.: Tanácsadó a falusi nép számára. 32 old.

1850. – A zsöllér-leány. I–II. kiad. 80 old.

M. CHLEBAK: Verna Roza. 320 old,

1851. SZABÓ I.: Az elveszett fiú. 96 old.

NÉMAFI: Erkölcsi beszélyek. 64 old.

1853. MAYER I.: Aranytanácsok vándorló mesterlegények számára. 32 old.

Jelen van az Isten. 42 old.

Adventi és karácsonyi énekek. L. Imakönyvek alatt.

Mária-Celli utitárs. L. Hitbuzgalmiak alatt.

1857. A szent karácsony. 16 old.

1862. SZABÓ I.: A falu őrangyala. 196 old. (II. kiad. 1893.)

1865. KUTHEN: Fehér Bandi. 20 old.

SZABÓ I.: Rozzant szekér, sánta ló. 32 old.

1867. Piros könyv. I. füzet. 112 old.

1869. – Ugyanaz II. füzet. 104 old.

1868. KUTHEN: A végrendelet. 96 old.

TOLNAY: Levelek a polgári házasságról. 32 old.

– Ugyanaz német. 32 old.

– Ugyanaz tót. 32 old.

1886-1918. Népiratok. Szerkesztők: Maszlaghy F., dr. Winkler J., Kisfaludy Z. Lajos., dr. Sziklay J. és Kriston E. Megjelent magyar nyelven. 1–329. sz. Tót nyelven 1–

11. sz.; oláh nyelven 1–2. szám és illyr nyelven 1–2. szám. (A népiratok bibliografiai felsorolását lásd a megjelenés événél. A folyószám a sor elején található.)

1886. 1. MÁSFÉLNAP BOLDOGFALVÁN, vagy: Egy valláserkölcsös és hitbuzgó katholikus falu hogyan szenteli meg a vasárnapot. 8 old. (V. kiad. 1891.)

2. KÖNNYŰ AZ ASSZONYNAK, vagyis: Mindenki végezze a maga dolgát. 11 old. (V. kiad. 1891.)

3. EGY PORCIÓ PÁLINKA, vagy: Tóth Bálint uram hogyan utálta meg a pálinkát. 12 old. (V. kiad. 1894.)

4. KRUMPLI MISKA, vagy: A takarékosság jutalma. 12 old. (V. kiad. 1891.)

1887. 5. A VÉN RÓKÁNÉ, vagy: Hogy gyógyít a javasasszony. Irta KRISTÓF J. 8 old. (IV. kiad. 1900.)

6. A FEJSZÉNEK NYELE, vagy: Nem ver Isten bottal. 8 old.(III. kiad. 1891.)

7. GALAMBOS BÁLINT ÁRTATLANSÁGA, vagy: Isten megbünteti a hamis tanuságot. Irta ROZGONYI GY. 16 old; (III. kiad. 1894.)

8. REMETE PÉTER, a derék földmíves. Irta NYULASSY A. 15 old. (V. kiad. 1891.)

9. EGY DÉLUTÁN ANTAL BÁCSIÉKNÁL. (Vegyesházasságok.) 23 old. (III. kiad. 1890.)

1888. 10. A CINKOTAI KÁNTOR, vagyis: Fején találta a szöget. II. HOGYAN BOLDOGULUNK? Két mulatságos elbeszélés. 16 old. (II. kiad. 1891.)

11. DERÉK BÁLINT KÁNTOR URAM beszélgetései az ünnepek és vasárnapok megszenteléséről. 15 old. (II. kiad. 1891.)

12. A NAGYRAVÁGYÓ, vagyis: Aki tovább nyujtózkodik a takarónál. 15 old. (II. kiad. 1891.)

13. A SZÖVETKEZETEK ELŐNYEI. Jó tanácsok a magyar nép számára. Irta PÓLYA J. 21 old. (II. kiad. 1891.)

14. A DRÁGA MÉREG. Mulattató elbeszélés. Irta NÉMETH G. 24 old. (II. kiad. 1891.)

15. VIRÁG ANDRÁS TÖRTÉNETE, vagy: Az ördög bibliája. Irta ROZGONYI GY. 12 old. (II. kiad. 1891.)

1889. 16. SZENT LÁSZLÓ KELYHE, vagy: Hogyan bünteti Isten az álnokságot. 20 old. (II. kiad. 1891.)

17. ELDORÁDÓ, avagy: A boldogság országa. 59 old. (II. kiad. 1894.)

18. EGY SZEM BARACKMAG, vagy: Segít az Isten és az értelmes munka. Irta NÉMETH I. 14 old. (II. kiad. 1893.)

19. A NAGY LUTRI, vagy: Az igérvényjáték bolondsága. 15 old. (II. kiad. 1894.)

20. SZIVET SZIVÉRT. Tanulságos szép történet. 16 old. (V. kiad. 1913.)

21. MESTER URAM A NEVELÉSRŐL. Irta GYÜRKY Ö. 15 old. (II. kiad. 1894.)

22. A GÁRDONYI BIRÓ. Tanulságos elbeszélés. 28 old. (II. kiad. 1893.)

23. AZ ÁRVÁK ATYJA. Egy igaz történet elbeszélése. 31 old. (II. kiad. 1893.)

24. A PÓRUL JÁRT IRIGY. Irta OLTVÁNYI G. 8 old. (II. kiad. 1893.)

25. AMIT NÁLUNK MÉG KEVESEN TUDNAK. Elbeszélés. 12 old. (III. kiad. 1900.)

26. HOGYAN LETT LAJTOR URAM MÓDOS EMBERRÉ. Egy igaz történet elbeszélése. 12 old. (II. kiad. 1893.)

27. A SZÁNTÁSNAK ÉS VETÉSNEK TITKAI, vagy: Hogyan szántson és vessen, aki boldogulni akar. Jó tanácsok a magyar nép számára. 11 old. (II. kiad. 1894.)

28. MI A MAGYAR GAZDA BÜSZKESÉGE, vagy: Kinek lehet szép lova, szép szarvasmarhája? Jó tanácsok a magyar nép számára. 12 old. (II. kiad. 1894.)

1890. 29. MÁTÉ BÁTYA ÉS A KISÉRTETEK. Oktató elbeszélés. 12 old. (II. kiad. 1894.)

30. AZ ÉN SZIVEM ILYEN; HÁT A TIED MILYEN? Elbeszélés. 15 old. (III. kiad. 1900.)

31. A KÉT SZOMSZÉD. Mulattató elbeszélés. 22 old. (II. kiad. 1893.)

32. AZ IGÉRET ADOMÁNYT VÁR. 59 old. (III. kiad. 1902.)

33. FEHÉR ÖRZSE SZOMORÚ ESETE, vagy: Mire visz a babonaság. Irta KÁMPIS J. 11 old. (II. kiad. 1894.)

34. ISTEN JUTALMAZ ÉS BÜNTET. Tanulságos elbeszélés. Irta NÉMETH G. 32 old. (II. kiad. 1894.)

35. A GYERMEK – ISTEN ÁLDÁSA. Néhány szó a kisdedóvó-intézetek ügyében. Irta GYÜRKEY Ö. 14 old. (II. kiad. 1894.)

36. KERÜLJÜK A PLETYKÁT! Irta CZIKLAY L. 19. old. (II. kiad. 1894.)

37. FARAGÓ URAM BAJA, vagy: Mit szül a pörlekedés. Irta ROZGONYI GY. 13 old. (II. kiad. 1893.)

38. MÁTYÁS KIRÁLY, A NÉP BARÁTJA. Három történet versekben. 16 old. (II. kiad. 1898.)

39. MIT IZEN A RÓMAI PÁPA MINDEN KATHOLIKUS EMBERNEK? A szentséges Atya leveléből a magyar nép számára kiirta Végházi. 23 old. (II. kiad. 1894.)

40. AMIRE ISTEN ÁLDÁST NEM ADOTT. Elbeszélés. 23 old. (II. kiad. 1893.)

41. SZENT ALAJOS ÉLETE. Halálának 300 éves jubileumára írta EGY CSANÁDI PAP. 20 old. (II. kiad. 1891)

1891. 42. A TEMPLOM TISZTELETBEN TARTÁSÁRÓL. Okos beszélgetés a jó magyar népnek. Irta NÉMETH S. 15 old. (II. kiad. 1897.)

43. A POKOL ÚTJA, vagy: Ne dobd el, amit nem te szereztél. Tanulságos beszélgetés az öngyilkosságról. Irta NÉMETH S. 14 old. (II. kiad. 1897.)

44. A SZELÉNYI KÚT. Tanulságos olvasmány a józan magyar népnek. Irta LÉVAY M. 15 old. (II. kiad. 1897.)

45. A BALATON TÜNDÉREI, vagy: A kincs nem boldogit. Rege. Irta SZEKRÉNYI L. 16 old. (II. kiad. 1899.)

46. BESZÉLGETÉS A KÁNTORTANITÓI HIVATAL FONTOS VOLTÁRÓL. Irta NÉMETH S. 16 old. (1891.)

47. MÁRIARADNA rövid története. Néhány megjegyzéssel a búcsújárásról. Irta KRAUSZHAAR K. 32 old. (II. kiad. 1898.)

48. MENJÜNK AMERIKÁBA? vagy: Varjas Pál uram esete. Irta ROZGONYI GY. 16 old. (II. kiad. 1899.)

49. BOGÁR BÖSKE, vagy: Ne játszál a szerencséddel. Irta BANDI. 16 old. (II. kiad. 1899.)

50. A JÓEGÉSZSÉG KÖNYVE. Irta DR. KONTUR B. 73 old. (II. kiad. 1896.)

51. A BUCSUKI KŐKERESZT, vagy: Ne járj a fonóba. Irta VÉGHÁZI. 24 old. (II. kiad. 1899.)

52. ISTEN ÁLD, ISTEN VER, vagy: El ne bizd magadat. Tanulságos történet. 16 old. (II. kiad. 1899.)

53. SIMOR JÁNOS hercegprimás élettörténete. Irta ROZGONYI GY. 20 old. (II. kiad. 1898.)

54. SEGUR. Rövid és bizalmas feleletek a keresztény vallás ellen leginkább elterjedt ellenvetésekre. 189 old. (III. kiad. 1896.)

55. A RÓMAI PÁPA IZENETE a munkások állapotáról. 36 old. (1892.)

1892. 56. ROZZANT SZEKÉR, SÁNTA LÓ. Irta SZABÓ I. Elbeszélés. 32 old. (II. kiad. 1892.)

57. FEHÉR BANDI. Irta KUTHEN. 16 old. (II. kiad. 1892.)

58. DERES MIHÁLY SORSA, vagy: Mit terem a vadházasság. Irta ROZGONYI GY. 16 old. (II. kiad. 1899.)

59. A KERESZTÉNY ELLENSÉG-SZERETET, vagy: Aki téged kővel dob, dobd vissza kenyérrel. Irta JANICS F.14 old. (II. kiad. 1899.)

60. A GONOSZ SZOMSZÉD, vagy: Hogyan bünteti Isten a hamis esküt. Irta PETHEŐ J. 14 old. (II. kiad. 1899.)

61. A KÉT CINKOS. Elbeszélés. Irta CZECZKÓ A. 16 old. (1892.)

62. A BECSÜLETESSÉG JUTALMA, vagy: Legjobb az egyenes út. Irta MURK I. 62 old. (II. kiad. 1900.)

63. BORURA DERŰ, vagy: Az 1867-iki kiegyezés története. Irta CENNER L. 35 old. (1892.)

64. A MAGYAR SZENT KORONA és a koronázási jelvények. Irta DR. CZOBOR B. 48 old. (1892.)

65. SZENT LÁSZLÓ KIRÁLY. Irta VÉGHÁZI. 32 old. (II. kiad. 1899.)

66. A KOLERÁRÓL. Irta KONTUR B. 13 old. (IV. kiad. 1892.)

67. FALUSI ROSSZ SZOKÁSOK. Irta NOVÁK L. 24 old. (II. kiad. 1892.)

68. AZ ISTEN KEZE. Irta FALUDY K. 20 old. (1892.)

69. KENDER IMRE URAM MULATSÁGOS ESETE, vagy: Csak lassan a testtel. Irta BOGNÁR Á. 16 old. (1892.)

70. AZ ÚJ PÉNZ, vagy a koronaérték népszerű ismertetése. 32 old. (III. kiad. 1892.)

1893. 71. A FALU ÁRVÁJA, vagy: Az irgalmas szív irgalmasságot lel. Irta ROZGONYI GY. 16 old.

72. JÁNOS GAZDA BOLDOGSÁGA, vagy: Mire visz az úrhatnámság. Irta DEMÉNY D. 24 old.

73. UJABB FALUSI LEVELEK A POLGÁRI HÁZASSÁGRÓL. 52 old. (II. kiad. 1894.)

74. XIII. LEO PÁPA ÉLETE. Irta SZ... L. 32 old. (II. kiad. 1900.)

75. A RÓMAI PÁPÁRÓL. Irta VÉGHÁZI. 27 old. (II. kiad. 1899.)

76. MIT KELL TUDNUNK A PARANCSOLT BÖJTÖKRŐL. Irta NOVÁK L. 25 old. (II. kiad. 1899.)

77. NEM MIND ARANY, AMI FÉNYLIK, vagy: Hogyan váltotta be pénzét Csapó gazda. Irta ROZGONYI GY. 12 old.

78. BÚS PÁL TÖRTÉNETE, vagy: Szeresd felebarátodat. Irta MUZSLAI 12 old.

79. A HAZUGSÁG ÚTJA, vagy: Hogyan járta meg a Miska legény. Irta VÖRÖSVÁRY E. 32 old.

80. DURA MIKLÓS, vagy: Ne essél kétségbe. Irta NAGY L. 23 old.

81. A LÉLEKLÁTÓ, vagy: Ki tudja, hol vannak a mi kedves halottjaink? Irta BARTHA I. 20 old.

82. AZ ÖLYVEDI KÁNTOR. Irta MOSDÓSI I. 90 old.

1894. 83. A FEKETE KENYÉR, vagy: Becsüld meg az Isten áldását. Irta PETHEŐ J. 11 old.

84. MESZES JÁNOS BŰNE, vagy: Mire jut a templomkerülő. Irta TIHANYI A. 19 old.

85. SZERENCSÉS ANDRÁS, vagy: Mit tehet az igaz buzgóság. Irta SZEMLÉR F. 26 old.

86. JÉZUS SZÜLETÉSE. Karácsonyi pásztorjáték. Irta MOHL A. 32 old. (III. kiad. 1903.)*

87. A SZEGÉNY ASSZONY, vagy: Mit művel a polgári házasság. Irta VÖRÖSVÁRY E. 36 old.

88. A FALU BIRÁJA, vagy: A községi dolgoknak hű tüköre. Irta SZOKOLY I. 19 old.

89. MÁS FELESÉGE, vagy: Vigyázz az Isten kilencedik parancsára. Irta MOLNÁR G. 32 old.

90. A SZEGÉNY ÉS A GAZDAG, vagy: Uralkodjál szenvedélyeiden. Irta SZABÓ I. 16 old.

91. A JÁMBOR TÁRSULATOKRÓL. Irta HEGEDÜS J. 29 old.

92. A SZOMORUAK VIGASZTALÓJA. Elbeszélés. Irta SZÜCS J. 29 old.

93. MARISKA, vagy: Okosan keresd a boldogságot. Irta KUBINYI V. 32 old.

94. A KÉT TESTVÉR, vagy: A viszálkodás romlásra vezet. Irta ROZGONYI GY. 16 old.

95. A BALÁSFAI BANKÓCSINÁLÓK, vagyis: Mi az a kölcsönsegélyző egylet. Irta NAGY L. 24 old.

96. A KÁROMKODÓ NYELV. Irta NEUMAYER K. 14 old.

97. A TELHETETLEN GANGOS, vagy: Az Isten, ha lassan is, de biztosan ver. Tanulságos történet. Irta KINCS I. 16 old.

98. A CSŐREGI CIFRA SZŰR. Irta MOSDÓSY I. 40 old.

99. AZ APAI ÁTOK. Irta EGRI D. 23 old.

100. LELKI PATIKA, vagyis: Orvosságok azok számára, akik örökre akarnak élni. Irta MÜLLER E. Magyarra fordította VÁRADY L. Á. 77 old.

101. KARÁCSONY. Szinjáték 3 felvonásban. Irta BARTHA I. 26 old. (III. kiad. 1903.)*

1895–1903. A magyar nép könyvtára I–XI. kötet. *(M. N. kvt.)* **Szerkesztők: Vincze A., dr. Giesswein S.**

1895. VINCZE A.: Elbeszélések a magyar nép életéből. I. kötet 291, II. kötet. 250, III. kötet 298, IV. kötet 258 old. *(M. N. Kvt.* 1– 4. kötet.)

102. SZENT FILOMENA SZŰZ ÉS VÉRTANÚ. Elbeszéli L. M. 15 old.

103. KINCSES ANDRÁS, vagy: Jó az Isten, jót ád. Irta MARTONOSY. 20 old.

104. A PISTA GYEREK APJA, vagy: Tiszteljed atyádat, anyádat. Irta MOSDÓSY I. 30 old.

105. A TALÁLT KINCS, vagy: Add vissza az idegen jószágot. Irta PETHEŐ J. 14 old.

106. MEGSEGIT A BOLDOGSÁGOS SZŰZ. Irta HAHNEKAMP GY. 16 old.

107. MEGSZENTELT IDŐK. Az egyházi év ismertetésére írta POKORNY E. 94 old.

1896. BODNÁR G.: A műhelyből. Elbeszélések a magyar iparosok életéből. 148 old. *(M. N. Kvt.* 5. kötet.)

108. FŐ-VESZEDELMÜNK. Irta TÓTH M. 64 old.

109. SZÉP ANDRÁS ÁLMA, vagy: Nyugodjunk meg Isten akaratában. Irta KÁROLY I. 16 old.

110. A HÁZASSÁG SZENTSÉGE. A keresztény nép tájékoztatására írta PÁDER R. 24 old. (II. kiad. 1899.)*

111. BARCZA BÁLINT KÖNYVEI, vagy: Veszedelmes a rossz olvasmány. Tanulságos történet. Irta KINCS I. 13 old.

112. CSEPPEKBŐL ÁLL A TENGER, vagy: Mire visz a korcsmázás. Irta FALUDY K. 19 old.

113. KURUCZ TAMÁS, vagy: Akit az Isten meglátogatott. Elbeszélés. Irta VAGÁNYI K. 11 old.

114. EZER ESZTENDŐ, vagy: A magyarok honfoglalása. Irta VÉGHÁZI. 21 old.

115. HÁROM SZENT TESTVÉR. Boldog Margit, boldog Jolánta és szent Kunigunda élete. Irta KUDORA Ö. 28 old. (III. kiad. 1913.)

116. A FÉLLÁBÚ KOLDUS, vagy: Isten se nem siet, se nem felejt. Irta JANICS F. 22 old.

117. KÉT FALUSI TÖRTÉNET. Irta PRÓNAI A. 16 old.

118. A SZOMOLÁNYI KISÉRTET. Irta KINCS I. 15 old.

119. A GYILKOS, vagy: Még a tyuk is kikaparja. Igaz történet. Irta DOMINKOVICH J. 17 old.

120. A HAMIS PRÓFÉTÁK, vagy: Szó a nazarénusokról. Irta RÓZSA J. 27 old.

121. HOGYAN GAZDÁLKODJUNK? Irta IFJ. WENNINGER M. 21 old. (II. kiad. 1896.)

122. IMÁDSÁG A BOLDOGSÁGNAK KULCSA. Jó tanácsok. Irta SEREGHY L. 13 old.

123. A BŰN BÜNTETÉSE. Karácsonyi játék 3 felvonásban. Irta OPPITZ S. 24 old. (II. kiad. 1901.)

124. A POGÁNY MEGTÉRÉSE. Karácsonyi játék 3 felvonásban. Irta OPPITZ S. 19 old. (II. kiad. 1901.)

125. PAPRIKÁS VERSEK. A magyar nép épülésére írta CZUCZOR G. 29 old.

1897. KINCS I.: Tanulságos történetek. 170 old. *(M. N. Kvt.* 4. kötet.)*

126. A SZOCIALISTA. Irta REUTTER S. 16 old. (II. kiad. 1897.)

127. HAMAR TANÁCS, HAMAR BÁNÁS, vagy: Piroska házassága. Irta HERMÁN J. 34 old.

128. PÁDUAI SZENT ANTAL ÉS A SZEGÉNYEK KENYERE. Új orvosság az élet bajaira. 31 old. (XX. kiad. 1913.)

129. A NÉMA GYERMEKEK, vagy: Ne kínozd az állatot. Irta PETHEŐ J. 13 old.

130. AKASZTÓFA-VIRÁG. Elbeszélés. Irta HORVÁTH S. 24 old.

131. AKI A SZŰZ MÁRIA KÉPÉT MEGSZÚRTA. A babona. Két népies elbeszélés. Irta MARCZINKA I. 19 old.

132. A MI APOSTOLAINK. Czimmermann István és Menyhárt László magyar hit-hirdetők élete és működése. Összeállította CZIRÁKY GY. 46 old.

133. EGY MIATYÁNK, vagy: Ne röpülj, ha nincsen szárnyad. Irta KINCS I. 19 old.

134. A NÉPBOLONDITÓK, vagy: Ne vigy minket a kisértetbe. Irta DÁNIEL I. 27 old.

135. OKOS BÁLINT URAM ESZE, vagy: Hogyan találtak kincset a kőfalusiak. Irta HORVÁTH J. 59 old.

136. A KÖLCSÖNPÉNZEN VETT BIRTOK. Elbeszélés. Irta DOMINKOVICH J. 18 old.

1898. Vőfélykönyv. 32 old.

137. SZENT ERZSÉBET ASSZONY ÉLETTÖRTÉNETE. Irta FILÓ K. 32 old.

138. A KORCSMA-HŐSÖK, vagy: Az apja meg a fia. Irta HEGEDÜS F. 18 old.

139. BÉKESSÉG AZ EMBERNEK. Karácsonyi játék. Irta OPPITZ S. 18 old. (III. kiad. 1903.)

140. ISTEN NEGYEDIK PARANCSA, vagy: Hogyan bűnhödött meg Farkasné asszony. Irta BREVIS V. 20 old.

141. UJ VESZEDELMÜNK. A szociálizmusról. Irta MÁRTON BÁCSI. 18 old.

142. A MEZŐHELYI NAGY RIBILLIÓ, vagy: Legyünk-e cucilisták? Irta EGY IGAZ CUCILISTA. 55 old.

143. A GAZDAG VŐLEGÉNY ÉS A SZEGÉNY MENYASSZONY, vagy: Hogyan lehet semmiből is pénzt teremteni? A selyemhernyótenyésztésről. Irta HORVÁTH J. 64 old.

144. A HŰSÉGES SZIVEK, vagy: Az ember útját Isten igazgatja. Verses elbeszélés. Irta BOGNÁR Á. 32 old.

145. ERZSÉBET MAGYAROK KIRÁLYNÉJA. 70 old. (II. kiad. 1902.)

146. A KÁRTYA. Elbeszélés. Irta KONTOR E. 15 old.

147. KORMOS PÉTER GYÓNÁSA, vagy: Meg lehet ismerni az igazságot. Irta SURÁNYI L. 32 old.

148. FILLOKSZERA A MAGYAR NÉP ÉLET-SZŐLŐJÉBEN. Versekben megírta HORVÁTH K. 15 old.

1899. BODNÁR G.: A magyar nemzet története. I. kötet 207, II. kötet 208 old. *(M. N. Kvt.* 7–8. kötet.)

149. PÁDUAI SZENT ANTAL ÉLETE. A nép számára. Irta BOHNERT M. A. 38 old. (II. kiad. 1900.)

150. ÖRZSE NÉNI MESÉJE, vagy: Ne engedj az ördögnek. Irta BOGNÁR Á. 21 old.

151. BALGA JÁNOS SZOMORÚ NÓTÁJA, vagy: Ne higyj a lázítóknak. Irta KÁROLY I. 26 old.

152. GERENDÁS MIHÁLY KALANDJAI AZ ARANYORSZÁGBAN, SELMEC-BÁNYÁN. Irta HIDVÉGHY Á. 38 old.

153. AZ ÖRDÖG KELEPCÉJE, vagyis: Ki találta ki a pálinkát? Irta FARKAS ZS. 10 old.

154. A HITETLEN, vagyis: Isten útjai beláthatatlanok. Irta SERESS I. 16 old.

155. MÉHÉSZKEDJÜNK. Irta HORVÁTH J. 83. old.

156. NAGY VÉTEKNEK NAGY AZ ÁRA. Elbeszélés. Irta B. BÜTTNER L. 15 old.

157. VŐFÉL-KÖNYV, keresztény katholikus vőfélek számára. Irta HORVÁTH K. 45 old.

1900. KISFALUDY: Missiókönyv. L. Hitbuzgalmi alatt.

Örömesztendő. L. Hitbuzgalmi alatt.

158. DIKICS DÁNIEL MAJSZTER ÚR, vagy: Hogyan okosodott meg a cucilista vezér? Irta CSERJESI K. 24 old.

159. RÓMAI ZARÁNDOKKÖNYV. A magyar ember útmutatója az örök városban. Irta VETÉSI. 51 old.

160. A KASTÉLY TITKA, vagy: A póruljárt kisértet. Irta TENUS T. 16 old.

161. NAGY MÁRIA-CELL RÖVID TÖRTÉNETE ÉS ISMERTETÉSE. A kegyhelyre zarándokló ájtatos búcsujárók használatára és épülésére. Összeállította NOVÁK L. 63 old.

162. MINDENNÉL DRÁGÁBB A HIT, vagy: Hogyan tért meg Bimbó mester? Irta SERESS I. 28 old.

163. GOMBOS TAMÁS KINCSE, vagy: Mire jó a Kristóf-imádság? Irta ROZGONYI GY. 19 old.

164. A TALÁLT ARANY, vagy: Az Isten megfizet. Irta MARCZINKA I. 12 old.

165. A KOPOTT MÁRIA-SZOBOR, vagy: Hogyan gyógyít az Isten? Szép történet. Irta REIM L. 16 old.

166. ÁGNES ASSZONY LEÁNYA. Tanulságos történet. Irta BOGNÁR Á. 47 old.

167. AZ ELÉGEDETLEN ÉS A TELHETETLEN. A csonka apostol. Tanulságos történetek Irta HORVÁTH J. 18 old.

168. SZENT ISTVÁN ELSŐ MAGYAR KIRÁLY. A kereszténységnek Magyarországon 900-dik esztendei jubileuma alkalmából. Irta KISFALUDY Z. L. 91 old.

169. A SZENT JOBB, vagyis: Az I. apostoli király dicsőséges szent jobbkezének története. Elmondja CENNER L. 24 old. (II. kiad.1913.)

170. SZENT GELLÉRT VÉRTANU ELSŐ CSANÁDI PÜSPÖK ÉLETE. Irta DEDEK CRESCENS L. 62 old.

171. AZ ÖREG JÁNOS BÁCSI, vagy: Nem halt meg az Isten. Irta KAYSER L. 14 old.

172. SOHASEM KÉSŐ. Két tanulságos történet. Irta VALNICSEK B. 24 old.

173. Az OBSITOS. Elbeszélés. Irta FALUSI P. 20 old.

174. ISTENBEN BIZZÁL, NEM CSALATKOZOL. Elbeszélés. Irta REIM L. 12 old.

175. A KÉVÉS MEG A BÚZA, vagy: A gyülölködés ára. Irta V. PÁSZTOR J. 20 old.

176. A PIROS BUGYELLÁRIS, vagy: Maradj a becsület útján. Irta SERESS I. 24 old.

177. SZEGÉNY BORKA FERKÓ, vagy: Ne ijesztgesd a gyermeket! Irta ERDŐSI L. 17 old.

1901. SZIKLAY J.: A magyar föld. I. kötet 144, II. kötet 164 old. *(M. N. Kvt.* 9–10. kötet.)

178. ASSZISZI SZENT FERENCNEK ÉLETE. Irta BOHNERT A. 48 old.

179. BETHLEHEM. Karácsonyi pásztorjáték. Irta BARTHA I. 23 old.

180. A SZÖVETKEZETEKRŐL, vagy: Segíts magadon, az Isten is megsegít! Irta HORVÁTH J. 112 old.

1902. 181. BALÁZS ANTAL BAJAI, vagyis: Aki szarva között kereste a tőgyét. Irta SERESS L. 28 old.

182. A MÉLTÓSÁGOS ASSZONY ARANYA, vagy: Mikép jöttek észre a cucilisták? Irta VERNE L. 16 old.

183. A MÁSHITŰ FELESÉG, vagyis: A vegyes házasság veszedelme. Irta KÁLMÁN DIÁK. 18 old.

184. AKI KICSAL HUNCFUT RÓKA... ROSSZ HELY AZ AZ AMEROKA... vagyis: Az a kérdés, menjünk-e Amerikába? Irta VARGA L. 13 old.

185. AZ ÖRDÖG ITALA, vagyis: Hogyan fogta meg a plebános úr a muszka spiont? Irta VÁGMENTI J. 24 old.

186. AZ ÁLNOK JÓBARÁT, vagy: A hamis eskü büntetése. Elbeszéli ROZGONYI GY. 16 old.

187. BETHLEHEMI BAKTER. Karácsonyi pásztorjáték. Négy részben. Irta SZABÓ J. 50 old. (III. kiad. 1913.)

188. KARÁCSONYEST. Karácsonyi játék. Irta PAP BÁCSI. 14 old.

189. ITT A MIKLÓS. Pásztorjáték. Irta PAP BÁCSI. 14 old.

190. BETHLEHEMI ASSZONYOK. Karácsonyi pásztorjáték. Irta PAP BÁCSI. 15 old.

191. HÁROM KIRÁLYOK. Karácsonyi pásztorjáték. Irta PAP BÁCSI. 20 old.

192. APRÓSZENTEK. Karácsonyi pásztorjáték. Irta PAP BÁCSI. 26 old.

193. A TAKARÉKMAGTÁRAKRÓL. Irta SZALAY J. 44 old.

194. A VAK LÓ, vagy: Isten kinek-kinek megfizet. Irta KINCS I. 15 old.

195. A PÓRULJÁRT NÉPVEZÉR. Elbeszélés. Irta ERÉNYI K. 16 old.

196. A SZERETET HŐSE, vagy: Hazudni sohasem szabad. Németből írta HUFNAGEL J. 25 old.

197. Az ÖREGAPA. Elbeszélés. Irta KINCS J. 30 old.

198. ŐSI ERÉNYEK. Történelmi szinjáték Hunyadi János korából. 3 felvonás. Irta ERDŐSI K., az Orsz. Közp. Kath. Legényegyesület másodelnöke. Képekkel. 144 old.

1903. NAGY J.: Mit igér és mit ad a szociáldemokrácia? 80 old. *(M. N. Kvt.* 11. kötet.)

199. II. RÁKÓCZI FERENC ÉLETE. Irta SZIKLAY J. DR. 58 old. (III. kiad. 1913.)

200. ANGYALSZIVEK KARÁCSONYA. Karácsonyi kép. Irta ERDŐSI K. 22 old.

201. A MAGYAR IPAR DICSŐSÉGE: Szabóky Adolf élete. Irta ERDŐSI K., az Orsz. Közp. Kath. Legényegyesület másodelnöke. 30 old.

1904–1918. Pártoló tagilletmények sorában 35 kiadvány. *(P. T.)*

HORVÁTH E. J.: A gyümölcsfatenyésztés. 264 old. *(P. T.)*

1904. EMBER: Árva Gergely. 80 old. *(P. T.)*

202. A KASSAI VÉRTANUK ÉLETE ÉS HALÁLA. A kath. magyar nép lelki épülésére. Irta BARABÁS. 22 old.

203. SZEGÉNY LEÁNY KERESZTJE ÉS BOLDOGSÁGA. – Mariska a derékszivű leány. Két elbeszélés. Irta EMBER GY. 40 old.

204. A GONOSZ BESZÉD ÁTKA, vagy: Pál János szomorú esete. Irta V. PÁSZTOR J. 16 old.

205. ISTEN NEM VER BOTTAL. Irta HORVÁTH J. 14 old.

206. DOLGOS BÖSKE SZERENCSÉJE. Addig hajlítsd a fát, míg fiatal. Két elbeszélés. Irta KINCS I. 38 old.

207. A SZIVET NÉZD, NE A RUHÁT. Két leány története. Irta PAJKOR. 30 old.

208. NEM CSALATKOZOTT AZ ISTENBEN. Irta MURAI. 24 old.

209. X. PIUS PÁPA ÉLETE. Irta ARÁCSY J. 38 old.

210. ÉRTSÜK MEG EGYMÁST. Jó tanácsok magyar testvéreinkhez. Irta VÁGÁSSY GY. 40 old.

211. ÁRVA GERGELY. Elbeszélés. Irta EMBER GY. 96 old.

212. A SZEPLŐTELEN FOGANTATÁS ÜNNEPE. Irta VIRÁG F. 16 old.

213. EGY IMÁDSÁGOS KÖNYV TÖRTÉNETE. Verses elbeszélése. A VAK LEÁNY. Csodás történet. Irta REIM L. 24 old.

214. A BŰNBÁNÓ FIÚ. Karácsonyi pásztorjáték. Irta a HERCEGH P. 26 old.

215. PÁSZTORJÁTÉK. Irta DOMONKOS I. 52 old.

216. A BOR KEZELÉSE A PINCÉBEN. Irta CZIKE I. 20 old.*

217. KINCSESBÁNYA A KERTBEN, vagy a gyümölcs eltartása, földolgozása és értékesítése. Irta CZIKE I. 24 old.

1905. DOMONKOS I.: Barázdák a szántóföldön. 72 old. *(P. T.)*

ROSTY: Magyar szentek legendái. L. Hitbuzgalmi alatt. *(P. T.)*

SZUSZAY: Nagy mesterség. L. Hitbuzgalmi alatt. *(P. T.)*

PLATZ: Filotea. L. Hitbuzgalmi alatt. *(P. T.)*

218. A JÓ TEHÉN. Ambrus gazda, meg János gazda beszélgetése a tejelő marha vételéről. Irta Mócsy L. 22 old.

219. A MEGKERÜLT GYERMEK. Karácsonyi pásztorjáték öt részben. Irta és zenéjét szerzette SZABÓ J. 64 old.

220. HÁROM BALTA. Rege. OLCSÓ HÚSNAK HIG A LEVE. Tanulságos história. Irta HORVÁTH E. J. 16 old.

221. A KASZÁLÓK ÉS LEGELŐK ÁPOLÁSA. Irta CZIKE I. 16 old.

222. A DOMONYI ÉJFÉLI MISE. Irta GUBICZA L. 22 old.

223. A PATAHÁZI MENYEGZŐ. Irta SASHEGYI T. 24 old.

224. A SERTÉS TENYÉSZTÉSE ÉS HIZLALÁSA. Irta MÓCSY L. 29 old.

225. MELYEK A POLGÁR KÖTELESSÉGEI? Hasznos útbaigazítások a törvények megtartására. Irta SISSOVICS M. 59 old.

226. PÉLDABESZÉDEK ÉS KÖZMONDÁSOK. Összeszedte és magyarázta HORVÁTH E. J. 64 old.

227. SZENT JÓZSEF TISZTELETE SZAVALATOKBAN ÉS ÉLŐKÉPEKBEN. Irta ERDŐSI K. 34 old.

228. A VITÉZ HUSZÁR. Költői elbeszélés három énekben. Irta SZEPESSY L. 64 old.

229. A VASÁRNAP ÉS A KORCSMA. Irta CSILLAG GY. 32 old.

230. TIMÁR LÁSZLÓ VÁNDORLÁSA. Irta SOMOGYI GY. 24 old.

231. A KIS JÉZUSKA AJÁNDÉKA. Karácsonyi szinmű három képben. Irta LÁBAY GY. 31 old.

232. A MAJOMSZERETET, vagy: Ne rontsd meg gyermekedet. Két elbeszélés. Irta SZOKOLY I. 23 old.

1906. HORVÁTH E. J.: A babonáról. 113. old. *(P. T.)*

TRIBIGGNÉ: Szakácskönyv. 400 old.

CSERJESSY K.: Szegény ember gazdagsága: mit és hogyan termeljünk? 112 old. *(P. T.)*

233. LOURDESI EMLÉK. Irta VARGHA D. 96 old.

234. A NAGYRALÁTÓ DANI. Elbeszélés. Irta SZIKLAY J. 40 old.

235. A KISGAZDA LOVA. Irta MÓCSY L. 48 old.

236. A HÁROM ÖRDÖG. Verses elbeszélés. Irta SZIKLAY J. 34

1906–1911. ÖVEGES K.: **Uj kis tükör I–VI. rész.** *(U. k. t.)*

ÖVEGES K.: Földünkről és környékéről. 112 old. *(U. k. t.* I. rész.) *(P. T.)*

1907. ÖVEGES K.: Tudnivalók a természettan köréből. 32 old. *(U. k. t.* II. rész.) *(P. T.)*

JANKOVICH: Három század a katakombákban. L. Hitbuzgalmi alatt. *(P. T.)*

237. JÓ HÚS OLCSÓN. Segédkönyv a házinyúltenyésztéshez. Irta HORVÁTH E. J. 19 old.

238. APRÓJÓSZÁG. Baromfitenyésztési útmutató. Irta HORVÁTH E. J. 40 old.

239. MÁRIA-BESNYŐ BÚCSUJÁRÓHELY. Irta VALNICSEK B. 20 old.

240. TUDJA-E, HOGY MI A NYOMOR? Elbeszélés. Irta B. B. 10 old.

241. AZ ELREJTETT KINCS, amelyről még kevesen tudnak, vagyis: a gyakori szentáldozásról. Irta REVICZKY A. 32 old.

242. SZENT VINCE APOSTOLA, vagy: a megtért szociálista. Tanulságos elbeszélés. Irta CSÉPLŐ I. 14 old.

243. KERESZT ÉS KARD, vagy: a vallásos katona. Irta SGARDELLI C. 26 old.

244. MÁTYÁS KIRÁLY ÉLETE. Irta MIKES E. 32 old.

245. NEPOMUKI SZENT JÁNOS ÉLETE. Irta FILÓ K. 31 old.

246. HUNYADI JÁNOS ÉLETE. Irta FILÓ K. 30 old.

247. KAPISZTRÁN SZENT JÁNOS ÉLETE. Irta FILÓ K. 32 old.

248. A MADARAK VÉDELME. Irta KÁRPÁTI E.23 old.

249. MIRE JÓ A FUTÓHOMOK? Irta HORVÁTH E. J. 99 old.

250. MIT EGYÜNK, MIT IGYUNK, MITŐL ÓVAKODJUNK? Irta HORVÁTH E. J. 43 old.

251. AZ ISTÁLLÓTRÁGYA ÉS A MŰTRÁGYÁK. Irta MÓCSY L. 36 old.

252. MAGYAR RABSZOLGÁK AMERIKÁBAN. Irta KACZIÁNY G. 39 old.

253. SOK GYERMEK, SOK ÁLDÁS. Irta A NÉP BARÁTJA. 23 old.

254. ZÖLDSÉGTERMELÉS. Mit és hogyan termeljünk a konyhakertben? Irta HORVÁTH E. J. 78 old.

255. SZÉP ROZÁL ROMLÁSA. Irta A NÉP BARÁTJA. 28 old.

256. ELJEGYZÉS AKADÁLLYAL. Vígjáték. Irta BRACH J. 28 old.

257. APRÓHIRDETÉS. Bohózat. Irta TÖLCSÉRY F. 18 old.

258. KARÁCSONY AZ ÉGBEN. Irta ASTEROID. 13 old.

I. TÓT NYELVŰ NÉPIRATOK. Fordította JANDA J.

1. CESTA DO PEKLA VEDÚCA. (A pokol útja.) 12 old.

2. HRDINSKA LÁSKA. (A szeretet hőse.) 24 old.

3. LURDSKÉ PAMIATKY. (Lourdesi emlék.)

4. VIERA JE OD VŠETKIEHO DRAHŠIA. (Mindennél drágább a hit.) 28 old.

5. BETKA ŠKVARÁK. (Bogár Böske.) 16 old.

6. SLEPY KŎŇ. (A vak ló.) 16 old.

7. ZIVOTOPIS PÁPEŽA PIUSA X. (X. Pius élete.) 28 old.

8. MAJ'CHRÁM BOŽI V ÚCTIVOSTI. (A templom tiszteletben tartásáról.) 16 old.

9. SKRITY POKLAD. (Az elrejtett kincs.) 32 old.

II. OLÁH NYELVŰ NÉPIRATOK. Fordította BUDISAN J.

1. CINE CE FACE, LUI ISI FACE. (Rozzant szekér, sánta ló.) 36 old.

2. DUMNEZEŬ NU BATE CU BOTA. (Isten nem ver bottal.) 16 old.

III. ILLYR NYELVŰ NÉPIRATOK. Fordította DITELJAN I.

1. PROKLETSVO ZLA JEZIKA. (A gonosz beszéd átka.) 16 old.

2. KARTANIJA. (A kártya.) 16 old.

1907–1912. HORVÁTH E. J.: A kisgazda útmutatója. I. rész, 84 old. 1907.; II. rész, 136 old. 1908.; III. rész 96 old. 1912. *(P. T.)*

1908. ÖVEGES K.: Tudnivalók a természettan köréből. 112 old. *(U. k. t.* III. rész.) *(P. T.)*

259. NAGY LAJOS MAGYAR KIRÁLY ÉLETE. Irta FRANGEPÁN. 30 old.

260. A GAZDAGODÁS ÚTJÁN. 33 old.

261. MÁRIA SASVÁR BÚCSUJÁRÓHELY. Irta FILÓ K. 32 old.

262. VIRÁGOSKERT. Kis útmutató dísznövények termesztéséhez. Irta HORVÁTH E. J. 45 old.

263. NAGYHETI SZERTARTÁSOK. Irta VALNICSEK B. 20 old.*

264. A SZENTÉLETŰ BOSNYÁK ZSÓFIA TÖRTÉNETE. Irta FILÓ K. 32 old.

265. JERUZSÁLEM PUSZTULÁSA és a zsidó nép szétszóratásának története. Irta FILÓ K. 36 old.

266. CSELÉDOTTHON. Irta KÁRPÁTI E. 31 old.

267. MÁRIARADNA KEGYELEMHELY RÖVID TÖRTÉNETE, valamint útmutatás az ott végzendő búcsujárási szertartás és ájtatosságokra. Irta egy áldozópap. 37 old.

268. VEZÉRKÖNYV A MÁRIARADNAI KEGYELEMHELYEN VÉGZENDŐ ÁJTATOSSÁGOKHOZ. Irta egy áldozópap. 42 old. (II. kiad. 1914.)

269. A LEGSZEBB AJÁNDÉK. Karácsonyi játék. Irta BOKOR M. 19 old.

10. ČO ŠLUBUJE A ČO DAVA. (Mit igér és mit ad a szociáldemokrácia) Fordította SPIŠIAK E. 78 old.

1909. – A jó egészség könyve. 112 old. *(U. k t.* IV. rész.) *(P. T.)*

270. MAGYAR SZIVEK HONSZERELME. Hazafias népszinmű. Irta LÁSZLÓNÉ JANDA I. 46 old.

271. LORETO, MAGYARORSZÁGI BÚCSUJÁRÓHELY TÖRTÉNETE. Irta MOHL A. 60 old.

272. AZ ORLEANSI SZŰZ. Dupanloup és Roy után irta KOLOS K. 59 old.

273. DINNYÉSZKEDJÜNK. Útmutató a dinnyetermesztéshez. Irta HORVÁTH E. J. 30 old.

274. A GYÜMÖLCSÖSKERT KÁRTEVŐI. Irta: CSERJESI K. 77 old.

1910. – A mi hazánk. I. füzet 108 old. *(U. k. t.* V. rész.) *(P. T.)*

VOGEL: Szentek élete. L. Hitbuzgalmi alatt. *(P. T.)*

HORVÁTH E. J.: Nagy Budapest. 200 old.

1911. ÖVEGES K.: A mi hazánk. II. füzet, 104 old. *(U.* k. *t.* VI. rész). *(P. T.)*

275. GÖMBÖS JÁNOS KÁNTOR URAM TANITÁSAI A POSTÁRÓL. Jegyezte CSERJESI K. 40 old.

276. A FÉRFI. Fériaknak kor- és rangkülönbség nélkül. Irta WETZEL X. F., átdolgozta DOMONKOS I. 116 old. (II. kiad.)

277. AZ ASSZONY. Minden rangú és rendű nők számára irta WETZEL X. F., átdolgozta DOMONKOS I. 85 old. (II. kiad.)

278. A SZOCIÁLDEMOKRÁCIA TÜKRE. Irta NAGY J. 67 old.

1912. DOMONKOS I.: Gróf Zichy Nándor élete. 160 old. *(P. T.)*

GRIEGER M.: Az ördög kopója vagy az iszákosság. 128 old. *(P. T.)*

CSÉFFALVAY: A szentmise. L. Imakönyvek alatt. *(P. T.)*

STOLZ: Magyarországi szent Erzsébet. L. Hitbuzgalmi alatt. *(P. T.)*

279. MÁRIA-GYŰD BÚCSUJÁRÓHELY. Irta LUKÁCSY I. 34 old.

280. JEGYESEK KÁTÉJA. Szükséges tudnivalók a házasulandóknak. Irta VALNICSEK B. 37 old.

281. KARÁCSONYI TÖRTÉNET. Karácsonyi és farsangi szindarabok. Irta GYŐRFFY E. 37 old.

282. HAZAFIAS SZINMŰVEK. Csak férfiszereplőkkel. Irta FELIX E. 55 old.

1913. TÖRÖKNÉ K. H.: A breznóti takács. 128 old. *(P. T.)*

BREZNAY B.: A tűzoltás és a tűz elleni védekezés. 112 old. *(P. T.)*

BODONYI N.: Márika szerencséje. 141 old. *(P. T.)*

VASS J.: Magyarok vigasztalása. L. Hitbuzgalmi alatt. *(P. T.)*

283. VAN-E ISTEN, VAN-E LÉLEK? Irta VÁGÁSSY GY. 40 old. (III. kiad. 1920.)

284. CSODATEVÓ SZENT MIKLÓS ÉLETE ÉS CSODÁI. Irta SZÉMÁN I. 23 old.

285. HUNYADI JÁNOS. Költői elbeszélés. A Szent-István-Társulat 1912. évi irodalmi pályázatán dicséretet nyert mű. Irta DRÁVAI J. 98 old.

286. ANGYALSZIVEK KARÁCSONYA. Irta ERDŐSI K. 22 old. (IV. kiad.)

287. A GYERMEK DIADALA. Misztikus karácsonyi játék. GRÖTECKEN után szabadon irta ERDŐSI K. 43 old. (III. kiad.)

288. BÉKÉT HOZOTT A KIS JÉZUS. Karácsonyi pásztorjáték. Irta ERDŐSI K. 25 old. (III. kiad.)

1914. 289. A GYŐZEDELMES SZERETET. Bibliai szinjáték. Irta ERDŐSI K. 50 old. (III. kiad.)

290. A NAZARÉNUSOK TÖRTÉNETE ÉS HITVALLÁSA. Irta VÉGH F. 57 old.

291. A CSODÁK IDEJÉBŐL. A Szent-István-Társulat irodalmi pályázatán dicséretet nyert elbeszélés. Irta SZEKERES M. 59 old.

292. A ZÁRDÁK ÉS ELLENSÉGEIK. Irta KÁVON L. 26 old.

293. AZ ÉLETBŐL AZ ÉLETNEK. A Szent-István-Társulat irodalmi pályázatán dicséretet nyert munka. Irta VALENTÉNYI GY. 104 old.

294. A SZOCIÁLIS KÉRDÉS ÉS A KERESZTÉNY SZOCIALIZMUS. Irta GIESSWEIN S. 28 old.

295. NAGY ÖRDÖG A PÁLINKA. Verses történet négy énekben. Irta ISTVÁN DIÁK. 16 old.

1915. HUSZÁR K.: A magyar nép hősei. 168 old. *(P. T.)*

SCHÖNER F.: Munkácstól Rodostóig. 112 old. *(P. T.)*

VARGHA DEZSŐ: Képek a nagy egyházatyák korából. L. Hitbuzgalmi alatt. *(P. T.)*

296. Nem jelent meg.

297. LAKODALMI KÖSZÖNTŐVERSEK. Irta SZEPESSY L. 13 old.

298. PÁZMÁNY PÉTER 1570–1637. Irta NOVÁK L. 48 old.

299. II. RÁKÓCZI FERENC VALLÁSOS BUZGALMA. Irta VARGHA J. 32 old.

300. SZENVEDÉSEK ISKOLÁJA. A keresztény magyar nép vigasztalására. Irta ZSIGOVITS B. 63 old.

301. A JÓ TESTVÉREK, vagyis a testvéri egyetértésről. PLUTARCHUS alapján írta JEHLICSKA F. 31 old.

302. URALKODJUNK FÁJDALMUNKON! Vigasztalás az elesettek hozzátartozóinak. Irta JEHLICSKA F. 31 old.

303. GYENGE LELKEK, vagy akik másoknak könnyen beugranak. PLUTARCHUS alapján irta JEHLICSKA F. 31 old.

304. A PÉNZ ÉS A BOLDOGSÁG, vagyis a meggazdagodásnak túlságos vágyáról. Irta JEHLICSKA F. 81 old.

305. ÁRPÁDHÁZI BOLDOG MARGIT. A Margit legenda nyomán. 46 old.

11. RUKOVÄT KORHEL'A. (Liehoviny.) I. N. JANDA. 56 old.

1916–1917. R. MOLNÁR I.: A kisgazda feladata a háború alatt és után. I. rész, 160 old. 1916.; II. rész, 160 old. 1917. *(P. T.)*

1916. SZIKLAY-VÁTH: Legjobb elbeszélések. 160 old. *(P. T.)*

306. SZENT ZITA. Irta GORZÓ G. 31 old.

307. SZENT VENDEL ÉLETTÖRTÉNETE. Irta FILÓ K. 24 old.

308. AGGÓDÓ LÉLEKKEL... Irta KRISTON E. 27 old.

309. A BÉNA HŐS BOLDOGSÁGA. Irta VINCZE A. 23 old.

310. KEGYELEM-NOVÉNA. Irta BARÁCZIUS J. 20 old.

311. AZ ÉN HÁZAM, AZ ÉN VÁRAM. Irta VASS J. 26 old.

312. XV. BENEDEK, A BÉKEPÁPA. Irta LUTTOR F. 33 old.

313. AZ ESŐRŐL. Irta HEGYFOKY K. 40 old.

314. GYÓNJUNK VAGY NE GYÓNJUNK? Irta NAGY J. 13 old.

315. A HŐSÖK ÁRVÁI. Irta GLATTFELDER GY. 14 old.

1917. BÁTHORYNÉ-POKORNY M.: Elbeszélések. 128 old. *(P.T.)*

316. I. FERENC JÓZSEF. A jó királya halálát őszinte szívvel gyászoló magyar nép számára írta HORVÁTH E. J. 76 old.

317. IV. KÁROLY KIRÁLY. Irta CSÉPLŐ I. 80 o1d.*

318. ERDÉLYRŐL. Irta SZEKERES J. 62 old.

319. AKIÉ A FÖLD, AZÉ A HAZA. Irta WENNINGER M. 38 old.

320. FIRER ÚR DÉKÁNY, MEG A FELESÉGE. Falusi történet a nagy háború idejéből. Irta ROVÓ L. 36 old.

321. TUDNIVALÓK A KATHOLIKUS AUTONÓMIÁRÓL. Irta TAKÁCS M. 38 old.

322. KÉT ANYÁRÓL. Irta ÖZV. BÁTHORY N.-NÉ. 23 old.

323. A SZENTMISE-ÁLDOZAT. Irta BARÁCZIUS J. 75 old.

324. A BESZÉLŐ MADÁR. Irta KRISTON E. 30 old.

325. A MIATYÁNK. A szomorúaknak, szenvedőknek írta TÓTH J. 38 old.

1918. CSÉPLŐ I.: Az emberirtó. 128 old. *(P.T.)**

TARCZAI GY.: A nagy rendalapítók. L. Hitbuzgalmi alatt. *(P. T.)*

326. A NEMZETISÉGEKRŐL. Irta MÉZES J. 48 old.

327. HOGYAN NEVELJÜK GYERMEKEINKET? Irta MÓCSY L. 38 old.

328. AZ OKOS MARI TÖRTÉNETE. Irta CSEPELA L. 47 old.

329. AZ UTOLSÓ ÓHAJ. Irta PETRÓ J. 24 old.

1922. HORVÁTH E. J.: Méhészkedjünk. (A népiratokból bővített 3. önálló kiadás.) 128 old.*

BILKEI F.: A család könyve. L. Hitbuzgalmi alatt.

Károly király szenvedése Madeirán és jámbor halála. L. Hitbuzgalmi alatt.

MARCZELL: Krisztus Urunk nyomdokain. L. Hitbuzgalmi alatt.

1923. CSÉPLŐ I.: Útmutatás ifjúsági egyesületek alakítására és vezetésére. 32 old.*

C) *Naptárak*

(A csillaggal jelölt naptárak ma is forgalomban vannak, A dűlt (cursiv) betűvel szedettek a Rózsa-vállalat útján jutottak a Társulat tulajdonába.)

1848–1858. Keresztény Naptár, Magyar.

1851–1857. Ugyanaz német.

1851–1855. Ugyanaz tót.

1862–1895. Szent-István-Társulat Naptára.

1904–1919. Szent-István-Társulat Naptára. Szerkesztő: NÉMETH GY.

1912–1923. *Nemzeti kalendárium. – Képes családi naptár. – Képes mese naptár. – A magyar család naptára. – Gondűző bácsi naptára. – Jó magyar népünk naptára. – Magyar iparosok naptára. – Nagy képes naptár.* – Regélő naptár.* – Lurdi szent Család naptár.* – Páduai szent Antal naptára.* – A peleskei nótárius naptára. – Ellenzéki naptár. – Garabonciás naptár. – Gazdasági naptár.* – Hunyadi János képes naptára. – Katonapajtás naptára. – Képes honvéd naptár.* – Kossuth Lajos nagy képes naptár.* – Petőfi naptár.* – Rákóczi naptár. – Török-magyar naptár. – Bohó Misi naptára. – Budai képes naptár. – Jászkun képes naptár. – Kecskeméti képes naptár. – Keresztény képes naptár.* – Képes kis Kossuth naptár. – Képes komáromi kalendárium. – Képes tündérnaptár.* – Kis képes naptár.* – Magyar- és erdélyországi kis képes naptár. – Magyar szabadsághősök naptára. – Mátyás király naptára.* – Grosser Bilder-Kalender.* – Budapester Familien-Kalender. – Christlicher Bilder-Kalender. – Kleiner Bilder-Kalender. – Kleiner Kossuth-Kalender. – Ofner Schreib- und Hauskalender.* – Pester Schreib-Kalender. – Kal. Paduanského sv. Antona. – Ludovy kalendár Lurdskej Panny Marie. – Novy obrázkovy rodinny kalendár. – Velki obrázkovy kalendár.* – Budinsky kalendár. – Krestansky obrázkovy kalendár.* – Kossuthovsky kalendár. – Maly obrázkovy kalendár.*

1916–1917. Búcsujáró naptár. – Magyar hősök naptára. – Világháború naptára.

1917–1918. Magyar dicsőség naptára. – Vitéz fiaink naptára. – Új nagy mesenaptár.

1918. Béke naptár. – Katholikus naptár.

1919. Független Magyarország naptára. – Magyar népköztársaság naptára. – Magyar nemzetőrség naptára.

1920. Keresztény Nők Naptára. Szerkesztő: GOMBOS GY.-né.

Magyar Asszonyok Népnaptára. Szerkesztő: KÁLLAY E.

Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége Almanach. 153 old.*

1922. Regény naptár. – Kis regény naptár.

1922-1923. Szent István Naptár.*

Kisgazdák képes naptára.*

V.
IFJÚSÁGI ÉS SZÉPIRODALOM

Ahogyan a népies és hitbuzgalmi munkásság ismertetésénél őszintén megállapítottuk a hiányokat, hasonlóan tárgyilagosan el kell ismerni, hogy úgy az ifjúsági, mint a szépirodalmi téren nagyon nagy, a Társulat által meg nem munkált területek vannak még.

Az *ifjúsági irodalom* művelését Fogarasy erős kézzel akarta megalapozni. Még elnök-igazgatósága utolsó évére esik egy *sorozatos vállalat* megindulása, mely ifjúsági iratokat is akart megjelentetni. E gyüjtőcím nélküli sorozatában 1853-tól 1856-ig meg is jelent hat fordított ifjúsági irat, de azután igen hosszú ideig, 1887-ig, tehát harminc éven át mindössze három ifjúsági iratot sorolnak csak fel a Társulat évkönyvei.

1887-től azonban annál nagyobb a lendület. Az akkori vezetőség határozott s elsőrangú célként tűzi ki az ifjúsági iratok kiadását s eleinte ezek is sorozatban «*Ifjúság öröme*» címmel látnak napvilágot. Az ifjúsági iratok szerkesztője maga *Kiss* János, később *Kaposy* József, s különösen az a szempont vezeti őket, hogy olcsó, kisebb terjedelmű ifjúsági munkák kiadásával a szegényebb diákság, a vidéki iskolák könyvtárai között keressék olvasóikat. A gyüjtőcímtől később eltekintenek s évente eléggé nagy számú, 1887-től 1908-ig összesen 85 ifjúsági irat megjelenését teszik lehetővé. E vállalkozás erkölcsi sikere a legszebb volt, anyagilag azonban majdnem veszteségesnek mutatkozott, mert e kiadványok – épen olcsóságuknál fogva – karácsonyi és alkalmi ajándékoknak nem voltak alkalmasak (ifjúsági iratokból pedig e címen fogy el igen sok) s legtöbbjét szegény iskolák és tankönyvrendelő zárdák karácsonyi és vizsgai ajándékként kérték.

1909-től fogva a részvénytársasági vezetőség szakított a régi gyakorlattal s inkább kevesebb, de a közönség igényeihez mért terjedelmesebb és díszesebb kiállítású ifjúsági iratokat adott ki. A szegény iskolák számára pedig új sorozatot léptetett életbe, a *vizsgai jutalomkönyvek* gyűjteményes kiadását, melyben legkelendőbb kiadványait nyomatta le s azokat egyforma kiállításban, nagy példányszámban s így a legolcsóbban – akkor kötetenként 40–60 fillérért – adta. Egyelőre e sorozatos vállalkozás a viszonyok kényszere következtében szünetel, az ifjúsági iratok kiadása azonban tervszerűen folyik. Nagy nehézséget a legújabb időkben csak az okoz, hogy az ifjúsági iratok kiadása – e könyvek természeténél fogva – oly vállalkozás, mely a befektetett tőkét csak évek multán adja vissza s ma hosszabb lejáratra tőkéket lekötni nem lehet. Reméljük azonban, hogy ez csak a ma nehézsége.

A *szépirodalom* felkarolását illetőleg is megvolt a kezdet vezetőségének a maga határozott s magas színvonalú felfogása. Erre vall, hogy már az első évtizedben két klasszikus szépirodalmi munka jelenik meg: *Manzoni*-tól a Jegyesek és *Wisemann* Fabiolája.

Hogy mennyire akart szépirodalmi tevékenységet kifejteni a fiatal Társulat, legszebb bizonysága a *Családi Lapok* megalakulása. E kimondottan szépirodalmi jellegű folyóiratot a Társulat első világi elnökének, Károlyi Sándornak buzgólkodása, sőt nagyrészben anyagi támogatása teremtette meg. 1852-ben jelent meg az első évfolyam s havonta két-két füzetet adott szépirodalmi tartalommal. Sajnos, 1857-ben megszűnik, egyrészt úgylátszik megfelelő szerkesztő hiányában (fennállásának hat éve alatta szerkesztők folyton változtak), de a közönség sem fogadta megértéssel e nagyjelentőségű vállalkozást. Talán ugyane részvétlenség az oka, hogy 1898-ig, tehát közel negyven éven át mindössze nyolc szépirodalmi munka jelent meg. Tárkányiról fel kell ugyan hoznunk, hogy neki voltak e téren nagyszabású tervei s az 1872. év januárjában tartott választmányi ülésen indítványozta, hogy *jeles külföldi regények kiadását* – sorozatos könyvek alakjában – vállalja a Társulat. A választmány a határozatot elfogadta, a nyomásra nézve az Athenaeummal szerződést is kötöttek, az első regény (*G. Sandeau*

Madelein-je) már le is volt fordítva, a vállalkozásból azonban – nem tudjuk miért – nem lett semmi.

Már 1898-ban szó van arról, hogy a tagilletmény keretében szépirodalmi munkákat is bocsássanak közre, két munka: egy May-fordítás és Bán A. költeménykötete ekként is lát napvilágot; a szépirodalom igazi felkarolása azonban a *Családi Regénytár* megindulásával kezdődik. Abban a *száz* kötetben, mely 1900-tól 1917-ig e sorozat keretében megjelenik, 59 szépíró jut szóhoz, közöttük 28 magyar, a többi külföldi. A sorozat 1917-ben egyelőre csak félbenmaradt s amint a gazdasági viszonyok lehetővé teszik, hogy ily konstrukciójú sorozat egyik fő jellegzetes vonása – elsőrangú irodalmi termék a legolcsóbb áron – ismét megvalósítható legyen, a Családi Regénytár újból meg fog jelenni.

A Családi Regénytáron kívül is adott ki a Társulat szépirodalmi munkákat (a sorozat életbenléte alatt 16, azóta 23 művet, közöttük 26 eredetit), jelenleg pedig legújabb vállalkozása az 1922-ben megindult *Katholikus klasszikus regények* sorozata, melyben eddig két munka (R. Bazin és Sienkievicz munkája) jelent meg, mindenik a szerzőt s annak munkásságát ismertető és méltató előszóval.

Könyvészeti adatok a Szent-István-Társulat ifjúsági és szépirodalmi kiadványaihoz.

A) *Ifjúsági irodalom*

Rövidítések: (I. Ö.) = Ifjúság Öröme; (V. J.) == Vizsgai jutalomkönyvek.

A csillaggal jelöltek ma is kaphatók.

1853. SCHMIDT – SOMOGYI K.: Pirostojások. I–II. kiad. 32 old. (III. kiad. 1855.)*

1854. Szent Miklós napja. Franciából fordította: ALVINCZY F. 104. old.*

Pali és Gyuri. Franciából fordította: ALVINCZY F. 104 old.*

Estikék. 16 old.*

1858. A Sismond család. Franciából fordította: NEHÉZ K. 108 old.*

A braminok. Franciából fordította: ALVINCZY F. 108 old.*

1861. A száműzött leánya. Franciából fordította: S. A. 384 old.*

AMBACH-RÁZEL J.: A rabszolgakereskedő. 168 old.*

Aranka. Franciából fordította: GYURITS A. (III. kiad. 1903.)

1887–1891. Ifjúság Öröme. I–V. kötet. Szerkesztők: *Maszlaghy F.* és *Kiss J. (I. Ö)*

I. Ö. 1. kötet. 256 old.

1888. I. Ö. 2. kötet. 108 old.

KISFALUDY Á.: Levelek hugomhoz az olvasásról. 208 old.

1889. I. Ö. 3. kötet. 212 old.

SEEBURG J.: Egyptomi József. 112. old. (II. kiad 1896.)

1890. ROSTY K. – DIEFENBACH L.: Karácsonyi képeskönyv. 160 old.

I. Ö. 4. kötet. 256 old.

1891. I. Ö. 5. kötet. 224 old.

1892. Szabad órákra. 224 old.

DEMÉNY D.: Vallásosság és kincsvágy. 152 old.

1893. Ifjúság könyve. 264 old.

Ifjúsági olvasmányok. 256 old.

FULLERTON – ESZTERG. NÖV. PAPOK IROD. ISK.: Laurencia. 224 old.

1894. Tanulságos olvasmányok. 248 old.

KINCS I.: A testvérek. 160 old. (II. kiad. 1900.)

Sötét napok. 192 old.

ANHI A.: Falusi gyermekek könyve. 80 old.

1895. DORSEY A. – GYURICSKA P.: A lelkiismeret. 228 old.

SZEGHY K.: Hasznos mulattató. 232 old.

KINCS I.: A vadon gyermeke. 104 old.

1896. Milleniumi emlékkönyv. 280 old.

LŐRINCZ GY.: A magyar történet századai. 168 old.

PINTÉR K.: Irodalmunk a milleniumig. 120 old.*

BAJÁN M.: László főherceg. 128 old.

WIESEMANN-URBANEK S.: Az öröklámpa. 72 old.

Levelek az első szent áldozás után. Franciából fordította: STADLER E. 80 old.

SZIKLAY J.: A torony története. 232 old.

HATTLER F.: Virágcsokor. 280 old. (II. kiad. 1905.)

1897. ANHI A.: Két fiú története. 56 old. (II. kiad. 1905.)*

BÜTTNER J.: Édes mostoha. 192 old. (II. kiad. 1914.)

BÜTTNER L.: Testvérek vagyunk. 264 old.

POKORNY E.: Színjátékok. 196 old.

Márta naplója. 432 old.

1898. PAP BÁCSI: Miklós országa. 64 old.*

– Karácsonyi aranykönyv. 232 old.

ROLFUS-PLOSKÁL R.: Beppo a lazzaroni fiú. 204 old.

GRUBER-HÖRL GY.: Martini Gusztáv életrajza. 172 old.

LATKÓCZY M.: Magyar szentegyházak regéi. 224 old.

1899. BÜTTNER L.: Juliánka. 160 old.

KARÁCSON I.: Szent Imre. 152 old. (II. kiad. 1911.)*

PRÓNAI A.: Kis barátaimnak. 128 old.

1900. DICKENS: Twist Oliver. I. kiad. 312 old. (II. kiad. 1912.)

SZIKLAY J.: Tisztítótüzön át. 240 old.

CZIKE J.: Felhőmesék. 96 old.

KINCS I.: Testvérek. 112 old.

PINTÉR K.: Magyar drámai mesék. 240 old.*

EMBER K.: Emlékkönyv. 48 old.

1901. AKANTISZ V.: Japán mesék. 176 old.

PAPPENCORDT G.: Gonzágai szent Alajos. 96 old. (II. kiad. 1913.)*

BULWER: Pompeji utolsó napjai. 320 old.

Karácsonyi pásztorjátékok. 188 old.

1902. SZIKLAY J.: Magyar szív. 420 old.

ERDŐSI K.: Ami föntart minket. 104 old*

1903. Emma néni tíz meséje. 184 old.

PRÓNAI A.: Futócsillagok. 100 old.*

ERDŐSI K.: Ősi erények. 48 old.

GYŐRFFY J.: Szavalókönyv. 1–5. kötet. 460 old.

1904. SZEGHY E.: Japán. 184 old.*

SZERELEMHEGYI T.: A győri vaskakas. 88 old.

ROSEGGER-KŐRÖSI H.: Petike. 124 old.

ERDŐSI K.: Az igazság felé. 116 old.*

GYŐRFFY J.: Új magyar köszöntő. 220 old.*

TUTSEK A.: Apró történetek. 155 old.

1905. ASCHENBRENNER J.: Aranykönyv. 256 old.

BÜTTNER L.: Amit a csillagok látnak. 200 old.

KÜZDI A.: József Egyptomban. 108 old.

ERDŐSI K.: Rákócziért. 144 old.*

PRÓNAI A.: Az egri leány. 76 old.

DEDEK C. L.: Mária-legendák. 176 old.

DEMÉNY D.: Trifolium. 88 old.

1906. BÜTTNER J.: Elveszett aranyvirág. 194 old.

BÜTTNER L.: Öt évi találkozó. 216 old.

DICKENS – HEVESI S.: Nickleby Miklós élete. 400 old.

KINCS I.: Romok a rom felett. 224 old.

RUSCHEK A.: Esti csillag. 116 old.*

SEBŐK I.: Az én naplóm. 360 old.

PRÓNAI A.: Szavalókönyv. 472 old.

LEMOYNE: Sejanus. 240 old.*

1907. BÜTTNER J.: Kedves történetek. 200 old.

GYŐRFFY J.: Árpád-füzet. 32. old.

– Erzsébet füzet. 32 old.

VARGHA D.: Szent Imre emlékkönyv. 168 old.

TYUKOS (PANNON): Szent Erzsébet. 80 old.*

SZIKLAY J.: Új világ. 240 old.

1908. ANDOR J.: Nagy Lajos. 196 old.

BOKOR M.: A Szirányi-család. 208 old.

KÁROLY I.: Igaz élet. 196 old.

1909. BÜTTNER L.: Az ősi földért. 168 old.

HÁM A.: Ifjú szentek élete. 132 old.

1910. BOKOR M.: Három színdarab. 96 old.

VÖRÖSVÁRY: A kalandosok. 48 old.*

1911. BOKOR M.: Két világ. 164 old.

TOMA I.: Hegyaljai diákok. 164 old.

1912. PÁLFFY P.-NÉ GRÓFNŐ: Őslaky Ella. 160 old.*

DICKENS – FILÓ K.: Kis Dorrit. 294 old.

TORDAI Á.: Tinódi. Ifj. szinjáték. 70 old.

1912–1913. Vizsgai jutalomkönyvek. 1–5. kötet. *(V. J.)*

A jó Isten Nellikéje. 72 old. Angolból fordította a pécsi növendékpapság Szent Pál Társulata. 62 old. *(V. J.* 1. kötet.)*

KRISTON E.: Patkó Pista. 48 old. *(V. J.* 2. kötet.)*

WETZEL X. – PELIKÁN K.: Takarékoskodjunk! 56 old. *(V. J.* 3. kötet.)*

1913. – – A szerencse útja. 60 old. *(V. J.* 4. kötet.)*

BÜTTNER J.: Az édes mostoha. 128 old. *(V. J.* 5. kötet.)*

DEMÉNY D.: Trifolium. 72 old. *(V. J.* 6. kötet.)*

BÁTHORY N.-NÉ: Tündérvilág a Városligetben. 224 old.*

1914. BLASKÓ M.: Tövisek közt. 112 old.*

LÁNG J.: Gallus. (Latin nyelvű ifjúsági irat.) 128 old.*

KERTÉSZ K.: A megtért katona. Ifj. szinjáték. 32 old.*

1915. MARCZELL M.: Fronton és front mögött. Ifj. szinjáték. 100 old.*

BLASKÓ M.: Új Magyarország.· 248 old.*

1916. FILÓ K.: Péterke első áldozása. 16 old. (II. kiadás 1922.)*

SIK S.: Ébredés. Ifj. színjáték. 52 old.*

KOVÁCS: Diadalok útján. Ifj. színjáték. 76 old.*

MAGYARÁSZ F.: Legyen meg a Te akaratod. Ifj. szinjáték. 68 old.*

1918. BLASKÓ M.: Pityu. 112 old.

RUBENESCU A.: Krisztus-legendák. 208. old. (II. kiad. 1920.)*

1919. – Magyar Misi a vörös világban. 120 old.*

– Isten kardja. Ifj. szinjáték. 68 old.*

MAGYARÁSZ F.: Phoenix madár. Ifj. szinjáték. 40 old.*

1920. MÉZES J.: Görbe lánc – béka tánc. 128 old.*

BORDEAUX – KERTÉSZ K.: A kis keresztesek. 232 old.*

FEDERER – KERTÉSZ K.: Patria! 80 old.*

1920. Szent István országa. I. füzet 24 old. 1920. ; II. füzet. 24 old. 1921.*

Utazás szent István országában. Játék. 1 lap.*

1921. BLASKÓ M.: Nem, nem, soha! 144 old.

SIK – TARCZAI: Brentano legszebb meséi. 164 old. (II. kiad. 1922.)*

DICKENS – VÁRDAI B.: Ritkaságok régi boltja. 396 old.*

FREYTAG – ERDÉLYI A.: Üzlet és becsület. (Soll und Haben.) 328 old.*

LINTNER S.-NÉ: Gyermeke1őadások. 64 old.*

1922. Petike az Úr Jézusért. Franciából fordította REINER I. 32 old.*

SIENKIEWICZ – BÁNYAI K.: Sivatagban-őserdőben. II. kiad. 348 old.*

TORDAI Á.: Rózsáskert. Szavalókönyv a kath. költészet java termékeiből 304 old.*

B) *Szépirodalom*

I. Folyóirat

1852–1857. CSALÁDI LAPOK. Szépirodalmi és tudományos folyóirat. Szerkesztők: KLEZSÓ J., NEY F. és mások. Megjelent minden hó közepén és végén 3 ív terjedelemben.

II. Önálló és sorozatos művek

Rövidítés: (Cs. R.) = Családi Regénytár. A csillaggal jelöltek ma is kaphatók.

1851. MANZONI – MÉSZÁROS: A jegyesek. 288 old.*

1856. WIESEMANN – HOLLÓ M.: Fabiola vagy a katakombák egyháza. 408 old. (3. kiadást lásd Családi Regénytár 65–68. kötetben.)

1857. TÁRKÁNYI B. J.: Költeményei. 256 old.

1863. BOLANDEN – GARAY A.: Berta királyné. 444 old.

1867. FÜSSY T.: Családi olvasmányok. I. kötet. 246 old.

1868. – Ugyanaz II. kötet. 240. old.

1870. Fabiola nővére. Franciából fordította KANDRA J. 336 old.

SZEPESI I.: Költemény IX. Piushoz. 16 old.

1871. KLOPSTOCK – TÁRKÁNYI B. J.: Messiás. 320 old.

1877. MINDSZENTY G. legujabb költeményei. 288 old.

1893. *Torquato Tasso – Jánossy B.: Megszabadított Jeruzsálem.*[13] 692 *old.**

1898. MAY – SZEKRÉNYI L.: A csendes óceánon. 672 old.

1899. BÁN Á.: Áhitat szárnyain. Költemények. 192 old.*

1912–1917. Családi Regénytár 1–100 kötet. (*Cs. R)*

MONTAL M. – SZENTANNAI.: Germaine eszménye. BEUGNY D'HAGERNE-RADA I.: D'Arbout ezredes három párbaja. 341 old. (*Cs. R.* 1–2. kötet.)

CYPRIÁN (Andor J.): Utak az életben. 162 old. (*Cs. R.* 3. kötet.)

LAMIRAUDIE – A. VILMA: Filemon ezredes. MINNA CANTH – BÁN A.: Hol a boldogság. 150 old. (*Cs. R.* 4. kötet.)

X. GRÓFNŐ: Eszter. 304 old. (*Cs. R.* 5–6. kötet)

GRAVEN A.-NÉ – RADA I.: Eliane. 494 old. (*Cs. R.* 7–8. kötet.)

KINCS I.: Rajzok a kurucvilágból. 160 old. (*Cs. R.* 9. kötet.)

1901. FILÓ K: A vértanu szelleme. 406 old. (*Cs. R.* 10–12. kötet.)

BÜTTNER J.: Ugy amint volt. 152 old. (*Cs. R.* 13. kötet.)

BUOL M. – SZIKLAY J.: A Mária-kép. 167 old. (*Cs. R.* 14. kötet.)

ANDOR J.: Anyaföldön. 166 old. (*Cs. R.* 15. kötet.)

DON LUIS COLOMA – JÁNDI B.: Elbeszélések 308 old. (*Cs. R.* 16–17. kötet.)*

1902. CSAPODI I.-NÉ: A kékruhás asszony. LÉON DE TINSEAU A. V.: Psyche lámpája. 180 old. (*Cs. R.* 18. kötet.)

FRANKÓ I. – ZSÁTKOVICS K.: Hricz és az úrfi. 137 old. (*Cs. R.* 19. kötet.)

KINCS I.: A leánymamák fia. 645 old. (*Cs. R. 20–23.* kötet.)

J. MAIRET – RADA I.: A hiábavaló gazdagság. BARTLE TEELING – G. M.: Az utolsó betét. 284 old. (*Cs. R.* 24–25. kötet.)

VÉRTESSY GY.: Falusi történetek. 146 old. (*Cs. R.* 26. kötet.)

Az ezer tó országából. Finn elbeszélések. Finn eredetiből fordította

BÁN A. 159 old. (*Cs. R.* 27. kötet.)

1903. TARCZAI GY.: Budai históriák. 314 old. (*Cs. R.* 28–29. kötet.)

NEUMAYER K. D.: A Karassó mellől. 156 old. (*Cs. R.* 30. kötet.)*

ANDOR J.: Két világ között. 288 old. (*Cs. R.* 31–32. kötet.)

TARCZAI GY.: Masolino. 298 old. (*Cs. R.* 33–34. kötet.)

1904. CASTELNUOVO – HRABOVSZKY J.: Küzdelmek. 356 old. (*Cs. R.* 35–36. kötet.)

G. BÜTTNER J.: A méltóságos asszony emberei. 157 old. (*Cs. R.* 37. kötet.)

HARLAND H. – G. M.: Sampaulo grófné. 286 old. (*Cs. R. 38–39* kötet.)*

[13] A Szent-István-Társulat Tudományos és Irodalmi Osztályának kiadásában jelent meg.

TARCZAI GY.: A zengő hegy. 139 old. (*Cs. R.* 40. kötet.)

1905. BR. BRACKEL F. – RADA I.: A műlovas leánya. 461 old. (*Cs. R.* 41–43. kötet.)

KISS M.: Az aranypók. 155 old. (*Cs. R.* 44. kötet.)

M. HRABOVSZKY J.: Női szivek. 144 old. (*Cs. R.* 45. kötet.)

1906. TARCZAY GY.: Egetverő hegy. 148 old. (*Cs. R.* 46. kötet.)

C. D. LAMIRAUDIE: Geneviéve megtérése. 169 old. (*Cs. R.* 47. kötet.)

D. L. COLOMA – JÁNDI B.: Spanyol képek. 222 old. (*Cs. R.* 48. kötet.)*

GYULAI Á.: Legendák könyve. 120 old.

1907. Innen-onnan. Oroszból fordította SZÉMÁN ISTVÁN. 160 old. (*Cs. R.* 49. kötet.)

ANDOR J.: Ujabb elbeszélések. 235 old. (*Cs. R.* 50. kötet.)

1908. DICKENS – FILÓ K.: Kis Dorrit. 294 old. (*Cs. R.* 51–52. kötet.)

SZEPESSY L.: Hit és haza. Költemények. 320 old.

BOURGET – GYŐRI: A válás. 360 old.

1909. D. L. COLOMA – GERELY J.: A vértanu királynő. 293 old. (*Cs. R.* 53–54. kötet.)

ANDOR J.: Ijjas Tamás végzete. 140 old. (*Cs. R.* 55. kötet.)

CHAMPOL – HODÁCS Á.: Alexandrina nővér. 189 old. (*Cs. R. 56.* kötet.)

SZTÁRAY I. GFNŐ: Erzsébet királyné kiséretében. 176 old.* (III. kiad. 1912.)*

1910. ERDŐS R.: Aranyveder. Költemények. 88 old.*

SZOHUREK A.: Sursum corda! Költemények. 112 old.

SZIKLAY J.: Az irgalmasság Golgotája és Szegény élet, gazdag lélek. 203 old. (*Cs. R.* 57–58. kötet.)

CHARLES DE VITIS – RADA I.: A doktorkisasszony. 140 old. (*Cs. R.* 59. kötet.)

SHEEHAN PATRICK A. – Y. E.: Az üldözöttek. 495 old. (*Cs. R.* 6–61. kötet.)

1911. CLÉMENT VAUTEL – KERTÉSZ K.: Az álomgép. 154 old. (*Cs. R. 62.)*

D. L. COLOMA – GERELY J.: Boy. 262 old. (*Cs. R.* 63–64. kötet.)

WISEMANN M. – HAUDEK Á.: Fabiola vagy a katakombák egyháza. 472 old. (*Cs. R.* 65–68. kötet.)

CSAPODINÉ ALLAGA V.: Almavirág és Boldogasszony kis katonája. 148 old. (*Cs. R.* 69. kötet.)

SIENKIEWICZ – BÁNYAI K.: Dicsőség mezején. 284 old.

1912. BENSON – HODÁCS Á.: A világ ura. 328 old.

DEDEK C. L.: Tu me sequere. 328 old.

KRÜGER A.: Orgonaszó. Költemények. 184 old.

ORBÁN D.: A gyöngysoros Diana. 163 old. (*Cs. R.* 70. kötet.)

1913. WILLIAMSON C. N. és F. E.: Az arany csönd. 620 old. (*Cs. R.* 71–74. kötet.)

TARCZAI GY.: Öt novella. 324 old. (*Cs. R.* 75–76. kötet.)

WILLIAMSON C. N. és A. M.-ny.: Hercules vendégei. 372 old. (*Cs. R.* 77–78. kötet.)

KERTÉSZ K.: Fehér turul. 139 old. (*Cs.* R. 79. kötet.)

BARKLAY L. F. – POGÁNY K.: Az esti dal. 334 old. (*Cs. R. 80–81.* kötet.)

BOKOR M.: Virradat. 256 old.

KISS M.: Örök tűz. Költemények. 96 old.

LANDAUER B.: Háborgó vasuton. 160 old.

1914. HANDEL M. E. – AUER I.: Játszótársak. 249 old. (*Cs. R. 82–83.* kötet.)*

VÉCSEYNÉ J. L.: Keressük a boldogságot. 134 old. (*Cs. R.* 84. kötet.)

WILLIAMSON C. N. és A. M.: Az erdők fia. 423 old. (*Cs. R. 8–87.* kötet.)

1915. HARSÁNYI L.: A halálfejű pille. 156 old. (*Cs. R.* 90. kötet.)

SIENKIEWICZ H. – BÁNYAI K.: Tűzzel-vassal. 657 old. (*Cs. R.* 91–94. kötet.)

KISS M.: Tábortűz. Költemények. 96 old.

1916. ANDOR J.: Boldog otthon. 236 old.

KATONA E.: A forradalom. 107 old. (*Cs. R.* 88–89. kötet.)

1917. HEYERMANS – CSITÁRY B.-né: Rajzok. 131 old. (*Cs. R.* 95. kötet.)*

WILLIAMSON C. N. és A. M. – PANTL K.: Egyptomban történt. 283 old. (*Cs. R.* 96–97. kötet.)

SIENKIEWICZ – BÁNYAI K.: Sivatagban – Őserdőben.412 old. (*Cs. R.* 98-100. kötet.)

HARSÁNYI L.: Toronyzene. Költemények. 120 old.*

1918. BAZIN – KENDEFFY K.: Barriére. (A gát.) 216 old.*

FEDERER – KERTÉSZ K.: Teréz kisasszony. 336 old.*

HARSÁNYI L.: Az óra egyet üt. 112 old.

SIK S.: Alexius. Miszterium 5 felvonásban. 224 old.*

TARCZAI GY.: Vitus mester álma. 440 old.*

KISS M.: Boldog emberek. 192 old.*

1919. SIK S.: Maradék magyarok. Költemények. 60 old.*

SARATH KUMAR GOSCH-FRÜCHTL E.: Királyok kincse. 140 old.*

KELLER – AUER I.: Hágár fia. 264 old.*

1920. MENTES M.: Magyar bánat. Költemények. 96 old.

WILLIAMSON – PANTL: Lord Loweland. 324 old.*

– – Titokzatos történet. 220 old.*

WALLACE-SZEKRÉNYI-ZIGÁNY: Ben Hur. 348 old. (II. kiad. 1922.)*

KOMÁROMI J.: Mit búsulsz kenyeres? II. kiad. 156 old.*

SIK S.: Hét szép história. 160 old.*

KISS M.: Székely falúm. 132 old.*

1921. P. PÁL. Ö.: Tárogató. Költemények. 68 old.*

KELLER – AUER I.: Idegen tükörben. 288 old.*

EYTH – POGÁNY K.: Küzdelem a piramisért. 360 old.*

LÉPES V.: Küzdelem a koronáért. 148 old.*

1922. FINTA S.: Rózsavár. 176 old.*

KELLER – MIHELICS V.: Hubertus. 224 old.*

BAZIN – VÁRKONYI N.: Sarjadó búza. 240 old.*

SIENKIEWICZ – RÁKOSI LENKE: Vizözön. 468 old.*

VI.
A SZENT-ISTVÁN-TÁRSULAT TANKÖNYVEI.

a) Katekizmusok és bibliák

Már Fogarasy programmjában benne volt a tankönyvkiadás gondolata s az 1850. febr. 7-iki választmányi ülésen maga az elnöklő Scitovszky hercegprímás kilátásba helyezte, hogy új katekizmust szándékozik – az ország többi főpásztoraival egyetértésben – szerkesztetni s ennek kiadói jogát a Társulatra bízza.

Fájdalom, ez évtized hittani könyveiből egy példány sem maradt meg s így tisztán az akkori évkönyvek adatai alapján tapogatózhatunk. Ez adatokból azt kell következtetnünk, hogy az új káté elkészültéig a hercegprímás átengedte az akkor közhasználatban álló Mária-Terézia-féle s Batthyány prímás által magyarra fordíttatott *normál káték* kiadói jogát a Társulat számára, melyet az 1852-iki évkönyv «*Ker. kath. tudomány vagy Katekizmus*» cím alatt jegyezett fel s magyar, német és tót kiadásáról tesz említést.

1854-ben a Társulat bizományba veszi át az egri kátékat, melyek a regensburgi (Deharbe-féle) káték után a Batthyány-káték szem előtt tartásával készültek s az egri lyceumi nyomdában jelentek meg. Ugyancsak 1854-ben a Társulat tárgyal a regensburgi Pustet-céggel, ki a Deharbe-káték eredeti kiadója s azzal szerződést is köt s eleinte német, majd később magyar nyelven e kátékat is kiadja.

1858-ban van az esztergomi tartományi zsinat s a Társulat azzal a kéréssel járul a zsinat elé, hogy amennyiben új kátékat rendelnének el, azok kiadási jogát ruházzák át a Társulatra. A zsinat a regensburgi Deharbe-káték mellett dönt s elvileg hajlandó is átadni a Társulatnak, azonban az osztrák kormány, melynek az egész «összbirodalom» iskolakönyvei számára kizárólagos szerve volt a «K. K. Schulbücherverlag», óvást emel ez intézkedés ellen s egyelőre Bécsben, majd a pesti egyetemi nyomdában készülnek az esztergomi káték mindaddig, míg Danieliknak már említett erélyes fellépése[14] a Társulatot nem teszi az esztergomi káték kizárólagos tulajdonosává.

1865-től fogva a Társulat lesz tehát e káték kizárólagos tulajdonosa s egyben az egri kátéké is, oly korlátozással azonban, hogy az egri érsekséggel kötött megállapodás alapján az egri káték kiadását a Társulat, a tulajdonjogot azonban az egri lyceumi nyomda gyakorolja.

Mind a két káté különböző tagozatú és nyelvű sorozatai számtalan kiadásban változatlanul jelennek meg 1906-ig, midőn is a katekizmus revíziójára a püspöki kar meghagyásából kiküldött bizottság *(Mailáth* Gusztáv erdélyi püspök elnöklésével *Pokorny* Emmanuel, *Gerely* József és *Zelliger* Vilmos dr. közreműködésével) elkészül az új «*Római kath. káték*»-kal s ugyanakkor az egri bizottság az új egri kátékkal. Jelenleg e káték vannak közhasználatban.

***

A *bibliai* tankönyvek terén a Szent-István-Társulat azonnal önálló munkákat hozott forgalomba: már 1850-ben *Róder* Alajos könyvét «Bibliai történetek» cimmel, évről-évre fokozatosan kiépítve különböző tagozatokban s nyelveken. E bibliákat az esztergomi tartományi zsinat is helybenhagyta s csak az 1906-os katekizmus-revizióval kapcsolatosan mentek át a szükséges pedagógiai módosításokon.

[14] Lásd Danielik működésének ismertetésénél a 20. lapon.

E revizióval kapcsolatosan új bibliai kézikönyvek is kerültek forgalomba, *Gerely* József és *Pokorny* Emmanuel *Bibliái*, s jelenleg az egri érseki tartományban a Róder-könyvek, az ország többi részében pedig a két utóbbi van használatban.

A kátékon kívül az elemi iskolák számára a Társulat első korszakában csak egy szertartástan jelent meg, később azonban részint az új tantervek részint a káté-revizióval kapcsolatosan ezek száma is nő, bár mindig korlátozott marad, mert a tantervi utasítások szabálya szerint ezek csak segédkönyvi jelleggel birnak.

b) A középiskolai hittani tankönyvek

Mindjárt az alapítás első éveiben bocsát ki a Társulat középiskolai hittankönyveket is: 1850-ben egyháztörténetet, 1855-ben a hittan (dogmatika) tanítására alkalmasat s ugyanakkor, majd 13 évvel később egy-egy liturgikát. E könyvek vannak azután forgalomban a kilencvenes évek végéig, azonban elavultságuk egyre jobban szembetűnővé válik. A hittanításban új irányok alakulnak ki s úttörőként 1897-ben megjelennek a Demény-féle hittankönyvek, míg végül 1900-ban a püspöki kar közös tanácskozás alapján *új tanítási tervet* ad ki s ezzel egyetemben pályázatokat hirdet az új hittani könyvek megírására.

A pályadíjat nyert s a pályázaton megdicsért új könyvek kiadótulajdonosa a Szent-István-Társulat lesz s ez időtől fogva évről-évre jelennek meg középiskolai hittankönyvek a Társulatnál. Eleinte csak a gimnáziumok, majd a tanítóképzők s végül a kereskedelmi iskolák számára.

c) Népiskolai tankönyvek

Hogy a Szent-István-Társulat mennyire el volt szánva az egész elemi oktatás irányítását mindjárt megalakulásakor kezébe venni, ezt legjobban bizonyítja, hogy legelső életnyilvánulása is a káték mellett az ABC-s könyv kiadása volt. Már 1850-ben megjelenik egy nyelvtan-könyve, 1851-ben pedig a Társulat első ABC-je Szabóky szerkesztésében s ezt ugyanakkor egy Földrajz. Az ABC hat, a Nyelvtan tíz kiadást ért meg, mind a kettő elterjedt lehetett tehát, mindamellett az elemi tankönyvek kiadása e három könyvvel megállt. Egészen a 68-as népoktatási törvényig nem jelent meg új elemi iskolai könyv. A «Schulbücherverlag» ha ki is adta kezéből a káték kiadási jogát, a reál-oktatás területét, úgy látszik, sokkal féltékenyebben őrizte, csakis ez lehetett egyedüli oka a nagy hallgatásnak.

A kiegyezés után maga Ipolyi áll a tankönyvkiadói tevékenység élére; még nem alelnök, de már a tankönyvkiadóbizottság elnöke s ezirányú működéséről is megemlékeztünk általános méltatása alkalmából.[15] E tevékenységének, mint tudjuk, a Bárány-féle könyvek valóságos hálózatát köszönjük. 1869-től 1880-ig úgy magának *Bárány* Ignácnak, mint az általa bevont tankönyvíróknak egyesült munkája révén 27 Bárány-féle olvasó- és tankönyv jelent meg.

Jellemző különben a Bárány-könyvek népszerűségére, hogy bár az új tantervek életbelépésekor kétszer is új tankönyvsorozatot kellett kiadni (az első átdolgozás 1891-ben volt s e munka eredményeként jelentek meg a *Mócsy–Petrovácz–Steinberger*-féle tankönyvek; a másik átdolgozásra a kath. iskolák új tanterve adott alkalmat 1906-ban, midőn a Mócsy-féle tankönyveket *Győrffy* J. dolgozta át). A Bárány-féle olvasó könyveket a tanítók nagy ragaszkodása miatt mégsem lehetett a forgalomból kivonni. Ilyenkor a szükség követelte módo-

[15] Lásd 24. oldal.

sításokkal jelent meg új kiadásuk, legutolsó átdolgozását 1914-ben Potzta Ferenc tanítóképző-intézeti tanár végezte s e tankönyvek ismét mintaszerűek s még ma is legkeresettebbek.

Úgy a Bárány-féle tankönyvek, valamint azok változatai azonban csak a rendes tagozatú, 6 osztályos, osztott iskolákat vették figyelembe. Bevezették ugyan e tankönyveket az osztatlan iskolákba is, azonban kezelésükkel mindig baj volt s ezért 1886 óta megjelennek a *reál tankönyvek* az osztatlan *s részben is osztott iskolák* számára. Kezdetben ezeket is Mócsy és Petrovácz szerkesztik, később *Ember* Károly tankönyvírói tevékenységének van nagy szerepe e téren.

Ugyanezen időszakra esik a Társulat tanügyi folyóiratának, a *Népnevelő*-nek kiadása is. A Társulat 1895-ben veszi át a *Népnevelő* című katholikus tanügyi lapot, melyet a püspöki kar s az általa szervezett katholikus tanügyi tanács a kath. iskolák hivatalos közlönyének ismer el. E lap 1918-ig hetenként jelenik meg s *Ember* Károly szerkeszti, 1919 január 1-től március 31-ig *Jövőnk* címmel, majd 1919 szeptember 1-től 1921 december 31-ig *Nemzetnevelés* címen kéthetenként jelent meg. 1922. január 1-től egyelőre havi folyóirat s főszerkesztője a Társulat igazgatója, szerkesztője pedig állandóan egy tanügyi szakférfiú (jelenleg *Moravitz* Lajos főv. igazgató).

1903-tól fogva a tankönyvkiadó tevékenységben ismét új bekapcsolódás történik. Az eddig megjelent tankönyvek mind ABC-s és olvasókönyvek voltak; az 1905. évi állami s ugyanez évi kath. tanterv azonban megengedte a népiskolai *segédkönyvek* használatát is. Ettől fogva adja ki a Társulat *Györffy* János szerkesztésében a *megyei földrajzokat,* nyelvtani, számtani, földrajzi, természettani s természetrajzi könyveit a katholikus iskolák számára.

Az 1907. évi népoktatási törvény új tantervet írt elő a nemzetiségi iskolák számára s ez alkalmat adott a Társulatnak arra, hogy régi nem magyar tannyelvű könyveit átdolgoztassa s így az új típusú *Ember-Margittai* és *Mihalicska*-féle összevont tankönyvek megjelenjenek az *osztatlan* nemzetiségi népiskolák számára. E könyvekkel a katholikus népiskolák tankönyv-sorozata teljessé vált s új tankönyvek most már csak annyiban jelennek meg (Kóródy és Brunovszky-féle könyvek), amennyiben újabb paedagogiai szempontok teszik azt kívánatossá.

Nincs kétség abban, hogy bármily teljes is a Társulat népiskolai tankönyv-sorozata, az bizonyos tekintetben felújításra szorul. Erre nézve az előkészületek már most is folynak, de komoly valósággá csak akkor válnak, ha nyugalmasabb idők megengedik a változott időknek megfelelő s nem tőlünk függő újabb tanterv életbeléptetését.

d) Középiskolai tankönyvek

A tankönyvkiadás keretei között ez a tér volt az, ahol a Társulat a legnagyobb óvatossággal kezdette meg tevékenységét. Az első években csak igen szerény kisérleteket látunk. *Ferenczy* magyar irodalomtörténete 1854-ben s *Lonkay* a magyar irodalom ismertetése 1855-ben féligmeddig kisérleteknek tekinthetők, bár inkább házi használatra készült segédkönyv jellegük volt. Ezután hosszú szünet van 1894-ig, mikor *Hajdú* Tibor a középiskolák számára írt *lélektanát* ajánlja fel kiadásra. A Társulat el is fogadja kiadásra, négy év alatt az első kiadás el is fogy, azonban új középiskolai tankönyvek egyelőre még nem követik.

1898-ban a Társulat végre pályázatot ír ki középiskolai tankönyvek megírására, azonban akkor sem a gimnáziumok, de polgári felsőleányiskolai és tanítóképző-intézetek számára kíván alkalmas tankönyveket. E tartózkodásnak fontos oka van. Míg az 1868. évi népoktatási törvény a hitfelekezeti nép- és polgári iskolák s a tanítóképzők tanügyeire nézve az illetékes egyházi hatóságok intézkedési jogát ismerte el, a gimnáziumok, reáliskolák feletti tanulmányi

felügyeletet s így a tankönyvmegállapítás jogát is teljesen az államra bízta. Előző esetben a tankönyvek használatát kath. iskoláknál a püspöki kar megbizásából alakult *kath. tanügyi tanács tankönyvbiráló* szerve engedélyezte, utóbbinál azonban csakis a kultuszminisztérium illetékes ügyosztálya approbálhatta a tankönyveket, de az e célból benyujtottakat előzetesen ki is kellett nyomatni. Nagy volt a kockázat tehát anyagilag is, de erkölcsileg is nehéz feladat mind a két fórumnak megfelelni.

Ezért történt, hogy először a polgári s képzőintézeti tankönyvek kiadásához akart a Társulat fogni s a pályázat kiírása is ezt célozta. A pályázat azonban kevés sikert hozott, egy polgári s egy felső leányiskolai tankönyv jelenhetett meg eredményként. Viszont a középiskolai tanárság, főkép a kath. gimnáziumokban, egyre jobban követelte a gimnáziumi tankönyvek kiadását. 1898-ban az erdélyi kath. státus feliratilag is kérelmezte ezt a Társulattól s egyre világosabb lett, hogy a tankönyvek kiadását nem lehet tovább halasztani s bátran szembe kell nézni a nehézségekkel.

1900-ban meg is jelennek végre az első középiskolai tankönyvek (az Ujházy-féle történelmi s Bartha J.–Prónai magyar nyelvtani s olvasókönyvei), melyeket a következő években gyors egymásutánban követik úgy a gimnáziumi, mint a tanítóképzői tankönyvek. 1905-ben a középiskolai segédkönyvek sorozatos kiadásával is megpróbálkozik a Társulat s *Irodalomtörténeti olvasmányok* címmel két év alatt 10 füzet jelenik meg, kelendőségük azonban nem nagy s e vállalkozás abba is marad. Annál fényesebb sikere van 1908-tól fogva a kath. polgári leányiskolák új tantervének megjelenését követő *polgári leányiskolák számára írt tankönyveknek*, melyek úgyszólván az összes zárdai iskolákba útat találnak s ezek sikerével a Társulat tankönyvkiadó tevékenysége teljessé válik. Nemcsak egyenrangúvá lesz a többi tankönyvkiadóval, de lassan-lassan megszerzi a vezetőszerepet is.

1914-től fogva a tankönyvkiadásban szünet áll be a kultuszminisztérium már említett ama rendelkezése folytán, mellyel tankönyvváltoztatást s új tankönyvek kiadását a háború tartamára eltiltotta. Csakis 1917-ben, a leányközépiskolai új tanterv megjelenése alkalmából volt lehetséges néhány új irányú tankönyvet kiadni. 1919 óta azonban – bárminő nehezekké váltak a viszonyok – nemcsak a meglevő tankönyvtipusok kiegészítésén dolgozunk, de az új gondolkozásmódnak megfelelő tankönyvek (szociális oktatást célzók) jelentek meg, sőt 1921 óta a kereskedelmi iskolák tankönyvellátását is felvette a Társulat programmjába s már három ily irányú tankönyv jelent meg.

Könyvészeti adatok a Szent-István-Társulat tankönyvkiadványaihoz

I. Hittankönyvek

a) *Elemi katekizmusok*

A csillaggal jelöltek ma is forgalomban vannak.

1851. Keresztény katholika tudomány, azaz esztergomi katekizmus. 80 old. (VIII. kiad. 1862.)

1852. Ugyanaz német. 80 old. (VIII. kiad. 1862.)

Ugyanaz tót. 80 old. (V. kiad. 1862.)

1855. Anfangsgründe der kath. Lehre. Nr. 4. 18 old. (II. kiad. 1859.)

Katholischer Katechismus (Lehrbegriff für Erwachsene). Nr. 1. 208 old. (II. kiad. 1858.)

Katholischer Katechismus (für mittlere Jugend). Nr. 2. 144 old. IV. kiad. 1863.)

Katholischer Katechismus (für Kinder). Nr. 3. 96 old. (V. kiad. 1864.)

1859. Egri elemi katekizmus kath. kezdő tanulók számára. IX. kiad. (Társulatnál első.) 39 old. (LVII. kiad. 1923.)*

Egri kis katekizmus gyermekek számára. XIV–XV. kiad. (Társulatnál első.) 120 old. (LVIII. kiad. 1923.)*

Egri közép katekizmus kath. tanulók számára. VIII. kiad. (Társulatnál első.) 128 old. (XXVIII. kiad. 1905.)

Egri nagy katekizmus kath. tanulók számára. VI. kiad. (Társulatnál első.) 224 old. (XIII. kiad. 1906.)

1865. Esztergomi kis káté. 56 old. (XXXII. kiad. 1904.)

Ugyanaz német. 56 old. (XXI. kiad. 1906.)

Ugyanaz tót. 56 old. (XXII. kiad. 1906.)

Ugyanaz horvát. 56 old. (II. kiad. 1891.)

Ugyanaz dalmát. 56 old. (II. kiad. 1891.)

Esztergomi közép káté. 80 old. (XIV. kiad. 1901.)

Ugyanaz német. 80 old. (V. kiad. 1897.)

Ugyanaz tót. 80 old. (VI. kiad. 1903.)

Esztergomi elemi káté. 32 old. (XLVII. kiad. 1906.)

Ugyanaz német. 32 old. (XXI. kiad. 1904.)

Ugyanaz tót. 32 old. (XXIII. kiad. 1906.)

Ugyanaz horvát. 32 old. (II. kiad. 1886.)

Ugyanaz vend. 32 old.

1869. Esztergomi nagy káté. 224 old.

1871. Esztergomi kis káté. Vend. 56 old. (III. kiad. 1891.)

1880. Esztergomi közép káté. Sopronvidéki horvát. 160 old. (II. kiad. 1884.)

1902. Egri elemi káté. Német. 32 old.

1903. Ugyanaz tót. 32 old. (II. kiad. 1917.)*

1904. Egri kis káté. Tót. 120 old. (III. kiad. 1917.)*

1907. Róm. kath. elemi káté. Magyar. Szines képekkel. 48 old. (IV. kiad. 1912.)

Ugyanaz magyar, fekete képekkel. 48 old. (XVIII. kiad. 1923.)*

Ugyanaz német. 48 old. (VIII. kiad. 1922.)*

Ugyanaz tót. 48 old. (VII. kiad. 1920.)*

Ugyanaz horvát. 48 old. (II. kiad. 1914.)*

Ugyanaz szlovén. 48 old. (II. kiad. 1915.)*

Ugyanaz bunyevác. 48 old. (II. kiad. 1916.)*

Róm. kath. kis káté. Magyar. 132 old. (XX. kiad. 1923.)*

Ugyanaz német. 132 old. (XII. kiad. 1922.)*

Ugyanaz horvát. 132 old. (II. kiad. 1915.)*

Ugyanaz tót. 132 old. (XI. kiad. 1920.)*

1908. Róm. kath. nagyobb káté. 144 old. (VI. kiad. 1922.)*

Elemi káté. Győrvidéki horvát. 48 old. (II. kiad. 1917.)*

1909. Elemi káté. Olasz. 48 old. (II. kiad. 1914.)*

Kis káté. Győrvidéki horvát. 132 old. (II. kiad. 1917)*

Ugyanaz szlovén. 132 old. (II. kiad. 1915.)*

1914. Gör. kath. elemi káté. 76 old.*

Kis káté. Olasz. 140 old.*

1915. Gör. kath. kis káté. 156 old.*

1921. Róm. kath. elemi káté. Magyar. Bratislava. 48 old. (II. kiad. 1922.)*

Ugyanaz tót. Bratislava. 48 old. (II. kiad. 1922.)*

Kis káté. Magyar. Bratislava. 132 old. (II. kiad. 1922.)*

Ugyanaz tót. Bratislava. 132 old. (II. kiad. 1922.)*

b) *Elemi bibliák*

1850. RÓDER A.: Bibliai történetek kisebb gyermekek számára. 80 old. (LXXII. kiad. 1922.)*

1851. – Ugyanaz német nyelven. 80 old. (XLI. kiad. 1914.)*

– Ugyanaz tót nyelven. 80 old. (XIX. kiad. 1913.)*

1852. – Bibliai történetek középkorú gyermekek számára. 104 old. (LXIII. kiad. 1922.)*

– Ugyanaz nagyobb gyermekek számára. 224 o. (XXI. kiad. 1908.)*

1856. – Ugyanaz középkorú gyermekek számára. Német. 104 old. (XXXVII kiad. 1909.)*

1858. – Ugyanaz kisebb gyermekek számára. Illyr. 80 old.

1864. – Ugyanaz oláh. 80 old. (III. kiad. 1914.)*

– Ugyanaz rutén. 80 old.

1865. – Ugyanaz nagyobb gyermekek számára. Német. 224 old. (IV. kiad 1894.)

1872. RÓDER A.: Bibliai történetek kisebb gyermekek számára. Vend 80 old.

1879. – Biblia. Sopronvidéki horvát. 104 old.

1898. – Bibliai történetek középkorú gyermekek számára. Vend. 104 old.

GERELY J.: Kis képes biblia I–II. oszt. 72 old. (XVII. kiad. 1922.)*

– Ugyanaz német. 80 old. (III. kiad. 1915.)*

– Ugyanaz tót. 80 old. (III. kiad. 1915.)*

– Ugyanaz III–VI. oszt. 122 old. (XXIV. kiad. 1922.)*

1900. – Kis képes biblia III–VI. oszt. Német. 208 old. (V. kiad. 1914.)*

– Ugyanaz tót. 224 old. (VIII. kiad. 1918.)*

1903. POKORNY E.: Kis biblia szines képekkel. 128 old. (IX. kiad. 1913.)

– Ugyanaz fekete képekkel. 92 old. (XVIII. kiad. 1923.)*

1908. – Ugyanaz tót. 120 old. (IV. kiad. 1920.)*

1909. – Ugyanaz német. 132. old. (V. kiad. 1922.)*

GERELY J.: Budapesti biblia I–II. oszt. 76 old. (XVII. kiad. 1922.)*

1915. – Görög katholikus biblia I–II. oszt. 80 old.*

1914. POKORNY E.: Kis biblia. Horvát. 132 old.*

c) *Elemi* vegyes *hittankönyv*

1866. A keresztény katholikus anyaszentegyház szertartásai a veszprémi egyházmegye népiskolái számára. 92 old. (XVII. kiad. 1903.)

1899. NÉMETH GY.: Egyháztörténet népiskolák számára. 56 old.

GERELY J.: Vezérkönyv a bibliák tanításához. 80 old. (III. kiad. 1907.)

1902. – Szertartástan (elemi). 104 old. (VII. kiad. 1922.)*

1903. BODNÁR G.: Iparostanoncok vallásoktatása. 196 old.*

1905. DEMKOVITS Á.: Egyháztörténet. 80 old.

1906. – Szertartástan. 62 old. (XI. kiad. 1923.)*

Kátékérdések. 8 old.*

1909. DEMKOVITS Á.: Egyháztörténet vidéki iskolák számára. 36 old. XIII. kiad. 1922.)*

– Ugyanaz budapesti iskolák számára. 59 old. (XII. kiad. 1922.)*

1914. NÉMETH GY.: Magyarázatok a kis kátéhoz. 96 old.*

d) *Polgári, képző, kereskedelmi. gimnáziumi és reáliskolai hittankönyvek*

1850. FÁBIÁN A.: A katholikus egyház története a középtanodai ifjúság számára. 224 old.

1854. MARTIN K. – MESTER J.: A katholikus religio tankönyve. I–II. kötet. 840 old. (IV. kiad. 1871.)

HOHENAUER – SUPKA MÁRTON: A keresztény katholikus egyház szépsége szokásai- és szertartásaiban. 108 old. (IV. kiad. 1883.)

1857. FRENCL I.: Liturgika, vagyis a katholikus egyház szertartásainak magyarázata. 256 old. (VI. kiad. 1884.)

1897. DEMÉNY D.: Alapvető hittan. 96 old. (III. kiad. 1904.)

1898. – Ágazatos hittan. 96 old. (III. kiad. 1906.)

1899. – Erkölcstan. 136 old. (V. kiad. 1918.)*

1900. VARGHA DEZSŐ: Egyháztörténet. 168 old.

1901. DEMÉNY D.: Egyháztörténet. 164 old. (IV. kiad. 1918.)*

POKORNY E.: Ószövetségi történetek. 92 old. (XII. kiad. 1921.)*

1902. GERELY J.: Szertartástan középiskolák számára. 124 old. (III. kiad. 1913.)*

– Ugyanaz polgári iskolák számára. 151 old. (VIII. kiad. 1922.)*

POKORNY E.: Ujszövetségi történetek. 104 old. (X. kiad. 1921.)*

1903. GERELY J.: Biblia, polgári isk. 176 old. (VI. kiad. 1922.)*

1904. GLASZ F.: Ágazatos hittan. 128 old.

UHLYÁRIK J.: Katholikus hittan. 144 old. (III. kiad. 1914.)*

MATUSZKA M.: Katholikus keresztény hittan. 96 old. (IV. kiad. 1919.)*

1905. – Erkölcstan. 104 old. (VI. kiad. 1919.)*

PONGRÁCZ J.: Egyháztörténet. 80 old. (XI. kiad. 1922.)*

1907. DEMÉNY D. – BAUMANN K.: Hittan. 132 old. (II. kiad. 1915.)*

SCHÜTZ A.: Apologetika. 152 old. (IV. kiad. 1922.)*

UHLYÁRIK – MADARÁSZ: Apologetika. 176 old. (V. kiad. 1921.)*

POKORNY E.: Biblia, polgári isk. 124 old. (XIV. kiad. 1922.)*

1908. DEMÉNY D. – BAUMANN K.: Apologetika. 112 old.*

1909. DEMKOVITS Á.: Szertartástan, polgári isk. 80 old. (IX. kiad. 1923.)*

1910. MAGDICS I.: Hitelemzéstan. 128 old. (II. kiad. 1918.)*

1911. SCHÜTZ A.: Hittan. 156 old. (IV. kiad. 1921.)*

– Egyháztörténet. 176 old. (III. kiad. 1920.)*

MAGDICS I.: Hittan. 100 old. (II. kiad. 1917.)*

DEMKOVITS Á.: Szertartástan, középiskolai. 92 old. (II. kiad. 1918.)*

1912. MAGDICS I.: Erkölcstan, középiskolai. 132 old.*

– Ugyanaz képezdei. 132 old.*

SCHÜTZ A.: Erkölcstan. 148 old. (V. kiad. 1922.)*

MAGDICS I.: Egyháztörténet. 132 old.*

1916. TÖTTÖSSY M.: Hittan, kereskedelmi isk. 48 old. (II. kiad. 1920.)*

1917. – Erkölcstan, kereskedelmi isk. 72 old. (II. kiad. 1920.)*

1918. – Hitvédelem, kereskedelmi isk. 76 old. (II. kiad. 1921.)*

1921. – Egyháztörténelem, kereskedelmi isk. 76 old.*

MARCZELL M. – JANDIK J.: Katholikus erkölcstan. 72 old.*

II. Vegyes tankönyvek.

a) *Elemi tankönyvek*

1850. ZIMMERMANN J.: Magyar nyelvtan az elemi és reálisk. használatára. 80 old. (X. kiad. 1871.)

1851. SZABÓKY A.: Magyar ABC és első olvasókönyv. 80 old. (VI. kiad. 1855.)

FUCHS F.: Általános földrajz. 40 old.*

1869. BÁRÁNY I.: ABC és olvasókönyv. 144 old. (Az 57. kiadást átdolgozta POTZTA F.) (LIX. kiad. 1923.)*

– I. olvasókönyv. 48 old. (XXXIII. kiad. 1913.)*

1870. – II. olvasókönyv. 128 old. (A XXXIX. kiad. átdolgozta: POTZTA F.) (XLI. kiad. 1923.)*

1871. – FUCHS J.: ABC. Német. 64 old. (XXIX. kiad. 1911.)*

– RÉPÁSZKY J.: ABC. Kassavidéki tót. 80 old.* (VI. kiad. 1905.)

– ZELIGER J.: ABC. Besztercevidéki tót. 64 old. (XI. kiad. 1912.)*

– MURKOVICS J.: ABC. Vend. 56 old:

– I. olvasókönyv. Vend. 48 old.

– FUCHS J.: I. olvasókönyv. Német. 80 old. (XVII. kiad. 1912.)*

– RÉPÁSZKY J.: I. olvasókönyv. Kassavidéki tót. 48 old.

– ZELLIGER J.: I. olvasókönyv. Besztercevidéki tót. 52 old. (XI. kiad. 19–.)*

– FUCHS J.: II. olvasókönyv. Német. 136 old. (XIX. kiad. 1912.)*

– RÉPÁSZKY J.: II. olvasókönyv. Kassavidéki tót. 128 old.

– ZELLIGER J.: II. olvasókönyv. Besztercevidéki tót. 120 old. (XV. kiad. 1910.)*

– III. olvasókönyv. 192 old. (A XXXVI. kiad. átdolgozta: POTZTA F.) (XXXVII. kiad. 1923.)*

– IV. olvasókönyv. 268 old. (A XXV. kiad. átdolgozta: POTZTA F.) (XXV. kiad. 1923.)*

1872. – MIHALOVICS J.: ABC. Dalmát. 80 old. (V. kiad. 1901.)*

– I. olvasókönyv. 48 old.*

– II. olvasókönyv. 112 old. (V. kiad. 1901.)*

– DÖLLE E. – KRAUSE J.: III. olvasókönyv. Német. 240 old. (XX. kiad. 1910.)*

– RÉPÁSZKY J.: Ugyanaz kassai tót. 216 old.*

– ZELLIGER J.: Ugyanaz besztercei tót. 216 old. (XII. kiad. 1915.)*

– DÖLLE E. – KRAUSE J.: IV. olvasókönyv. Német. 304 old. (XIII. kiad. 1914.)*

1877. Természetrajz. Vend nyelven. 64 old.*

1879. BÁRÁNY I.: V. olvasókönyv. (A XV. kiad. átdolgozta: POTZTA F.) 480 old. (XV. kiad. 1920.)*

– ZELLIGER J.: Magyar-tót ABC és olvasókönyv. 102 old. (XI. kiad. 1906.)*

1880. ZELLIGER J.: Magyar-tót olvasókönyv II. 128 old. (III. kiad. 1907)*

1886. MÓCSY A. – PETROVÁCZ J. – SCHULTZ I.: I. olvasó- és tankönyv a III. és IV. oszt. számára. (A IX., illetve VIII. kiad. átdolgozta: EMBER K.) (Egyik év.) 176 old. (X. kiad. 1918.)*

– – – Ugyanaz. (Másik év.) 168 old. (IX. kiad. 1918.)*

– – – Ugyanaz német. (Egyik év.) 200 old. (V. kiad. 1912.)*

– – – Ugyanaz német. (Másik év.) 192 old. (IV. kiad. 1910.)*

– – – II. olvasó- és tankönyv az V–VI. oszt. számára. (A VIII. kiad. átdolgozta: EMBER K.) (Egyik év.) 224 old. (X. kiad. 1915.)*

– – – Ugyanaz. (Másik év.) 296 old. (IX. kiad. 1918.)*

– – – Ugyanaz német. (Egyik év.) 336 old. (VI. kiad. 1915.)*

– – – Ugyanaz német. (Másik év.) 400 old.

1892. – – STEINBERGER F.: ABC és olvasókönyv. 132 old. (XII. kiad. 1923.)*

1894. – – – Kis új ABC. 84 old. (XXI. kiad. 1923.)*

– SCHULTZ I.: ABC und Lesebuch. 132 old. (IV. kiad. 1922.)*

1896. – – Kisebb ABC und Lesebuch. 48 old. (VI. kiad. 1919.)*

– PETROVÁCZ J. – WALTER GY.: II. olvasókönyv. (A XIII. kiad. átdolgozta: EMBER K.) (136 old. (XV. kiad. 1923.)*

– – – III. olvasókönyv. (A XI. kiadást átdolgozta: GYŐRFFY J.) 188 old. (XII. kiad. 1922.)*

1897. – – – IV. olvasó fiúiskolák számára. (A VII., illetve VI. kiad. átdolgozta: GYŐRFFY J.) 256 old. (IX. kiad. 1922.)*

– – – IV. olvasó leányiskolák számára. (A VII., illetve VI. kiad. átdolgozta: GYŐRFFY J.) 256 old. (VIII. kiad. 1923.)*

GONDOS J.: Somogymegye földrajza. 80 old. (VI. kiad. 1918.)*

1899. MÓCSY A. – SCHULTZ I.: II. Lesebuch. 144 old. (III. kiad. 1922.)*

– III. Lesebuch. 184 old. (III kiad. 1922.)*

– PETROVÁCZ J. – WALTER GY.: V. olvasó. (A VII., illetve VI. kiadását dolgozta GYŐRFFY J.) 496 old. (VIII. kiad. 1922.)*

EMBER K.: Falusi iskolások olvasó- és tankönyve. III–VI. oszt. 224 old. (VIII. kiad. 1923.)*

DREISZIGER F. – SZÁMORD I. – SZOKOLY I. – ROVÓ L: Gazdasági olvasókönyv fiúiskolák számára. 464 old. (IV. kiad. 1914.)*

1900. GYŐRFFY J.: A magyar nemzet története városi népiskolák számára. 96 old. (VIII. kiad. 1922.)*

MÓCSY L.: Gazdaságtan fiúk számára. 64 old. (VI. kiad. 1916.)*

– Ugyanaz leányok számára. 48 old. (IV. kiad. 1914.)*

1901. – SCHULTZ: IV. Lesebuch. 272 old. (II. kiad. 1921.)*

DREISZIGER F.: Új magyar ABC. 96 old.*

– Vezérkönyv az új ABC-hez. 96 old.*

GYŐRFFY J.: Történelem osztatlan népiskolák számára. 40 old. (IX. kiad. 1923.)*

– Természetrajz osztatlan népiskolák számára. 48 old. (XVII. kiad. 1923.)*

– Földrajz osztatlan népiskolák számára. 40 old. (XIV. kiad. 1923.)*

– Természettan osztatlan népiskolák számára. 36 old. (XIV. kiad. 1923.)*

– Földrajz városi népiskolák IV. oszt. számára. 76 old. (X. kiad. 1923.)*

– Ugyanaz V–VI. oszt. számára. 140 old. (VII. kiad. 1923.)*

– Számtan és mértan (gazdasági ismétlő iskolák számára). 124 old. (II. kiad. 1912.)*

HÁMORI M.: Alkotmánytan. 40 old. (VIII. kiad. 1918.)*

BERTALAN V.: Számtan. I. rész. 24 old. (VIII. kiad. 1922.)*

– Ugyanaz II. rész. 20 old. (IX. kiad. 1922.)*

– Ugyanaz III. rész. 20 old. (IX. kiad. 1922;)*

– Ugyanaz IV. rész. 24 old. (VIII. kiad. 1922.)*

1902. DREISZIGER F. – GYŐRFFY J. – ROVÓ L.: Gazdasági olvasókönyv leányok számára. 320 old. (II. kiad. 1913.)*

EMBER K.: Magyar nyelv és fogalmazás. I. rész. 24 old. (XI. kiad. 1922.)*

– Ugyanaz II. rész. 60 old. (XI. kiad. 1922.)*

– Ugyanaz III. rész. 72 old. (X. kiad. 1923.)*

– Ugyanaz IV. rész 72 old. (VIII. kiad. 1922.)*

GYŐRFFY J.: Történelem osztatlan népiskolák számára. Német. 40 old.

– Ugyanaz tót. 40 old.

– Természetrajz osztatlan népiskolák számára. Német. 48 old.

– Ugyanaz tót. 48 old.

– Földrajz osztatlan népiskolák számára. Német. 40 old.

– Ugyanaz tót. 40 old.

– Természettan osztatlan népiskolák számára. Német. 36 old.

– Ugyanaz tót. 36 old.

HÁMORI M.: Alkotmánytan. Tót. 40 old.

BERTALAN V.: Számtan. Német. I. rész. 24 old.

– Ugyanaz II. rész. 20 old.

– Ugyanaz III. rész. 20 old.

– Ugyanaz IV. rész. 24 old.

– Számtan. Tót. I. rész. 24 old.

– Ugyanaz II. rész. 20 old.

– Ugyanaz III. rész. 20 old.

– Ugyanaz IV. rész. 24 old.

1903. GYŐRFFY J.: Természetrajz városi népiskolák számára. 112 old. (V. kiad. 1913.)*

– Pest vármegye földrajza. 60 old. (VI. kiad. 1923.)*

BARABÁS GY.: Vas megye földrajza. 48 old. (XV. kiad. 1922.)*

FUCSEK L.: J.-N.-K.-Szolnok megye földrajza. 32 old. (VI. kiad. 1922.)*

1904. ÉLES K. – GYŐRFFY J.: Zala megyeföldrajza. 32old. (IV. kiad. 1923.)*

GYŐRFFY J. – SZÉKELY K.: Baranya megye földrajza. 52 old. (II. kiad. 1923.)*

GYŐRFFY J. – ÖVEGES K.: Győr megye földrajza. 52 old. (II. kiad. 1922.)*

– ZELLIGER A.: Pozsony megye földrajza. 64 old. (IV. kiad. 1916.)*

– HÁMORI M.: Torontál megye földrajza. 52 old.

– – Zemplén megye földrajza. 52 old. (II. kiad. 1917.)*

– GUBICZA L.: Veszprém megye földrajza.48 old. (III. kiad. 1922.)*

HÁMORI M.: Alkotmánytan. Német. 40 old. (II. kiad. 1908.)*

CZIKE I.: Háztartástan. 32 old. (III. kiad. 1911.)*

HÁMORI M.: Egészségtan. 44 old. (VIII. kiad. 1916.)*

1905. ÖVEGES K. – WIEMANN B.: Hangutánzó ABC és olvasókönyv. 136 old. (V. kiad. 1923.)*

KLINDA K.: Fonomimikai vezérkönyv. 48 old.*

EMBER K. – SZÉKELY: Lehr- und Lesebuch. 384old. (III.kiad.1921.)*

GYŐRFFY J. – HÁMORI M.: Természettan városi népiskolák számára. 152 old. (II. kiad. 1912.)*

– KISS I.: Arad megye földrajza. 40 old.*

– ZELLIGER A.: Nyitra megye földrajza. 64 old. (II. kiad. 1916.)*

– PAULOVITS: Fejér megye földrajza. 56 old. (III. kiad. 1923.)*

HÁMORI M.: Alkotmánytan városi. 48 old. (II. kiad. 1912.)*

– Mértani példatár. 72 old. (III. kiad. 1913.)*

1906. KLINDA K.: Fonomimikai ABC. 168 old. (III. kiad. 1921.)*

HORVÁTH J.: Helyesírás. 52 old. (II. kiad. 1911.)*

GYŐRFFY J. – KISS I.: Bars megye földrajza. 48 old. (II. kiad. 1918.)*

– SZENTKERESZTI T.: Bihar megye földrajza. 72 old. (II. kiad. 1912.)*

– SZABÓ J.: Háromszék megye földrajza. 52 old.*

TÓTH L.: Nógrád megye földrajza. 40 old. (IV. kiad. 1922.)*

1907. GYŐRFFY J. – TÁRNAI A.: Abauj megye földrajza. 48 old.*

– LEHOTZKY J.: Borsod megye földrajza. 64 old. (IV. kiad. 1923.)*

– HÁMORI M.: Csongrád megye földrajza 64 old. (II. kiad. 1915.)*

HORVÁTH J.: Alkotmánytan. 48 old.*

1908. ÖVEGES K. – WIEMANN B.: II. olvasókönyv. 116 old. (IV. kiad. 1923.)*

EMBER K. – MARGITAI J. – MIHALICSKA J.: Nyelvgyakorló és olvasókönyv. I. rész. 120 old. (III. kiad. 1918.)*

– – – Ugyanaz II. rész. 192 old. (II. kiad. 1918.)*

– – – Ugyanaz III. rész. 288 old.*

KÓRÓDY M.: ABC és olvasókönyv. 128 old. (II. kiad. 1918.)*

– II. olvasókönyv. 132 old.*

– III. olvasókönyv. 240 old.*

GYŐRFFY J. – DRÓZDY GY.: Hont megye földrajza. 48 old.*

– ZELLIGER A.: Komárom megye földrajza.48 o. (III. kiad. 1922.)*

– – Szabolcs megye földrajza. 52 old.*

JÓSVAY G. – PIGAY I.: Heves megye földrajza. 48 old.*

FUCSEK L.: Földrajz IV. oszt. sz. 104 old. (II. kiad. 1923.)*

1909. EMBER K. – MARGITAI J. – MIHALICSKA M.: Nyelvgyakorló és olvasókönyv. IV/l. 352 old.*

– – – Ugyanaz IV/2. 384 old.*

KÓRÓDY M.: IV. olvasókönyv. 288 old.*

GYŐRFFY J. – SZIRTES A.: Békésmegye földrajza. 640. (II. kiad. 1906.)*

– MURIN K.: Trencsén megye földrajza. 52 old. (II. kiad. 1918.)*

KLINDA K.: Részletes lecketerv. 28 old.*

1910. KÓRÓDY M.: V. olvasókönyv. 480 old.*

– Módszeres utasítás. 60 old.*

GYŐRFFY J. – RÁVZ I.: Bereg megye földrajza. 60 old.*

– BERTALAN V.: Esztergom megye földrajza. 44 old.*

LENGYEL B.: Szatmár megye földrajza. 44 old.*

GYŐRFFY J. – KIRCZ I.: Tolna megye földrajza. 52 o. (III. kiad. 1922.)*

1911. ÖVEGES K. – WIEMANN B.: III. olvasó. 160 old. (III. kiad. 1923.)*

EMBER K. – MARGITAI T.: Nyelvgyakorló III–IV. oszt. 224 old.*

BRUNOVSZKY R.: Kombinált ABC. 148 old.*

1912. ÖVEGES K. – WIEMANN B.: IV. olvasókönyv. 256 old. (II. kiad. 1923.)*

BRUNOVSZKY R.: Kis ABC. 96 old.*

– Képes magyar nyelvtan. II. 32 old.*

CSAPKOVITS J.: Nyelvtan. 112 old. (II. kiad. 1923.)*

GYŐRFFY J. – BARABÁS J.: Zólyom megye földrajza. 56 old.*

BATA J. – ZÁDOR J.: Hajdú megye földrajza. 56 old.*

MEZEI M.: Alkotmánytan. 48 old.*

1913. EMBER K.: Tankönyv. I. rész. III–IV. oszt. 240 old.*

– Ugyanaz II. rész. V–VI. oszt. 292 old.*

– MARGITAY: Nyelvgyakorló. V–VI. oszt. 464 old.*

BRUNOVSZKY R.: Történet. 104 old.*

– II. olvasókönyv. 104 old.*

– III. olvasókönyv. 136 old.*

BATA J. – STEFANYÁK R.: Gömör megye földrajza. 48 old.*

GYŐRFFY J. – PÁNCÉL I.: Bácsbodrog megye földrajza. 76 old.*

BATA J.: Földrajz. 88 old. (IV. kiad. 1923.)*

1914. BRUNOVSZKY R.: Fonomimikai ABC. Nagy kiadás. 148 old.*

– Ugyanaz kis kiadás. 96 old.*

MÉZES J.: Magyarok története. (Városi.) 76 old.*

– Ugyanaz. (Osztatlan.) 56 old.*

1922. MIHALOVICS J. – MARGITAI J.: Pocetnica i Citanka. 80 old.*

DÓRI L.: Gazdaságtan III–IV. fiúisk. sz. 56 old.*

– Ugyanaz III–IV. leányisk. sz. 52 old.*

DREISZIGER F. – ROVÓ L. – ÖVEGES K.: Olvasó- és tankönyv a gazd. ismétlőiskolák számára. Fiúk és leányok tananyaga. I. rész. 140old.*

b) *Polgári iskolai tankönyvek*

1900. EMBER K. – KOVÁCS J.: Számtanpolgári iskola I–II. oszt. számára. 160 old. (VI. kiad. 1918.)*

1902. – – Ugyanaz III–IV. oszt. számára. 120 old. (V. kiad. 1918.)*

1904. EMBER K.: Nyelvtan. 88 old. (VI. kiad. 1920.)*

LENDVAY H.: Geometria. I. rész. 208 old.

1905. – Geometria II. rész. 124 old.

1906. LENDVAY H.: Geometria. III. rész. 128. old.

BARTHA – PRÓNAI: Stilisztika. 280 old. (III. kiad. 1917.)*

1907. LÉVAY E.: Fizika a csillagászati földrajz elemeivel. 212 old. (VI. kiad. 1921.)*

1909. LENDVAY H.: Geometria I–IV. oszt. számára. 208 old. (IX. kiad. 1922.)*

DANIELNÉ LAMÁCS L.: Mein erstes deutsches Buch. 113 old. (III. kiad. 1922.)*

BARTHA J. – PRÓNAI A.: Irásművek. I–II. rész. 704 old.

– – Irodalmi olvasókönyv. 320 old. (III. kiad. 1918.)*

PRÓNAI A.: Olvasókönyv. I. rész. 168 old. (III. kiad. 1914.)*

– Ugyanaz II. rész. 208 old. (II. kiad. 1915.)*

1910. DANIELNÉ LAMÁCS L.: Mein zweites deutsches Buch. 130 old. (III. kiad. 1922.)*

– Háztartástan. 120 old. (V. kiad. 1923.)*

EMBER K.: Földrajz. I. rész. 164 old. (III. kiad. 1916.)*

DÉKÁNY M.: Természetrajz. I. rész. 183 old. (VIII. kiad. 1922.)*

1911. DANIELNÉ LAMÁCS L.: Mein drittes deutsches Buch. 168 old. (II. kiad. 1922.)*

EMBER K.: Földrajz. II rész. 156 old. (II. kiad. 1914.)*

DÉKÁNY M.: Természetrajz. II. rész. 100 old. (VI. kiad. 1920.)*

PÁRDÁNYI E.: Egészségtan. 84 old. (VI. kiad. 1923.)*

1912. DANIELNÉ LAMÁCS L.: Mein viertes deutsches Buch. 188 old. (III. kiad. 1923.)*

EMBER K.: Földrajz. III. rész. 96 old. (II. kiad. 1917.)*

DÉKÁNY M.: Vegytan és ásványtan. 136 old. (III. kiad. 1921.)*

PACSÉRI K.: Történet. I. rész. 188 old. (II. kiad. 1918.)*

1913. BARTHA J.: Magyar nyelvtan. 80 old. (VIII. kiad. 1918.)*

PACSÉRI K.: Történet. II. rész. 192 old. (II. kiad. 1920.)*

1918. PRÓNAI A. – KÁDÁR J.: Magyar olvasó. II. rész. 238 old.*

1920. – – Ugyanaz I. rész. 180 old.*

1922. TŐKE GY.: Földrajz I. rész. 122 old.*

BÁRDOS GY.: Nyelvtan. I. rész. 64 old.*

c) *Tanítóképzőintézeti tankönyvek*

1897. SZÁMORD I.: Kisdednevelés. I–III. rész. 344 old.*

1900. DREISZIGER F.: Utmutató a Mócsi-féle tankönyvekhez. 224 old.*

UJHÁZY L.: Magyar történet. 368 old. (IV. kiad. 1918.)*

BARTHA J.: Irodalomtörténet. 664 old.*

1904. AUGUSZTIN J.: Nevelő kézimunka. I–III. rész. 228 old. és 40 tábla.*

DREISZIGER F.: Oktatástan. 264 old. (II. kiad. 1913.)*

1906. WALDMANN GY.: Egyetemes történet. I. rész. 152 old.*

BILINSZKY L.: Rendszeres magyar nyelvtan. 296 old. (II. kiad. 1916.)*

LÉVAY E.: Csillagászati földrajz. 144 old. (III. kiad. 1920.)*

1907. BARTHA J.: Stilisztika. 340 old. (II. kiad. 1914.)*

– Irodalomtörténet. 536 old.*

WALDMANN GY.: Egyetemes történet. II. rész. 128 old.*

1909. BILINSZKY L.: Stilisztika. 296 old.*

HANKÓ V.: Chemia. 220 old. (II. kiad. 1920.)*

DREISZIGER F.: Lakóhelyi ismeretek. 248 old. (II. kiad. 1909.)*

1910. BILINSZKY L.: Poetika, retorika. I. rész. 256 old.*

POTZTA F.: Osztatlan népiskola. 192 old.*

1911. BILINSZKY L.: Poetika, retorika. II. rész. 240 old.*

GYÖMÖREY ZS.: Lélektan. 130 old.*

1912. BILINSZKY L.: Irodalomtörténet. 320 old.*

1913. JAKAB F.: Világrészek földrajza. 332 old. (II. kiad. 1918.)*

– Magyar állam földrajza. 204 old. (I. kiad. 1. leny. 1920.)*

MAXINTSÁK GY.: Alkotmánytan. 172. old.*

ROVÓ L.: Földrajztanítás módszere. 172 old.*

1914. RAVASZ I.: Utmutatás a kézimunkatanitáshoz. 212 old.*

1915. OSWALD K.: Német olvasó. I. rész. 320 old.*

1917. – Ugyanaz II. rész. 248 old.*

SZILVESZTER F.: Filozófia, propedeutika. 248 old.*

1918. OSWALD K.: Német olvasó. III. rész. 296 old.*

1920. ZIBOLEN E. – CSÓKA L.: Közgazdasági és jogi ismeretek. 96 old. (II. kiad. 1921.)*

1921. GEÖCZE S.: Közgazdaságtan. 196. old.*

d) Gimnáziumi, reáliskolai, kereskedelmi és felsőleányiskolai tankönyvek

Rövidítés: I. O. = Irodalomtörténeti olvasmányok.

1855. LONKAY A.: A magyar irodalom ismertetése a legrégibb időktől napjainkig. I–II. kötet. 1312 old.

1894. HAJDÚ – ZOLTVÁNY: Lélektan. 240 old. (V. kiad. 1920.)*

1900. UJHÁZY L.: Magyar történet. I. rész. 111 old. (IV. kiad. 1922.)*

BARTHA J.: Magyar nyelvtan. I–II. gimnáziumi oszt. számára. 96 old. (VIII. kiad. 1921.)*

KISS E.: Stilisztika és poetika. 288 old.

PRÓNAI A.: Magyar olvasó. I. gimnáziumi oszt. számára. 164 old. (V. kiad. 1923.)*

1901. UJHÁZY L.: Magyar történet. II. rész. 224 old. (IV. kiad. 1920.)*

PRÓNAI A.: Magyar olvasó. II. gimnáziumi oszt. számára. 260 old. (IV. kiad. 1914.)*

BOROSAY D.: Algebra. I–II. rész. 428 old. (X. kiad. 1923. A IX. kiadástól két részben jelenik meg.)*

JÁKÓ J. – UJHÁZY L.: Magyar királyság földrajza. 112 old. (IV. kiad. 1922.)*

1902. UJHÁZY L.: Egyetemes történet. I. rész. 192 old. (III. kiad. 1917.)*

BARTHA J.: Rendszeres magyar nyelvtan. Gimn. 124 old. (V. kiad. 1922.)*

PRÓNAI A.: Magyar olvasó. III. gimnáziumi oszt. számára. 280 old. (III. kiad. 1922.)*

JÁKÓ J. – UJHÁZY L.: Óvilág földrajza. 188 old. (III. kiad. 1918.)*

VAGÁCS – SCHIEBINGER – BÁRDOS R.: Stilusgyakorlatok. 384 old. (A VI. kiadás a Társulatnál mint első jelent meg.)

1903. UJHÁZY L.: Egyetemes történet. II. rész. 352 old. (III. kiad. 1918.)*

BARTHA J. – PRÓNAI A.: Stilisztika. 320 old. (VI. kiad. 1922.)*

JÁKÓ J. – UJHÁZY L.: Ujvilág földrajza. 72 old. (III. kiad. 1923.)*

1904. UJHÁZY L.: Egyetemes történet. III. rész. 320 old. (II. kiad. 1920.)*

BARTHA J. – PRÓNAI A.: Retorika. 328 old. (V. kiad. 1922.)*

BARTHA J.: Irodalomtörténet. I. rész. 400 old. (III. kiad. 1911.)*

BOROSAY D.: Geometria. I. rész. 236 old. (VIII. kiad. 1922.)*

LÉVAY E.: Matematikai és fizikai földrajz. 100 old. (III. kiad. 1921.)*

VARGHA DAMJÁN: Magyar helyesírás. 64 old. (IV. kiad. 1918.)*

CSERÉP J.: Latin nyelvtan. I–II. rész. 184 old.*

– Latin olvasó. 272 old.*

– Szemelvények. 220 old.*

AGATSIN GY.: Német nyelvtan. 240 old.*

LENDVAY H.: Rajzoló geometria. I. rész. 136 old. (IV. kiad. 1921.)*

GIDRÓ B.: Számtan. 280 old. (VII. kiad. 1922. A VII. kiadást átdolgozta MATTYASÓVSZKY K.)*

1905. BARTHA J. – PRÓNAI A.: Poetika. 400 old. (IV. kiad. 1920.)*

BARTHA J.: Irodalomtörténet. II. rész. 450 old. (III. kiad. 1914.)*

LENDVAY H.: Rajzoló geometria. II. rész. 78 old. (IV. kiad. 1922.)*

TŐKÉS L.: Természetrajz. I. rész. 128 old.*

1905–1907. IRODALOMTÖRTÉNETI OLVASMÁNYOK 1–10. száma. *(I. O.)**

BARTHA J.: A Margit-legenda. 96 old.* (*I. O.* 1. sz.)*

VINCZE J.: Magyar szentek legendái. 96 old. *(I. O.* 2. sz.)*

UJHÁZY L.: Magyar nemzet története. (Felső leányiskolák számára.) 232 old.*

1906. UJHÁZY L.: Oknyomozó történelem. 376 old. (III. kiad. 1922.)*

BOROSAY D.: Geometria. II. rész. 216 old. (IV. kiad. 1921.)*

LENDVAY H.: Rajzoló geometria. III. rész. 128 old. (III. kiad. 1918.)*

TŐKÉS L.: Természetrajz. II. rész. 136 old.*

MOLNÁR E.: Latin nyelvtan. I. rész. 192 old. (II. kiad. 1916.)*

– Latin olvasó. I. rész. (II. kiad. 1916.)*

BARTHA J.: Szent Katalin legendája. 96 old. (*I. O.* 4. sz.)*

KOVÁCS A.: Poncianus históriája. 96 old. *(I. O.* 5. sz.)*

PRÓNAI A.: Dugonics Etelkája. 96 old. (*I. O.* 6. sz.)*

VINCZE J.: Barlám és Jozafát. 96 old. *(I. O.* 3. sz.)*

1907. – Szent Ferenc legendája. 96 old. (*I. O.* 8. sz.)*

MADARÁSZ F.: Mindszenty válogatott költeményei. 96 old. (*I. O.* 7. sz.)*

VÁCZY J.: Kazinczy Ferenc levelei. 96 old. (*I. O.* 9. sz.)*

FALUDY F.: Szent ember. 96 old. (*I. O.* 10. sz.)*

KAPOSSY J.: Görög irodalomtörténeti olvasmányok. 152 old.*

LAKY B.: Német nyelvtan. I. rész. 104. old. (II. kiad. 1918.)*

RADVÁNYI T.: Német irodalmi olvasmányok. 256 old.*

1908. CSERÉP J.: Sallustius. 160 old. (II. kiad. 1922.)*

TŐKÉS L.: Növénytan. 216 old.

LAKY B.: Német nyelvtan. II. rész. 136 old.*

1909. FODOR GY. – SZÉKELY I.: Liber Sexti. I. rész. 260 old. (V. kiad. 1921.)*

LAKY B.: Rendszeres német nyelvtan. 160 old. (II. kiad. 1918.)*

– Német olvasó. III. 272 old.*

1910. PRÓNAI A.: Irodalomtörténet. I. rész. 432 old. (V. kiad. 1922.)*

KISS SZ.: Magyar nyelvtan és olvasó. 144 old.*

1911. PRÓNAI A.: Irodalomtörténet. II. rész. 448 old. (V. kiad. 1922. A IV. kiadástól kezdve a két rész együtt SIK S. átdolgozásában jelenik meg az olvasórésztől elkülönítve.)*

KISS SZ.: Magyar nyelvtan és olvasó. II. rész. 196 old.*

FODOR GY. – SZÉKELY I.: Liber Sexti. II. rész. 460 old. (IV. kiad. 1922.)*

SZÖRÉNYI J.: Német nyelvkönyv. I. 192 old.*

1912. KISS SZ.: Magyar nyelvtan és olvasó. III. rész. 140 old.*

RADVÁNYI T.: Lied von der Glocke. 80 old.*

PRÓNAI L.: Drámai olvasmányok. 224 old.*

TORDAI Á.: Útmutató a Liber Sextihez. 64 old.*

1913. MOLNÁR E.: Latin nyelvtan és olvasó. II. rész. 192 old.*

FODOR GY. – SZÉKELY I.: Grammatica Sexti. 176 old.*

PRÓNAI L. – FRIML A.: Görögpótló irod. olvasmányok. I. rész. 494 old.

1914. VIDÓCZY A.: Stilisztika. 312 old.*

MATTYASÓVSZKY K.: Fizika. I. rész. 296 old. (II. kiad. 1921.)*

BOROSAY D.: Integralszámítás. 104 old.*

TŐKÉS L.: Állattan. 184 old.*

LAKATOS V.: Szemelvények a XVII. század hitvitázó irodalmából. 108 old.*

1915. MATTYASÓVSZKY K.: Fizika. II. rész. 280 old. (II. kiad. 1921.)*

1918. GIDRÓ B.: Számtan. (Leányközépiskolai.) I. rész. 100 old.*

– Ugyanaz II. rész. 104 old.*

– BOROSAY.: Számtan és algebra. (Leányközépiskolai.) 104 old.

1920. PRÓNAI A. – SIK S.: Irodalomtört. olvasókönyv. (IV. kiad.) 312 old. (V. kiad. 1922.)*

CZIKE G.: Természettan. I. rész. 120 old.*

HÉZSER A.: Emberföldrajz. 40 old. (II. kiad. 1922.)*

BALOGH A.: Magyarok története. I. rész. I–II. kiad. 96 old.*

THEISZ GY.: Német nyelviskola. I. (Szerző kiadásában I–II. kiad.) 188 old. (IV. kiad. 1921.)*

– Ugyanaz II. 240 old.*

1921. CZIKE G.: Természettan. II. rész. 60 old.*

HÉZSER A.: Földrajz. Keresk. isk. IV. oszt. sz. 104 o1d.*

CSÓKA L. – CZIKE G. – MILAKOVSZKY L.: Közgazdaságtan. 196 old. (II. kiad. 1922.)*

1922. KALMÁR G.: Földrajz. IV. oszt. sz. 56 old.*

HÉZSER A.: Földrajz. Keresk. isk. I. oszt. sz. 104. old.*

BALOGH A.: Magyarok története. II. rész. 92 old.*

RIGÓ F. – SCHULTHEISZV.: Fizika. Leányközépisk. III. o. sz. 148 old.*

BIRKÁS G.: Francia nyelvtan. (Leányközépisk.) I. rész. 192 old.*

– Francia nyelvtan. (Reálisk.) I. rész. 192 old.*

ACSAY F.: Történet. (Keresk. isk.) I. rész. 188 old.*

1923. BIRKÁS G.: Francia irod. olvasó (reálisk.). 228 old.*

e) *Vegyes tankönyvek s a népneveléssel foglalkozó egyéb kiadványok*

1877. A magyarországi latin- és görögszertartású róm. kath. népiskolai ügyre vonatkozó rendszabályok, tantervek, utasítások gyűjteménye. II. kiad. 160 old.*

1895–1923. NÉPNEVELŐ (JÖVŐNK, NEMZETNEVELÉS). A kath. tanítóság hivatalos lapja. Szerkesztők: EMBER K., ZELLIGER V., ERDŐSI K., WOLMUTH E., KOCSÁN K. és MORAVITZ L. Megjelent 1895-től 1915-ig heti 8 old., 1915-től 1919-ig kétheti 8 old., 1919 jan. 1-től márc. 31-ig «Jövőnk» címmel kétheti 8 old. 1919 szept. 1-től 1921 dec. 31-ig kétheti 8 oldal terjedelemben «Nemzetnevelés» címmel, 1922 január 1-től havonta 16 oldal terjedelemben.

1900. GLATT I.: Az énekoktatás módszertana. 72 old.*

1906. PLOSZ S.: Törvénykezési jog. 432 old.*

VAS K.: Joghallgatók tanácsadója. 64 old.*

1908–1913. Tanítók évkönyve. Szerkesztő: WOLMUTH E. Megjelent 1908. I. köt. 328 old.; 1909. II. köt. 304 old.; 1910. III. köt. 368 old.; 1911. IV. kötet 376 old.; 1912. V. kötet 376 old.; 1913. VI. kötet 392 o1d.*

1910. LANZERITSCH A.: Énektanítás vezérkönyve. 52 old.*

DOBAY K.: Hitelemzés. 192 old.*

1911. ISKOLAI ÜNNEPÉLYEK. I–IX. FÜZET. (Népiskolai tanulók számára.)

I. Az iskolaév kezdő és záróünnepe. 27 old.*

II. A szabadság emlékünnepe. 30 old.

III. Az 1848-i törvények emlékezete. 23 old.

IV. Az 1000-ik év emlékezete. 35 old.

V. A kegyelet ünnepe. 38 old.

VI. Nagyjaink emléke. 60 old.

VII. Vallásos ünnepek. 42 old.

VIII. Madarak és fák napja. 31 old.

IX. A szeretet ünnepei. 48 old.

1919. GERŐ J.: Gyakorlati tót nyelvtan. 128 old.*

1920. Tanulj játszva franciául. 52 old.*

KÖNYVKIADÓK ÉS A SZENT-ISTVÁN-TÁRSULAT

1. A magyar könyvkiadás és a Szent-István-Társulat

Hogy a magyar kulturfölény mennyire nem üres jelszó, de élő valóság, legjobban bizonyítja az a tény, hogy minden nyomorúságunk, megcsonkíttatásunk ellenére könyvtermelésünk ma is majdnem azon a magaslaton áll, mint a béke legjobb éveiben.

Magyarországban 1913-ban[16] 2377 könyv került kiadásra, 1921-ben pedig 2318, tehát alig néhány kötettel kevesebb, noha a mai Magyarország már nem a béke nagy, gazdag Magyarországa. Ez a színvonaltartás annál inkább bizonyítja a magyar kulturenergiák törhetetlenségét, mert a legnagyobb kulturnemzeteknél sokkal nagyobb visszaesések mutatkoztak. Ha fenti arányszámot százalékban akarjuk kifejezni, úgy meg kell állapítanunk, hogy Magyarország könyvtermelésében a békeszinvonalhoz arányítva, csak 2½ % visszaesés volt 1921-ben, a nagy Anglia azonban már 9%-kal esett vissza (békében 12.379, tavaly 11.004 könyvet termelt), a gőgjében elvakult francia meg épen 60%-kal (10.758-ról 5912-re) termelt kevesebb kulturát.

Az 1922. év sokkal több anyagi gondot hozott, mint az 1921-ik. Az árak mérhetetlenül magasabbak; a kiviteli lehetőség még korlátoltabb, mint ezelőtt; a közönség egyre kevesebbet gondol a kulturigények kielégítésére s az anyag és beszerzés – az utánpótlási árak ugrásszerű növekedése miatt – egyre nehezebbé válnak. Ezért hanyatlás van a magyar könyvtermelésben is. Az 1921-iki év 2318 könyve helyett Magyarország 1922-ben már csak 2235-öt adott ki, vagyis a visszaesés valamivel több 4%-nál.

Kétezerkétszázharmincöt magyar könyv azonban még mindig jelentős kulturfokmérője olyan koldus országnak, mint aminővé bennünket tettek. Legföljebb a szakszerint való megoszlás ellen panaszkodhatunk. Hitbuzgalmi és hittudományi munka ezek közül 84 volt, tudományos 474, szépirodalmi 557, ifjúsági 150, népműveltséggel foglalkozó 96, oktatásüggyel (közöttük a tankönyvek) 444, zenemű 233, vegyes és alkalmi kiadvány 118. A szorosan vett tudományos munkák száma tehát 558, amivel szemben ugyanannyi szépirodalmi termék van, tehát a könnyebb fajtájú kultura még mindig[17] igen keresett Magyarországon.

A megjelent munkák között épen nyelvünk izoláltságánál fogva érthető, ha eléggé nagy számmal – 403 – vannak képviselve a fordítások. Ezek közül a legtöbb – 258 – a szépirodalmi termékekre esik, viszont a tudományos munkák között – ami tudományos munkálkodásunk önállóságát bizonyítja – aránylag igen kevés – 85 – a fordítások száma.

Ez irodalmi termelést 48 magyar könyvkiadó bonyolította le, ami eléggé nagy szám a kis Magyarországhoz képest (1913-ban csak 39 könyvkiadó munkájáról tudott a Corvina), de úgy látszik, még mindig igen sok könyvre nem akadt kiadó, mert a 2335 megjelent könyv közül 504, tehát több mint 20%, magánkiadásban jelent meg. A kiadók közül legnagyobbnak nevezem azokat, kik 100-nál több könyvet jelentettek meg, ilyen csak négy van: *Singer-Wolfner* 136 kiadvánnyal, *Athenaeum* 172-vel, a *Szent-István-Társulat* 223-mal s a *Franklin-*

[16] E fejezet statisztikai adatai részint a magyar könyvkiadók hivatalos közlönyének, a «Corviná»-nak, részint a német hasonló hivatalos lapnak a «Börsenblatt für den deutschen Buchhandel» adatai nyomán készültek. Könyv fogalma alatt tisztán csak a könyvet értjük, folyóiratokra nem terjeszkedünk ki.

[17] A tavalyi évhez képest tagadhatatlanul kedvezőbb ez az arányszám a komoly munkálkodás előnyére. 1921-ben 539 – tehát kevesebb – volt a tudományos munkák száma, viszont jóval több – 665 – a szépirodalmiaké.

Társulat 307-tel. Ötven kiadványon felül termeltek: *Rózsavölgyi* 93 (köztük 74 zeneműt), *Légrády Testv.* 68, a *Népszava* 66, a *Kultura* 62, a *Genius* 51 munkát. Ezek után a *Dante* kiadóvállalat jön 48 munkával, a *Világirodalom* 43, *Révay Testvérek* 38, a *Pantheon* 38, *Németh J.* 34 munkával s a többi kiadó ez évi termelése már harmincon alul maradt.

Kimondottan katholikus könyvkiadó a Szent-István-Társulaton kívül a *Központi Sajtóvállalat–Pallas* érdekeltség napilapjaival s folyóirataival s 10 könyvkiadványával, a *Magyar Jövő* 24 kiadványával s az *Élet* ifjúsági lapjaival s tavaly megjelent könyvujdonságával. Ezek között háború utáni új vállalkozás a Központi Sajtóvállalat és a Magyar Jövő.

Amint látjuk, tisztán csak a számbeli arányokat tekintve, nemcsak a katholikus kiadók között első, de a világi kiadók között is az elsők között áll a Szent-István-Társulat. Ezt az elsőségét már a békében is kivívta magának a Szent-István-Társulat; 1913-ban a Franklin-Társulat 324, a Szent-István-Társulat 219, az Athenaeum 146 s Singer-Wolfner 109 munkát adott ki.

A Szent-István-Társulat azonban nemcsak a kiadott munkák *számszerinti* súlyával van az elsők között, működése *jellegét* illetőleg sincs oka elmaradottságról panaszkodni. A Franklin-Társulat megelőzi ugyan a tudományos munkák számával (Franklin 51, Szent-István-Társulat 30,[18] Athenaeum 36, Kultura 17, Akadémia 8), hitbuzgalom és hittudomány terén azonban fölényesen vezet, amennyiben 84 ily kiadvány közül 48 a Szent-István-Társulatnál jelenik meg, 25 *magán-kiadásban* (ezek közül is igen soknak a Szent-István-Társulat a főbizományosa) s nagy kiadóknál csak elvétve egy-egy. Oktatás- és nevelésügyi kiadványokban a Franklin-Társulaté a vezető szerep 163 tankönyvvel s oktatási kiadvánnyal, utána a Szent-István-Társulat következik 96, az Athenaeum 79 s Singer és Wolfner 84 kiadvánnyal. Népies irodalom terén – intő és megdöbbentő tanúságul – a *Népszava* vezet 25 kiadvánnyal, utána a Szent-István-Társulat 22, Franklin-Társulat 21 s a magánkiadók 19 népies kiadvánnyal következnek. El vagyunk azonban nagyon maradva a szépirodalom terén, hol legtöbbet termelt – hatvannégyet – Singer-Wolfner, azután Légrády Testvérek 55, Franklin Társulat 54, Athenaeum 51, Genius 58 kiadvánnyal következnek, míg a Szent-István-Társulat évi termelése 17 volt.

Az *eredeti* munkák arányszámát illetőleg (ez összehasonlításnál a tankönyveket nem véve tekintetbe) a megoszlás a következő: a nagyobb kiadók között aránylag legkevesebb eredeti munkát adott ki a *Genius*, kinek kiadványai között 37 a fordítás (74%), azután a *Dante*-kiadó, hol 23 a fordítás (47%), a *Kultura* 27 fordítással (45%), *Singer-Wolfner* 35 fordítással (36%), *Légrády Testv.* 24 fordítással (35%), az *Athenaeum* 31 fordítással (30%), a *Franklin-Társulat* 30 fordítással (18%) s a *Szent-István-Társulat* 24 fordítással, tehát a fordítások aránya szintén 18 százalék.

E statisztikai tényekből megállapíthatjuk tehát, hogy a Szent-István-Társulatnak nemcsak a katholikus irodalom terén van vezető szerepe, de a többi magyar kiadó munkásságával összehasonlítva is nemcsak megállja helyét, de ott van az elsők között. Elsősége nemcsak számbeli arányában nyilvánúl meg, de épen komolyabb irányú munkássága révén a magyar könyvtermelés átlagos arányán is felülemelkedik, mert míg az egész magyar könyvtermelés összátlagában csak 42 százalék esik a tudományos és komolyabb irányú könyvkiadásra, addig a Szent-István-Társulatnál az ily irányú munkák évi össztermelésének 78 százalékát teszik.

[18] Megjegyezzük, hogy a szakszerű működésre vonatkozó számok eltérést mutatnak a bibliográfiai összeállításban közölt adatoktól. Ennek oka egyrészt az, hogy a bibliografiai kimutatásban csak az uj (első) kiadásban megjelent munkák vannak külön felsorolva, másrészt pedig a *Corvina* azon módszerét veszik tekintetbe, mellyel a kiadók eredeti munkáival együtt az általuk bizományban kezelt munkákat is együtt sorolja fel. Ez összefoglaló kimutatásban tehát az összes kiadóknak – ezért a Szent-István-Társulatnak is – nemcsak új, de ismételt kiadású kiadványai s bizományba átvett munkái is bennfoglaltatnak.

Hisszük, hogy e megállapítások – épen azért, mert nemcsak érzelmi jellegűek, de számszerű, mindenkor s mindenki által ellenőrizhető statisztikai tényeken alapulnak – a Társulat irodalmi életképességének olyan megállapításai, melyek a 75 éves évfordulón szintén méltók a megemlítésre.

2. Német katholikus könyvkiadók és a Szent-István-Társulat

Ha a magyar könyvkultura horizontjába állított Szent-István-Társulat alkalmat ad értékes megfigyelésekre és megállapításokra, talán nem lesz haszon nélkül való, ha ugyanilyen megfigyelésekkel próbálkozunk a külföldi katholikus irodalom mesgyéin is. Természetesen értékesebb lett volna az összes művelt katholikus nemzetek irodalmi termelését tekintetbe vehetnünk, azonban nem e sorok íróján múlt, hogy a német katholikus kiadókon kívül máshonnét nem sikerült adatokat szereznie.

De különben is Németország óriási irodalmi termelésével még ma, leigázottan is, az összes művelt nyugati nemzetek között is első helyen áll. A német könyvkiadás hivatalos lapjának, a «Börsenblatt für den deutschen Buchhandel»-nek legutóbbi kimutatása[19] alapján ismeretesek előttünk az 1921. év világirodalmi könyvtermelésének adatai. Ebből látjuk, hogy Németország könyvkiadása tekintetében magasan felette áll minden más nemzetnek. Ime az adatok: 1921-ben Angliában megjelent 7319, az amerikai Egyesült Államokban 7321, Cseh-Szlovákiában 5838, Dániában 2628, Franciaországban 7683, Itáliában 6293, *Magyarországon 2318*, Németalföldön 4431, *Németországban 32.345*, Norvégiában 1033, Schweizben 1332, Spanyolországban 1194 könyv. Ha már most tekintetbe vesszük, hogy a katholikus könyvkiadók nagyrészt vallásos vagy ezzel összefüggő tárgyú kiadványokat adnak ki, mindenesetre áll, hogy a katholikus könyvkiadás ott lesz a legvirágzóbb, ahol a vallásos kiadványok száma legnagyobb. E tekintetben is, a kis Dániát kivéve – hol a vallásos kiadványok száma 13%-ot tesz ki – Németország helyzete a legkedvezőbb. Míg Anglia, Franciaország, Németalföld, Norvégia és Schweiz könyvtermelésének 7%-a vallásos tárgyú, addig Amerika 8%-kal, Németország 8,5%-kal előttük van. Érdekes, hogy legkevesebb vallásos tárgyú kiadványa van a déli államoknak. Itália vallásos tárgyú könyvtermelése csak 3,3%, Spanyolországé 2,5% erejéig vallásos irányú, Magyarországban 5%, Cseh-Szlovákiában pedig 4,5% a vallásos irányú kiadványok száma.

Németország 60 millió lakosságából ⅔ protestáns s alig ⅓-ra tehető a katholikusok száma. A katholikus könyvkiadóknak s könyvkereskedőknek érdekeik védelmére egyesületük van «*Vereinigung des katholischen Buchhandels*» címmel, melynek 202 tagja közül 38 a kiadó (Verlag), a többi könyvkereskedő (Sortiment). Ez egyesületben az osztrák s a schweizi kiadók is benne vannak, Magyarország részéről egyedül a Szent-István-Társulat.

A 38 kiadó közül e sorok írójának felkérésére 18 kiadó küldötte be az 1922. évi működésére vonatkozó adatait. *Nagyobb kiadó egy sem maradt el s így a beérkezett adatok a katholikus Németország tavalyi könyvtermelésének körülbelül hű képét adják.* A beküldött adatok legtöbbjében az iskolakönyvekről nincs szó, ezért összehasonlításunkban a Szent-István-Társulat termeléséből is kikapcsoljuk ez adatokat.

Németország legnagyobb kath. kiadója az 1807 óta fennálló freiburgi *Herder* cég. Világszerte ismeretes s Berlinben, Bécsben, Karlsruheban, Kölnben, Münchenben, Londonban, St. Louisban vannak fiókjai. Kiadványainak száma (Jahresbericht 1922. Freiburg i. Br.) 1922-ben 275

[19] 1923. márc. 19; 22; 23; 24-iki számok.

volt, ezek közül imakönyv s hitbuzgalmi 107, liturgikus 18, hittudományi 32, tudományos 42, szépirodalmi 29, ifjúsági s népies irod. 28, folyóirat 8, vegyes 11.[20]

A Herder céghez teljesítményben legközelebb áll a *Kösel-Pustet* cég. 1920 óta egyesültek, előbbinek Kemptenben, utóbbinak Regensburgban volt kiadóvállalata s az anyaintézet jelenleg is utóbbi helyen van, fiókjaik vannak Kemptenen kívül Rómában, New-Yorkban s Cincinnatiban. Tavalyi kiadványainak száma 151, ebből i. 45, l. 2,[21] ht. 14, t. 43, sz. 26, in. 21.

A düsseldorfi *L. Schwann* cég szintén hatalmas kulturintézmény. 118 kiadványa jelent meg 1922-ben s különösen a liturgikus irodalom terén vezet. Kiadványai: i. 3, l. 75, ht. 13, t. 24, sz. 3.

A donauwörthi *L. Auer* cég főkép népies kiadványokat ad ki. 1922-ben kiadványainak száma 64 volt, ebből i. 5, in. 55, f. 4.

A regensburgi *Verlagsanstalt vorm. G. J. Manz* túlnyomóan a hitbuzgalmat és hittudományt ápolja; 46 kiadványa közül 1922-ben i. 21, l. 1, ht. 13, t. 6, sz. 2, in. 3.

A breslaui *Franz Goerlich Verlagsbuchhandlung* 1922. évi 38 kiadványa közül i. 8, ht. 4, t. 17, sz. 7, in. 1, v. 1.

A steyl-i *Missionsdruckerei* 1922. évi tevékenységének gyümölcse 28 kiadvány s nevéhez híven túlnyomórészt (hetven százalék arányában) a hitbuzgalmat viseli szivén: i. 20, sz. 3, in. 5.

A kölni *J. P. Bachem* cég az 1922. évi termelésben 23 kiadvánnyal szerepel, közte i. 3, t. 2, sz. 8, in. 10.

A paderborni *Bonifacius-druckerei* ugyancsak a hitbuzgalomra veti a hangsúlyt, mert 21 kiadványa közül i. 16, t. 3, in. 2.

A linzi *Katholischer Pressverein*[22] és az innsbrucki *Verlagsanstalt Tyrolia* 20–20 kiadvánnyal szerepel. Előbbinek kiadványai közül i. 5, t. 3, in. 12; az utóbbié közt pedig i. 6, ht. 1, t. 5, sz. 4, in. 3, f. 1 van.

Kisebb tevékenységet fejtettek ki: a grazi *Verlagsbuchhandlung Styria* 19 kiadványt (i. 4, ht. 3, t. 4, sz. 3, in. 2, v. 3), a nagy *Verlagsanstalt Benziger & Co. A. G.*[23] (anyaintézete a schweizi Einsiedelnben van, fiókjai: Waldshut, Köln, Strassburg, s Amerikában vannak) mindössze 18 kiadványt (i. 11, sz. 4, in. 3), a freiburgi *Charitasverlag* 13 tisztán tudományos kiadványt, a leipzigi *Vier Quellen Verlag* 12 kiadványt (i. 3, sz. 5, in. 3, v. 1), az innsbrucki *Vereinsbuchhandlung* 10 kiadványt (i. 8, in. 2), a karlsruhei *Badenia A. G. für Verlag und*

[20] A következőkben rövidítés okáért az imakönyveket *i*-vel, liturgikus munkákat *l*-lel, hittudományiakat *ht*-val, tudományosokat *t*-vel, szépirodalmiakat *sz*-szel, ifjúsági s népies kiadványokat *in*-nel, folyóiratot *f*-fel s vegyeseket *v*-vel jelezzük.

[21] A *Pustet*-cég legutóbbi liturgikus jegyzéke szerint (1922 dec.) csak 2 új kiadvány jelent meg a mult évben. De minő kiadványok ezek! A *Missale Romanum* legújabb kiadása s a 12° formájú *Breviarium Romanum* négy kötete. A számszerinti adatfelsorolás nem mindig legbeszédesebb jele a kiadói tevékenységnek.

[22] Az itt emlitett két kiadó, valamint a grazi Verlagsbuchhandlung Styria és az innsbrucki Vereinsbuchhandlung ugyan németausztriai intézmények, de könyvtermelési adataik mindig a németországi statisztikába vannak beleszámítva.

[23] A világhírű Benziger cég 1922. évi, a korábbi idők termeléséhez viszonyított elenyészően jelentéktelen termelési eredménye természetszerű következménye Schweiz magas valutájának, mert kiadványai a koldusvalutájú államok piacait elveszítették. Tudomásunk szerint 1920. üzletévre 620.000, az 1921-ikre pedig 500.000 schweizi frank veszteséggel zárult.

Druckerei hat kiadványt (t. 3, sz. 3), a kevelaeri *Verlagslandlung J. Bercker* 3, végül a buchsi *Verlag des Emmanuel* 2 imakönyvet mutat fel az 1922. évi termelés eredményeként.

Adatokat kértem még, de ismételt kérésemre sem kaptam tizennyolc német katholikus kiadócégtől (közöttük a koblenzi *Görres-Druckerei*-től, a müncheni *Gesellschaft für Christliche Kunst-tól*, a münchen-gladbachi *Volksvereins-Verlag*-tól és a trieri *Petrus-Verlag*-tól, de a beérkezett adatok is elégségesek arra, hogy összehasonlítást tegyünk a germán szellem katholikus kulturtervékenysége s a mienk között, s az összehasonlítás miatt ne kelljen szégyenkeznünk.

Az összehasonlítás erejét még fokozza, hogy a német kiadócégek nemcsak a húszmillión felül álló német katholikus számára adják ki műveiket, a német könyvnek világpiaca van; mi csak a kis magyarság izolált felvevő-képességére vagyunk szorítva, sőt országunk kétharmadrészét is elvették tőlünk. A németség otthonában rendelkezik mindennel, ami csak a könyv előállításához szükséges, mi papirt, festéket, gépeink nagyrészét külföldről hozatjuk. A német katholikus sokkal áldozatkészebb és sokkal többet költ szellemi igényeinek kielégítésére, mint a magyar; ott átlag minden 2000 lélekre esik egy-egy könyv, nálunk csak minden 3800 lélekszámra. Végül a németeknél 38 kiadó s 164 kimondottan katholikus sortiment végzi azt a szellemi munkát, amit a Szent-István-Társulat jóformán egyedül végez.

Mindezek tekintetbevételével a német katholikus kiadókkal párhuzambaállított magyar Szent-István-Társulatnak nincs oka semmiképen sem panaszkodni. Az előbb felsorolt 18 német könyvkiadó 868 kiadványával szemben a *Szent-István-Társulat – tankönyveken kívül – egymaga 127 kiadványt állított* elő. Igaz, nem csak a kiadványok száma bizonyít, a megjelenési példányszám még sokkal értékesebb kultur-fokmérő s egész bizonyosan a német könyv példányszámától a magyar messzi elmarad. De másrészt e tétel ellenkezője is igaz: nagyobb példányszámban könyvet előállítani egyáltalán nem áldozat, sőt igen hasznos vállalkozás; egy-kétezer példányszámos kiadás lehetőségét biztosítani pedig súlyos feladat, amit legjobban bizonyít az a tény, hogy 1920-ban Németországban 4287 kiadó volt,[24] Magyarországban pedig csak 32!

Ha pedig szabad a kiadványok számából következtetni a kiadók erőviszonyára, úgy az arány még kedvezőbb reánk nézve. A világhírű Herder cég 275, a Kösel-Pustet cég 151 kiadványa után a Szent-István-Társulat következik 127 kiadvánnyal s csak után a Schwann cég, Benziger, Auer stb. *Egy sorban állni ezekkel a* világhírű *cégekkel s* e *sorban mindjárt Herder és Pustet után következni:* a Szent-István-Társulatra nem csak érdem, de megtiszteltetés is.

A kiadványok megoszlása szerint is körülbelül a fenti arány marad meg. *Imakönyv* és *hitbuzgalom* terén első Herder 107 kiadvánnyal, második Pustet-Kösel 45 kiadvánnyal, harmadik a Szent-István-Társulat 38-cal, negyedik a regensburgi Manz-cég 31-gyel. *Hittudományi* munka is Herdernél jelent meg legtöbb: 32, azután Kösel-Pustetnél 14, a Manz cégnél s a Schwann cégnél 13–13, a Szent-István-Társulatnál 10 s a többieknél csak egy-kettő. *Tudományos* munkák terén Kösel-Pustetnek 43 kiadványa van, Herdernek 42, a Szent-István-Társulatnak 30, a Schwann cégnek 24, a breslaui Goerlich-féle vállalatnak 17, a többieknek elenyészően csekély. *Népies és ifjúsági* irodalom terén a donauwörthi L. Auer vezet, kinek 55 ily kiadványa van, Herdernek 28, a Szent-István-Társulatnak 22, Kösel-Pustetnek 21, a többinek alig egy-kettő. A szépirodalmat a német katholikus kiadók is eléggé mostohán karolják fel; Herdernél 29 jelent meg, Pustetnél 26, a Szent-István-Társulatnál 17, Bachemnél 8. Németországban azonban ez nem feltünő aránytalanság, ott egyáltalán a komoly irodalmi működés arányszáma sokkal nagyobb, mint nálunk. Az 1921. évi irodalmi termelés 34.252 munkájából csak 6068 esett szépirodalomra, tehát az össztermelésnek átlag 18%-a, nálunk ugyanakkor 2318-ból 665, tehát 29%.

***

[24] Börsenblatt 1922. márc. 30-iki szám.

Mindezeket egybevetve a Szent-István-Társulat hetvenötéves fennállásának ünnepén tiszta lelkiismerettel tekinthet eddig végzett munkásságára. Megállta helyét itthon, szűkebb hazájában, s kivette részét a nagy katholikus testvériség közös irodalmi munkájából. Boldog-emlékű Danielik nagy ambicióját igyekszik valóra váltani: nemcsak szerény keretek között dolgozó segédcsapat óhajt lenni, de integrális részt kér azok között, kik a nemzeti és lelki kultura nagy érdekeiért harcolnak. Isten segítse őt tovább is ezen az úton!

A SZENT-ISTVÁN-TÁRSULAT IRODALMI TERMELÉSÉT FELTÜNTETŐ ÖSSZEHASONLITÓ TÁBLÁZATOK[25]

E táblázatoknak az a célja, hogy mindazt, amit a Társulat irodalmi tevékenységének történeti fejlődése során elmondottunk, főcsoportok szerint, lehetőleg olyan formában mutassuk be, hogy az egész anyagot egyetlen pillantással át lehessen tekinteni. Szükségesnek tartottuk azonban azt a változtatást, hogy e kimutatásban az évenként megjelent munkáknak *nem darabszáma,* hanem *ívterjedelme* legyen feltüntetve. Az ily összehasonlító táblázatban ugyanis az irodalmi, tehát a tulajdonképeni belső érték kifejezését inkább meg lehet közelíteni az ívszám, mint a darabszám feltüntetésével. Pl. 1860-ban darabszám szerint csak két munka (az Encyclopaedia s Szentek élete kötetei) jelent meg, ezeknek azonban 215 ívnyi terjedelmük volt. Világos, hogy azon év tudományos munkásságának értékét az ívterjedelem sokkal jobban bizonyítja.

Az *első tábla* a hitbuzgalmi és tudományos irodalmat dolgozza fel; a *második tábla* az ifjúsági irodalmat a szépirodalommal és népies irodalmat, a *harmadik tábla* az első kettőt egybefoglalva a vegyes kiadványok összesített adatait szemlélteti; a *negyedik tábla* a tankönyvirodalom fejlődését mutatja a fenti alapon. Az *ötödik tábla* példányszámokban érzékelteti az évenkénti kiadói tevékenységet. Az egyes főcsoportokon belül különös figyelemreméltó és darabszám szerint való felosztást az I–IV. tábla lábán elhelyezett körgrafikonok és az ötödik tábla lécmutatója szemlélteti.

A grafikonok olvasáshoz külön útbaigazításra szükség nincs, csak a II. és V. táblához kell annyit megjegyeznünk, hogy az 1912–1922. évi termelésnél a *rovátkolt rész* a Rózsa-vállalatnak a termelésben való, arányba állított részvételét mutatja.

[25] A táblázatokban csak a Társulat kiadásában megjelent művek vannak feldolgozva, a bizományi kezelésben állók nincsenek beleszámítva.

I.

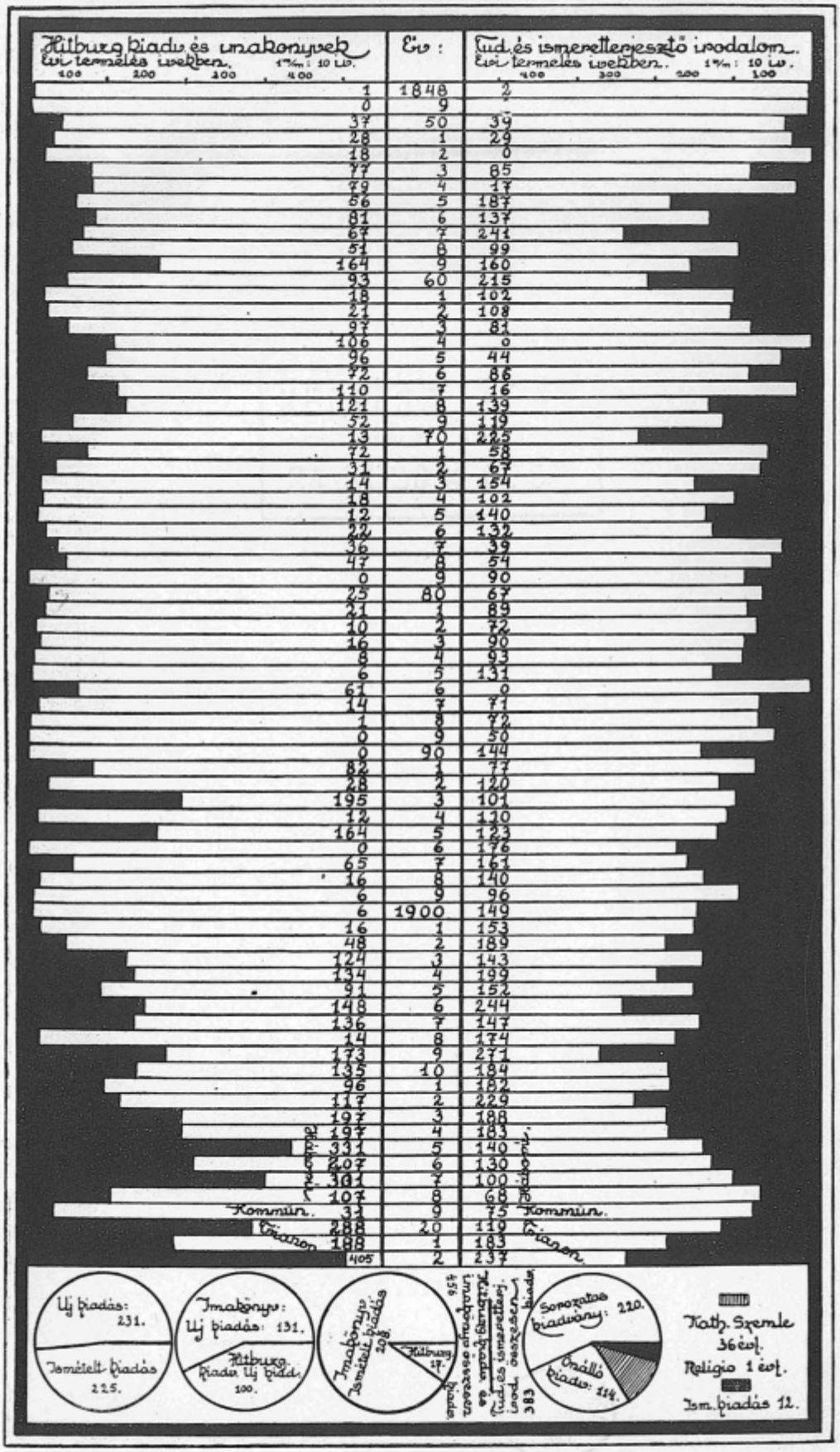
Hitburg kiadv. és imakönyvek
Évi termelés ívekben. 1 cm = 10 ív.
Év:
Tud. és ismeretterjesztő irodalom.
Évi termelés ívekben. 1 cm = 10 ív.
Kommün.
Kvianen
Imakönyv: Új kiadás: 131.
Hitburg kiadv. Új kiadv. 100.
Imakönyv Ismételt kiadás 208
Hitburg 17.
Sorozatos kiadvány: 220.
Önálló kiadv: 114.
Kath. Szemle 36 évf.
Religio 1 évf.
Ism. kiadás 12.

II.

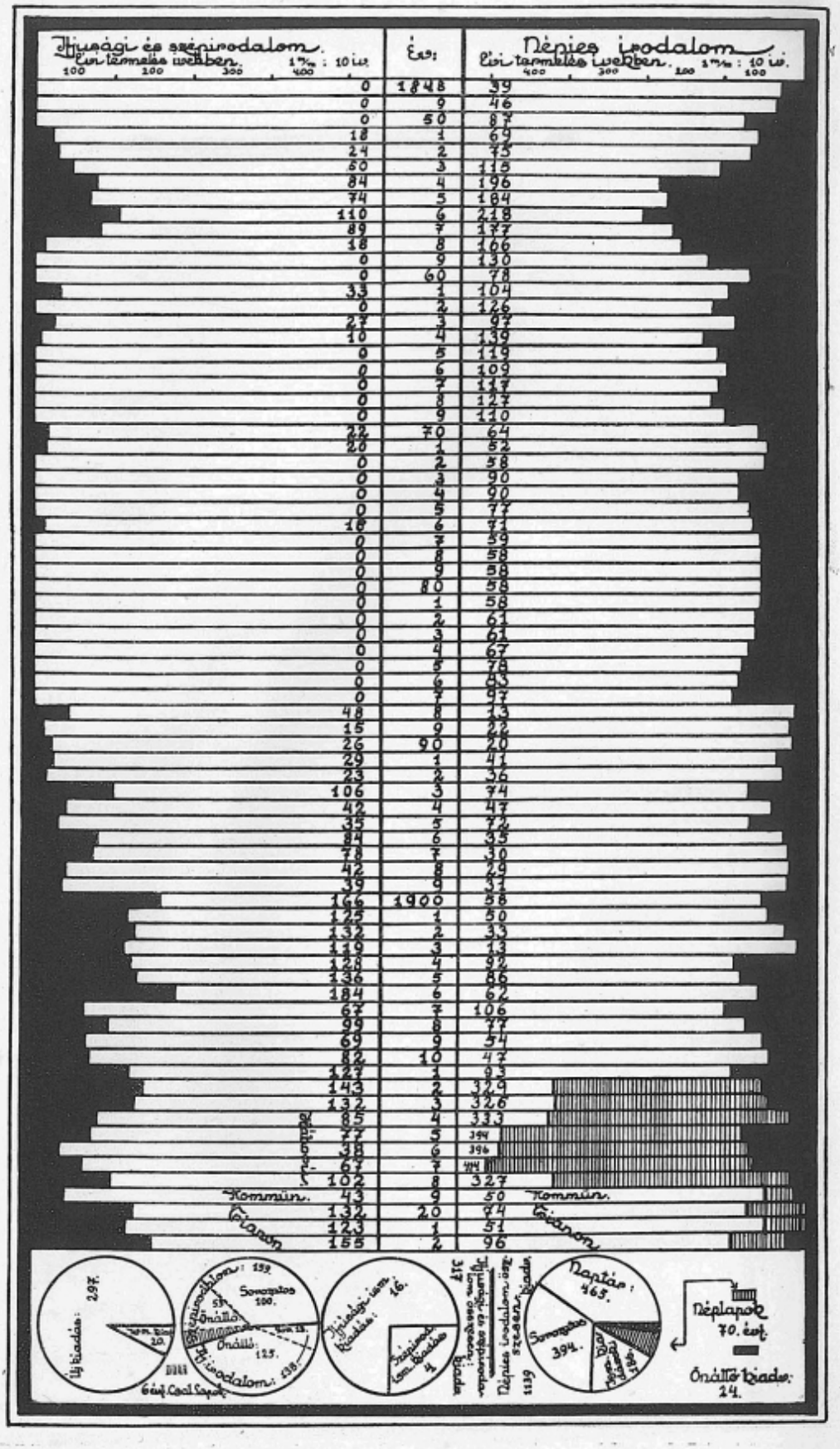
Ifjusági és szépirodalom.
Népies irodalom
Év:
1848
1900
Kommün.
Kiadások
Napiap: 465.
Sorozatos 394.
Önálló: 125.
Ifjúsági: 16.
Népies irodalom: 139.
Sorozatos 100.
Önálló 39.
Ifjúsági Kiadás: 4
Népies irodalom összes kiadásai: 317
Népies irodalom összes kiadásai: 1139
Népiapok 70. évf.
Önálló kiadás: 14.
6 évf. Csal. Lapok

III.

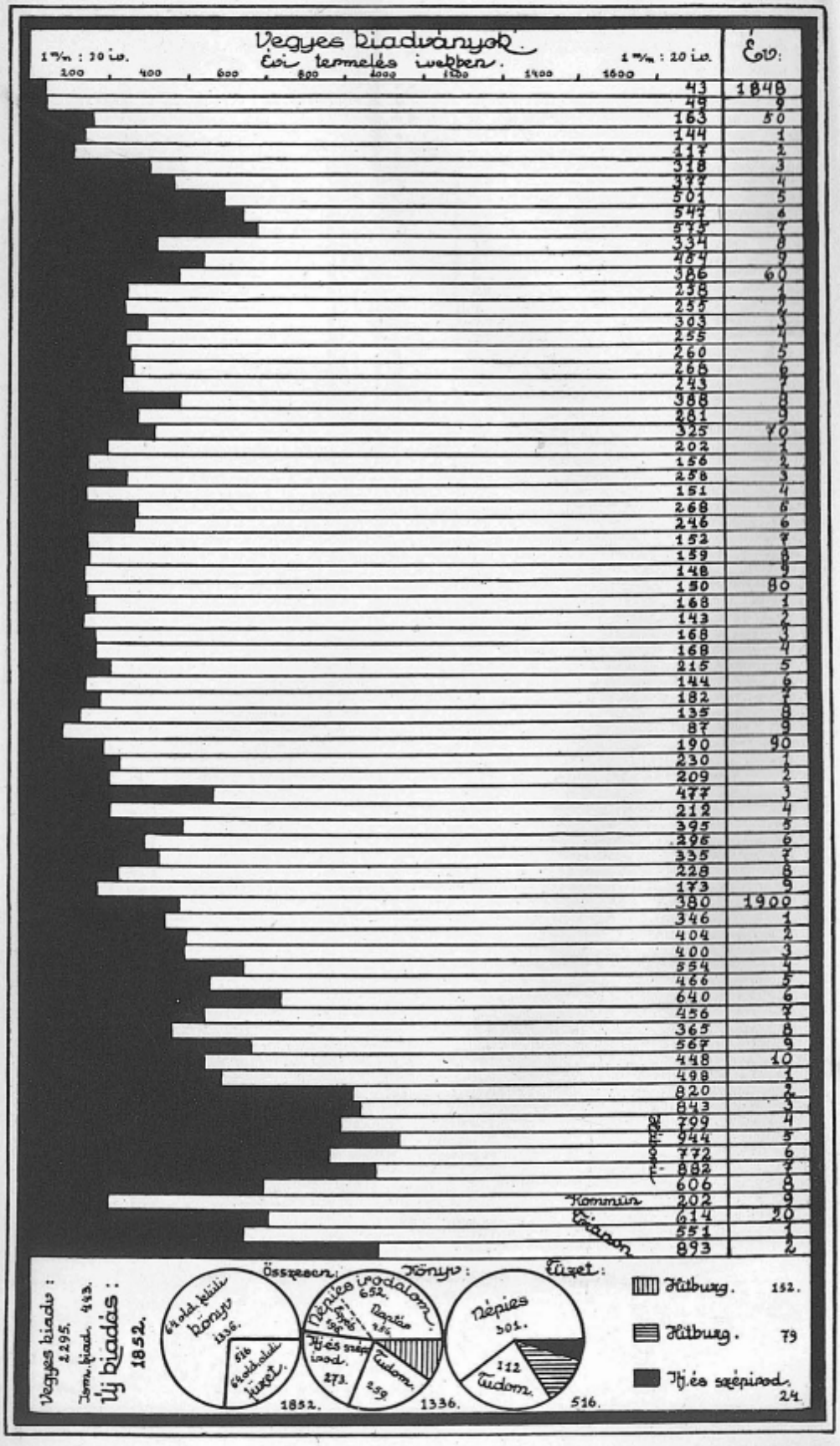
Vegyes kiadványok.
Évi termelés ivekben.
1 m/m : 20 ív.
200
400
600
800
1000
1200
1400
1600
Év:
1848
1900
Kommün
Császár
Összesen:
Könyv:
Füzet:
Vegyes kiadv: 2295.
Term. kiad. 443.
Új kiadás: 1852.
Ifj. és szépirod. 273.
Népies irodalom 652.
Tudom. 259
1852.
1336.
516.
Népies 301.
Tudom. 112
Hitburg. 152.
Hitburg. 79
Ifj. és szépirod. 24.

IV.

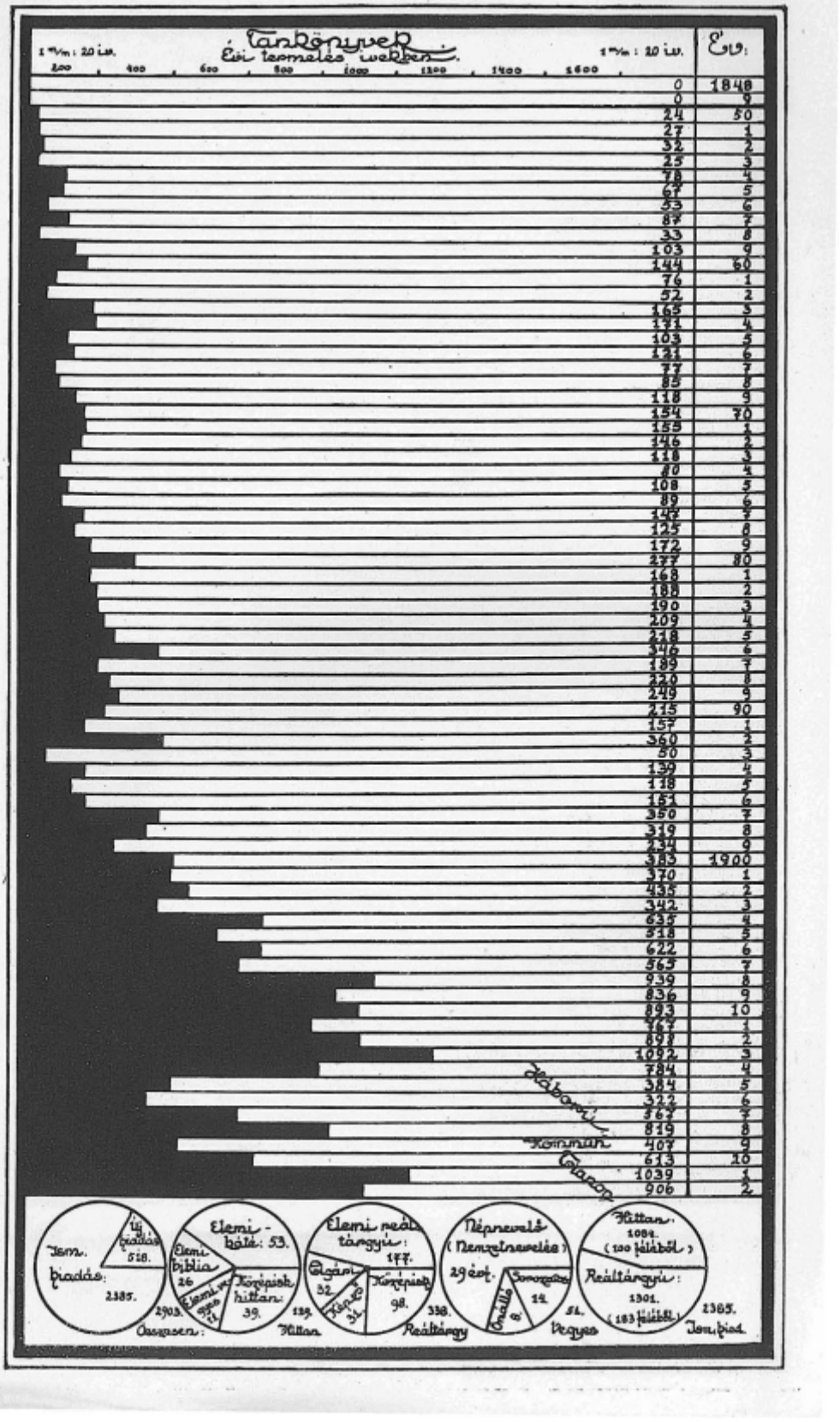
Tankönyvek
Évi termelés webben.
1 ⁿ/m : 20 kr.
200
400
600
800
1000
1200
1400
1600
Egy:
0 1848
0 9
24 50
27 1
32 2
25 3
78 4
67 5
53 6
87 7
33 8
103 9
144 60
76 1
52 2
165 3
171 4
103 5
121 6
77 7
85 8
118 9
154 70
155 1
146 2
118 3
80 4
108 5
89 6
147 7
125 8
172 9
277 80
168 1
188 2
190 3
209 4
218 5
346 6
189 7
220 8
249 9
215 90
157 1
360 2
80 3
139 4
118 5
151 6
350 7
319 8
234 9
383 1900
370 1
435 2
342 3
635 4
518 5
622 6
563 7
939 8
836 9
893 10
767 1
891 2
1092 3
784 4
384 5
322 6
567 7
819 8
407 9
613 10
1039 1
906 2
Összesen: 2903.
Új kiadás 518.
Tan. kiadás: 2385.
Elemi-kötelező tárgyai: 53.
Elemi bibliai 26
Elemi egyéb 14
Középisk. hittan: 39.
Hittan 139.
Elemi reáltárgyai: 177.
Alsóbbi 32.
Felső 34.
Középisk. 98.
Reáltárgy 338.
Népnevelő (Nemzetnevelés) 29 ért.
Önálló 8
Összetett 14.
Vegyes 51.
Hittan. 1084. (100 félből)
Reáltárgyai: 1301. (183 félből)
Tan. kiad. 2385.

V.

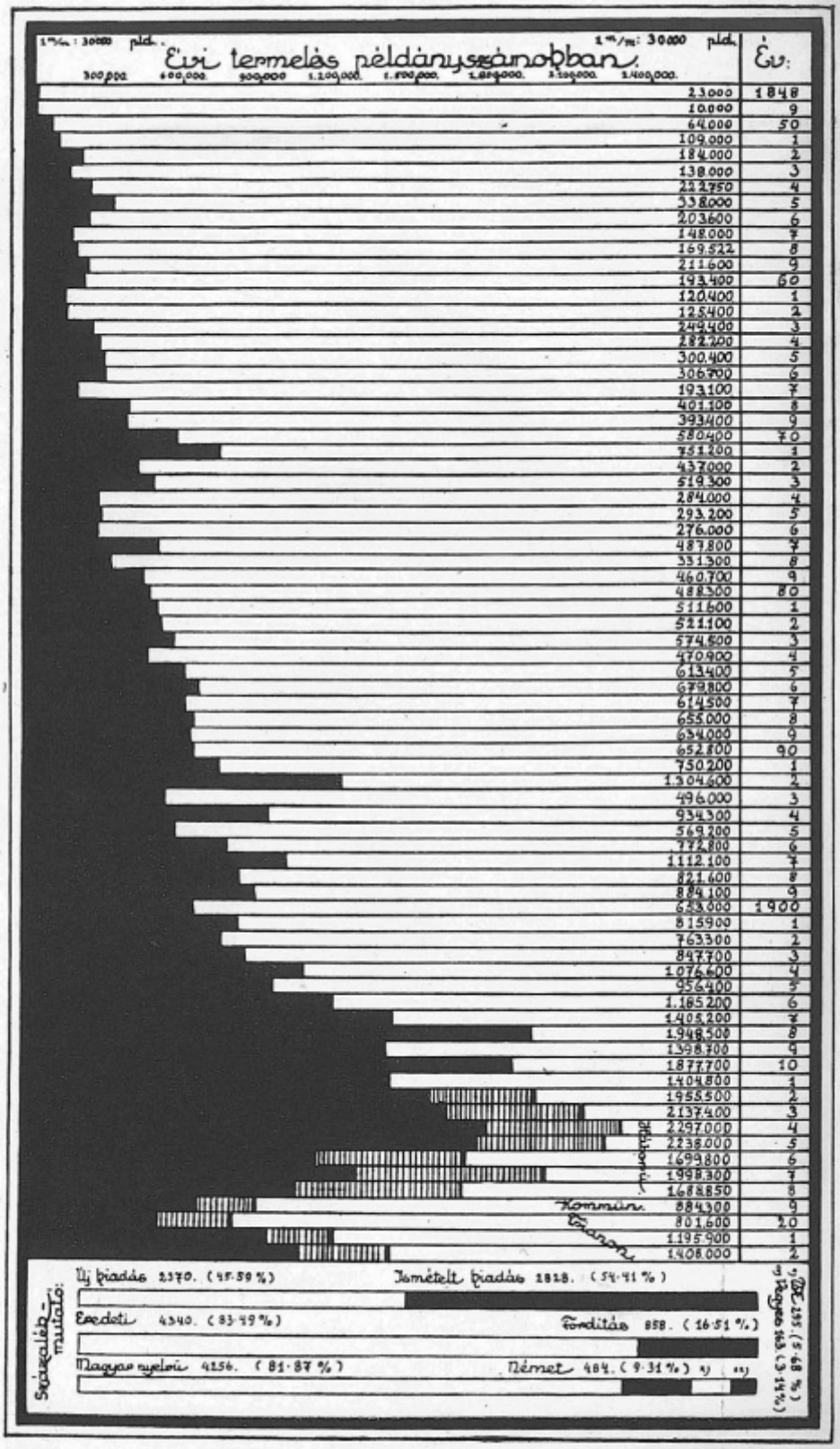
1 m/m : 30000 pld.
Évi termelés példányszámokban.
1 m/m: 30.000 pld.
300,000. 600,000. 900,000 1.200,000. 1.500,000. 1.800,000. 2.100,000. 2.400,000.
Év:
23.000 1848
10.000 9
64.000 50
109.000 1
184.000 2
138.000 3
222750 4
338.000 5
203600 6
148.000 7
169.522 8
211600 9
193.400 60
120.400 1
125400 2
244.400 3
282.200 4
300.400 5
306700 6
193.100 7
401.100 8
393.400 9
580.400 70
751.200 1
437.000 2
519.300 3
284.000 4
293.200 5
276.000 6
487.800 7
331.300 8
460.700 9
488.300 80
511600 1
521.100 2
574.800 3
470.900 4
613.400 5
679.800 6
614.500 7
655.000 8
634.000 9
652.800 90
750.200 1
1.304.600 2
496.000 3
934.300 4
569.200 5
772.800 6
1112.100 7
821.600 8
889.100 9
623.000 1900
815900 1
763300 2
847.700 3
1076.600 4
956400 5
1.185.200 6
1405.200 7
1.948.500 8
1398.700 9
1877.700 10
1404800 1
1955500 2
2137.400 3
2297.000 4
2238.000 5
1699800 6
1998.300 7
1688850 8
884300 9
801.600 20
1195900 1
1408.000 2
Stalin
Kommün.
Szabad.
Szépségideál-mutató:
Új kiadás 2370. (45.59 %)
Ismételt kiadás 1828. (54.41 %)
Eredeti 4340. (83.49 %)
Fordítás 858. (16.51 %)
Magyar nyelvű 4256. (81.87 %)
Német 484. (9.31 %) ej
3 „Tűz 295. (5.68 %)
Vízözön 163. (3.14 %)